

HÍD

IRODALOM • MŰVÉSZET
TÁRSADALOMTUDOMÁNY

JUNG KÁROLY, PAP JÓZSEF, PAPP P TIBOR
GÉBER LÁSZLÓ ÉS BRASNYÓ ISTVÁN VERSEI
BÁNYAI JÁNOS JUNG KÁROLY KÖLTÉSZETÉRŐL
GION NÁNDOR REGÉNYÉNEK BEFEJEZŐ RÉSZE
BORDÁS GYŐZŐ ÉS BENCSIK GÁBOR PRÓZÁJA
SEBŐK ZOLTÁN ÉS TOLNAI OTTÓ ESSZÉJE

KÖNYV-
SZÍNI- KRIKKA
FILM-
KÉPZŐMŰVÉSZETI

1990

Szeptember

HÍD
IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
FOLYÓIRAT

Alapítási év: 1934
LIV. évfolyam

A FORUM KÖNYVKIADÓ KIADÓI TANÁCSA:

dr. Bányai János, Bognár Antal, Bordás Győző, dr. Bori Imre, Dudás Károly,
Fehér Ferenc, Fehér Kálmán, Gion Nándor, Gobby Fehér Gyula, Illés Lajos,
Maurits Ferenc, Minda Tibor, dr. Móra András (elnök), Szabó Zoltán, Tóbiás László
és Tolnai Ottó

Szerkesztőbizottság: Bordás Győző, dr. Gerold László (kritikai rovat)
és Toldi Éva

Fő- és felelős szerkesztő: dr. Bori Imre
Műszaki szerkesztő: Maurits Ferenc

TARTALOM

<i>Jung Károly</i> versei	889
<i>Bányai János</i> : A fogat szorító csend versei (<i>jegyzet</i>)	895
<i>Pap József</i> versei	898
<i>Gion Nándor</i> : Börtönről álmodom mostanában (<i>regényrészlet, befejező rész</i>)	901
Ablak	
<i>Bordás Győző</i> : Fűzfasíp II. (<i>A nagy bal</i>)	912
<i>Papp Tibor</i> : Tautológia (<i>vers</i>)	924
<i>Géber László</i> két verse	925
<i>Brasnyó István</i> versei	926
<i>Bencsik Gábor</i> : Napra forgó (<i>kispróza</i>)	931
<i>Bálint József</i> önéletrajzából (<i>IV., A beszolgáltatás</i>)	934

JUNG KÁROLY VERSEI

KÉSEI BŰNBÁNAT

Én elhagytalak téged, Uram,
S te ezért most büntetsz engem.
Én ma férfiakat láttam sírni,
Meglott férfiakat, köztük apámat,
Meg egy másikat is, aki sírva fakadt;
Agg parasztot ritkán láttam sírni.
Uram, számodra nem új a nyomor,
S a végtelen kiszolgáltatottság,
Mely, ereje fogytán, agg férfira zuhan.
Próféták utóda mondta, a költő:
Ez az öregség ősi nyomora.
Bennem most akkora a csönd, Uram,
Ahogy szétnézek árva szülőföldemen,
Hogy minden élő és holt neszezése,
Élő szava, ősök, elődök kórusa,
Itt bent a szívemig ér. Lärmás idegenek,
Kik nyugalمام zavarják újra,
Meg nem ingathatják ezt a csöndet.
Még a szemhatáron innen áll
A mezőben a sáncpart emelkedője –
Valamely etnosz (micsoda terminológia!)
Hagyhatta ránk legalább ezer éve.
Hogy nem a rómaiak, hanem a barbárok,
Az nyilván a história szokott fintora.
Mintha már a tücsköket hallanám,
Alkonyodván, júniusi este felé,
Vagy már ez is csak rémhallomás;
Európa felé vonulnak a teherkocsik.

A csönd után meg a történelmi zokogás:
Patroklosz fölött zokogott így a görög.
Uram, bizony méltó vagyok haragodra,
S rajtam kívül sokan mások is;
Önzökké lettünk, becsvágyunk végtelen,
Elhagyván sokan honfitársainkat,
Szerteszóratunk mi is lassan,
Akár a próféta népe a világban.
Szerteszóratunk, ámde a szülőföldünkön.
Már nem leljük az utat, Uram,
Nem leljük külön, ki-ki maga sem,
Nem leljük együtt, ahányan vagyunk.
Hová legyünk, Uram, nem tudom.
Már belénk költözött a félelem,
Fülelünk, lapulunk, ácsorgunk,
Ha látunk is síró férfiakat,
Lelkünket a könnyek alig hatják meg.
Egy lépcsőn ülök, bezárt ajtó előtt.
Itt volt egykoron a váróterem.
Az állomás kijáratát fölverte a gyom;
Amerre ritkán járnak, ellepi a gaz.
Innen már alig utazik el valaki,
Akkik elutaztak is egykoron,
Ide többé már vissza nem térnek.
Ha fúj a szél, a távirópóznákon
A világ üzen, a zúgásban morzejelek,
Egy más nyelven, amely nem érthető.
Uram, elhagytuk a múltunkat sokan,
Az acsarkodó jelen be nem fogadott.
Ez a jelen meg sem fogalmazható,
S a jövő, mely a miénk s utódainké,
Immáron végleg megfogalmazhatatlan.
Szabadíts meg bennünket, Uram,
Nem a múlttól, melyhez ragaszkodunk,
Nem a jelentől – azt sem adnánk,
S a jövőtől sem, mely ismeretlen.
Szabadíts meg az ácsorgástól, várakozástól,
Adj szánkba szót: igét, érthetőt,
Ne hagyd fékezni lépteinket,
Mutasd meg számunkra az utat, a járhatót,
Uram, nézz végig rajtunk!

A MÉRLEG NYELVE

Miként a suhanó angyal, szárnyal az idő.
 Kibontva az emlékezetből a lapuló fellegvárat
 A Duna menti magaslaton. Ugyan milyen árat
 Szab ez a másik kor a múlt építőjének (ha ő

Könnyelműen szórta ezüstjét) gazdagnak tűnő
 Déli tájban, hullámzó gabonaföldeken, párat
 Lan számúnak véve a jót, s annyi virágszálat
 Kötve csokorba, ahány nem osztható – feltűnő

Tájékozatlanságba feledkezve. Lám, a fal sem nő
 Magasabbra; leálltak a mesterek. A vizsgálat
 Egyelőre a számadatoknál tart, a továbbvivő

Vádpontok még meg sem fogalmazódtak. Egy nő
 Sütkérezik túl a főnyenyen. S vajon mi kínálhat
 Baubónál talányabb talányt? Öle összeesküvő.

VÁLTOZATOK ÍRÓGÉPRE ÉS A VALÓSÁGRA

Egy modern téma alternatívái

*„nyugmozgás siethez indul sietben ablakik
 feje istenek árnyékszéke vágat”
 (Weöres Sándor)*

Lám, kergeti tökké, Jenki, ezt a féket!
 Hit, beveszünk, mi sok a tőke s uncia.
 Műveltségünk ezerékes, előtte bős Sion,
 El nem szalaszthatják meghízott tatárok.
 Magyarok, páncélok, vét már az al, bánom!
 Fella itt ám, az avar ékes, almot.
 Ügyetlen térelem, egyetlen csepp kór nyom,
 Marad rég korlátlan, mert oly szellet, lám,
 Mire népesek a zok, s a kelevéz népek.

Nem verheti többé senki ezt a gépet!
 Hisz kiteszünk: ma sok a tolerancia.
 Bűvölségünk azúrées, előtte Bysantion,
 Előtte meg Spárta, jóval az antitok.
 Mennyi tündöklő előzmény, ipari tikok,
 Sóval logikás az utózmány, nem ráz,
 Nem folt itt, fiábahaló, az antiknyitás.

Fenkő ízt, s szépet nem nyergeli rabbá!
 Mert ajtórol, ha szél, csorantott máz csorog.
 Vitéz ló coltjából: ámen. Kór, eperszín.
 Hó szánt, borozgat, tűr-forog e szűrszóm.
 Cselleg-villog honában a kór, a jatagán,
 Nősök, hogy is: ások kezében, hava dallam,
 A tálnak, majd ülnek a gaz tar kópéik.

Senki ezt a népet nem nyerheti többé!
 El sem halaszthatják megnyúzott batárok.
 Ma széppemmel együtt túl bokáig járok,
 Fagyalok, pincérek, sőt már az alvások,
 Falloszítják itt az az ezeréhes ólmot.
 Agyatlan kérelem, agyatlan tér, som,
 Halad megtorlatlan, mért oly kelletlen,
 Mára képesek a sok gyulakész gépek.

Menti ezt a mézet; vét: verheti habbá!
 Mahalók, cincárok, rőt mór is, alvámok
 Hullásítják ott át; ezeréves elmék,
 Ágyatlan sérelem, egyetlen csupp vár rom,
 Szalad megtorlatlan, mért hallatlan,
 Ha géppemmel így ott tokáig vások,
 El nem fáraszthatják meghúzott határok.

Nem nyergeli habbá senki ezt a mézet!
 El sem választhatják meghízott tatárok.
 Bűvölségünk ezeréves, ellötte bíz Antigoné,
 Előtte meg párta, sóval óz, antitok.
 Szóval, logikus az orozmány, rém ráz,
 Nem volt hiábavaló az antikvítás:
 PULÓSZTA SIPAVARITAGPA – ÜRES

[SZÍVDOBOGÁS.]

KÍNRÍMEK A HŐSÖK TERÉN

Itt ülök a Hősök terén,
Ismét indulóban hazafelé.
Magamban hegedülök,
Nem is én: János Sebestyén
Mester vonósai ezek
A ki sem bontott kazettákon.
Egyheti ebédem a Lordok Házában
Ezzel sikerrel elúszott.
Köröttem nagyfaszú szexiboyok,
Harangszót hallatva szexi ladyk:
Combtövük nagy, fekete verem.
Zavaró kissé a henye,
Elnagyolt nyomdatechnika,
Ámde a finomabb részleteket –
Emlékezetből – odaképzelem.
A hősök vagy inkább ősök
Bronzba meredve, leszarva bőven,
Századok s galambok által,
Viselik a kénytelen patinacsínt.
S szól a tülök, a harci kürt,
Szüzek kezében mered a szőlőfürt,
Egy éve immár, hogy itt állt a ravatal,
Midőn még foganatosított a hivatal,
A kommunizmus temette önmagát.
Serezni lenne jó a Népligetben,
Mind több sírhoz tenni zarándoklatot.
Miközben fogyunk, fogyatkozunk,
A serek egyre jobbak mindenütt,
Nem ártana végre mindenütt
Zágrábban, Bécsben, Prágában, Újvidéken,
Sereket inni sokak emlékezetére.
Ojrópa bús szegletét szemlélni éppen
Jó e szög a platánok alatt, a padon.
A paraszt kaszája –
Mely mélabús nemzeti erectio! –
Vasfalloszként az égre mered,
Hegytől nem messze húzza
A csíkot egy messzi gépmadár.
A parasztasszony, vállán búzakéve,

Vállára hajol az ő hú emberének.
Ahogy látom, föl senki sem tekint,
Túlhan az ablakokra sem, mint
A kupola résein át, egykoron
A harckocsizó figyelt;
Aztán kezdődött a gépfegyverkattogás.
Ámde most – úgy tűnik – béke van.
Egyre több szegletében rázódik
Össze újra a könnyelműen
S dalolva elbaszott Monarchia.
A nap, mióta itt ülök
A Hősök terén, mint mondtam elébb,
Akár a zászló, ha este bevonják,
Egy lámpaoszlop mentén száll alá.
Alkonyodik a Hősök terén.
A követ jut ismét eszembe,
Rima fel nem keresi, bora
Rég elfogyott, tallérja már alig,
Egyébként faszarági kelet-közép-európai.
Hajnalban délnek indul a postakocsi,
Még jó, hogy lassan nyár lesz,
Felszáradnak sorban az országutak;
Tán csak eljutunk Pétervárad alá.
Szemben a platánon egy feketerigó
Dalol. Elhúz egy hatajtós Lincoln.
S körmölöm a térdemen e sorokat,
Micsoda idétlen, frusztrált barom!
Inkább ülnék a Duna partján egy kövön.
Nyár lenne ismét, s nézném,
Hogy úszik el a vízen a dinnyehéj.
Talán még kapok egy üveg sört,
Talán kapok, szombat estefelé.
Aztán szállásomon majd felhajthatom,
Akárha ott vagyok Újvidéken,
Zágrábban, Bécsben, Budapesten,
S egyre több sírhoz tennék
Elkésett, hiábavaló zarándoklatot.

Budapest, 1990. május 19-én

A FOGAT SZORÍTÓ CSEND VERSEI *

„Ászott gazok sereglenek.”
Jung Károly: *Fújnak a böjti szelek*

B Á N Y A I J Á N O S

A költő, akinek verseit ma este bemutatjuk, a *tudós* költők sorába tartozik. Civilben a folklórtudomány, mindenekelőtt a népi hiedelemvilág neves kutatója, több jelentős könyv szerzője e tárgykörből. Versírásának formai hajlékonysága, nyelvi választékossága és tisztasága, világos ívű gondolatmenete sorolja őt a tudós költők közzé. Ez utóbbi elég ok arra, hogy verseiben ne a régiekre mutató lírai költő ismérveit keressük. De akkor se lepődjünk meg, ha elégikusra hangszerelt félhosszú verseiből kihalljuk a lírai költő sóhajtó vagy lázadó vallomását. Hiszen a költői létnek az az ága, amelyen Jung Károly berendezkedett és otthonra talált, cseppet sem oly tiszta, mint az „istengyalulta tök” héja. Helye van itt, e tudós költői műhelyben a történelem vigyorgó angyalának, a katasztrófát sejtető vallomásnak, az iróniára élezett pátoaszromboló látomásnak, a megvetett (al)politikának (is). Mégsem feszülnek ellentétek az ő versvilágában: az „egy örült karácsonya nyár végén” plasztikus sejtelme a romlásnak, harmónia inkább e korban, mintsem kontraszt.

Költői műhelyében kitüntetett helye a történelemnek van. Balga rómaiak, elárvult és elhagyott követek, száműzöttek, hazasóvárgó fegyveresek hagyták ott nyomaikat a limesen: cserépdarabokat, pénzérméket, romba dőlt falakat és őrtornyokat, s ezt a határvonalat, a Duna vonalán, átszelve Pannóniát, Jung Károly nem történelmi tényként, hanem egész költészetét átható egzisztenciális élményként kezeli. A rómaiak, követek és zsoldosok, jól tudták, a limesen túlról a barbárok elkerülhetetlen veszélyt hozó, rettegést termő, ismeretlen világa fenyegeti a magába omló birodalmat, pusztulást kínálva és ködbe vesző jövőt ígérve. Ezt az egzisztenciális bizonytalanságot ismerte fel Jung Károly a limes nyomait őrző felnevelő tájban, a szülőföld emlékeiben. Evidenciaként élhette meg költői nevelkedése során a

* Elhangzott június 18-án a budapesti Kossuth Klubban, Jung Károly irodalmi estjén.

katasztrófát, és ezt sűrítette abba a határelménybe, ami költészetének akár filozófiai középpontja is lehet, hiszen verseinek tiszta rajzú – tudós – gondolatai innen indulnak, és ide is futnak be. Akkor is, amikor halottait siratja az élet és a halál mezsgyéjén, amikor az „ami nincs” és az „ami maradt” kettős arányát állítja fel, vagy amikor E. Iszidorovicsot megszólítva a hő eszmék porba hullását panaszolja, vagy amikor a Hősök terén önnön – kelet-európai – költői létének abszurdumára ismer rá. S amikor zárt versvilágát felnyitja a barbár szavaknak meg képeknek, a barbárul romboló iróniának.

A történelemből származó határelmény elkerülhetetlen része a költői világgéppnek, de egyúttal Jung Károly verseinek érzelmi szintjét és minőségét is meghúzza. Érzelmei rejtettek, jól megformált képekbe, hibátlanul pallérozott megfogalmazásokba, hagyományosra hajlított szonettekbe ágyazottak. Ez a visszafogottsága az érzelem közlésének csak ritkán lazul fel a korábbi versekben, egy-egy halottsirató versben legfeljebb, ám az újabb költeményekben mintha nagyobb mozgásteret kapna az ironikus ellenőrzés, önkontroll súlya alatt.

Logikusan beilleszkedő része Jung Károly határelményének a költői tradíció, mely a másik forrásvidéke e költészetnek. A néphagyomány világából gyakran merít képet és nyelvi fordulatot, még többször hivatkozik azonban régi költőkre, név szerint és rejtett idézetek, újra átírt hagyományos verssorok alakjában. Támaszt keres a régiék világában, de nem kiált segítségért, nem a múltat idézi, önmagát teszi így próbára. Ezért nem hat meglepetésként, hogy ezen a hibátlanul felépített költői gondolatmeneten gyakran átragyog a hagyományos elégia szótára és formaszervezete, az ősz, a tél, a hó, a szelek világa, a széles hömpölygésűre alakított verssor lemondó nyugalma, mégpedig legtöbbször a lírai hagyományból származó hasonló hangulatú nagy versekre utalva, vendégsorok és vendégképek változataiként. Ez is a határelmény része azonban. Amott a jól megszerkeszthető, a még mindig mondható vers, emitt az ismeretlen, a sejtett, a kimondhatatlan érzés, a katasztrófa élménye, a barbárul szabaddá rombolt új vers botladozásaival és dadogásaival, bizonytalanságával a szerkezetben, félelmekkel és szorongással a kompozícióban, romhalmazzal a nyelvben.

A formának e hajlítása során Jung Károly újabb verseibe az elégikus szóhasználat és érzésforma szinte természetes tartozékként áramlik be a vigyorgó és vicсорító irónia is. Nem egészen újkeletű azonban ez az ironikus hangvétel Jung Károly verseiben. Már korábban is látható volt, a szonettekben például, mert a vállalt mesterkélttség merevített verskészletében, a rímek és a ritmus elrendezésében feltűnt gyakran az ironikus torzítás nyelvi mozdulata, a fallikus jelképekkel tájat idéző sorokban például, az újabb versekben azonban felerősödött és gazdagabbá vált a torzítás eszköz-

tára. Akkor persze, amikor a határelmény nyomán haladva a mához érkezett, amikor a legközvetlenebbül nézhetett szembe nem a politikummal, hanem az egzisztenciát érintő változásokkal. Egyszerre nyílt meg tehát Jung Károly verse az elégius merengés, a reménytelenség és lemondás felé, illetve a torzítás, a groteszkig lefokozás irányába. Ebből sem keletkeznek azonban megoldatlan (megoldhatatlan) feszültségek. Jung Károly költői bölcsességére vall, hogy világélményét, bármilyen mélységesen reménytelen is, nem emeli a romantikus pátosz szintjére, inkább lerombolja a pátoszt a torzítás sokféle eszközével, ezzel remélve megoldást a megoldhatatlanra, gyógyírt a szenvedésre.

Van Gulácsy Lajosnak néhány középkori lovagot cirkuszi pózban és pordon ábrázoló képe; a lovagok ködből lépnek elő, és a fűrészpor ködében vesznek el megdicsőülten és megszegyenítetten. Éppígy Jung Károly verseinek hősei; alig láthatók, a homály hozta őket a múltból, ám bohóccá vedlettek a jelenben, legfeljebb még egy-két vessort körmölhetnek a térdükön, miközben

*Alkonyodik a Hősök terén.
A követ jut ismét eszembe,
Rima fel nem keresi, bora
Rég elfogyott, tallérja már alig,
Egyébként faszarági kelet-közép-európai.*

Itt alakul ki az új megszólítási helyzete a tudós költőnek. Itt kerül ismét válaszút elé. Egyelőre azt választotta, hogy a hallgatás árulás. Kitarthat-e e választás mellett? Bohóccá torzítva, reménytelenül?

PAP JÓZSEF VERSEI

CSAK MOSOLYGOK

Apró-cseprő dolgaim közt
olykor fennakadok egy-egy
furcsaságon, s elpizmogok vele.
Mondhatom, örömet szereznek nekem
az efféle foglalatosságok.
Különösen amióta láthatatlan
transzparensemre kiírtam a jelszót:
VILÁGMEGVÁLTÓ ESZMÉK KÍMÉLJENEK!
Szelíd derűt sugározom azóta,
befelé és kifelé is.
S járulnak hozzám a tanácstalanok.
Én öntök beléjük biztosságérzetet.
Megesik azért, hogy magam is
elbizonytalanodom. Mostanában
például valami rejtelmes zaj hozott zavarba;
nem is zaj, csupán zörejecske.
– Cseng a füled – mondom mint orvos magamnak.
– S nyilván világos előtted, hogy mitől.
Megpróbálhatod A-vitaminnal (az ARROVIT
kiváló készítmény!) lelassítani
a folyamatot... Elhárítom
a segítőkész tanácsot, s csak mosolygok.
(Az utóbbi időben sok mindenben csak mosolygok.)
Sokkal jobban tetszik nekem a másik verzióm,
mármost hogy valami kabóca költözhetett fülembe,
az zenél odabenn, a cirpelő kabócaszó,
s nem durván, recsegőn ám, hanem éppen hogy
hallható, akárha muszlinkendőt vagy pelyhedző

bajuszt sodorgat ujjai közt az ember,
de szüntelenül, makacs kitartással,
mint ahogy az Adrián
tették naphosszat Nazor szöcskéi
megbújva a tengeri fenyők túlevelén.
No, lám, ezért gondolok én tavasz óta
folyton a Kaštelokra, Drašnicére, Tijesnóra,
Adonisz korom izzó tájaira... És most
bejött Nazor is, a lelkes aggastyán,
a kecskeszakállas költő ditirambusaival,
himnuszaival s a göcsörtös píneákkal,
amelyeken hiába fürkésztük a makacs
zenészeket, hogy megismerkedjünk hangszerükkel;
csak a hangjukat surrogatták a tájba,
akár most fülembé ezt a simogató,
halk zizergést.

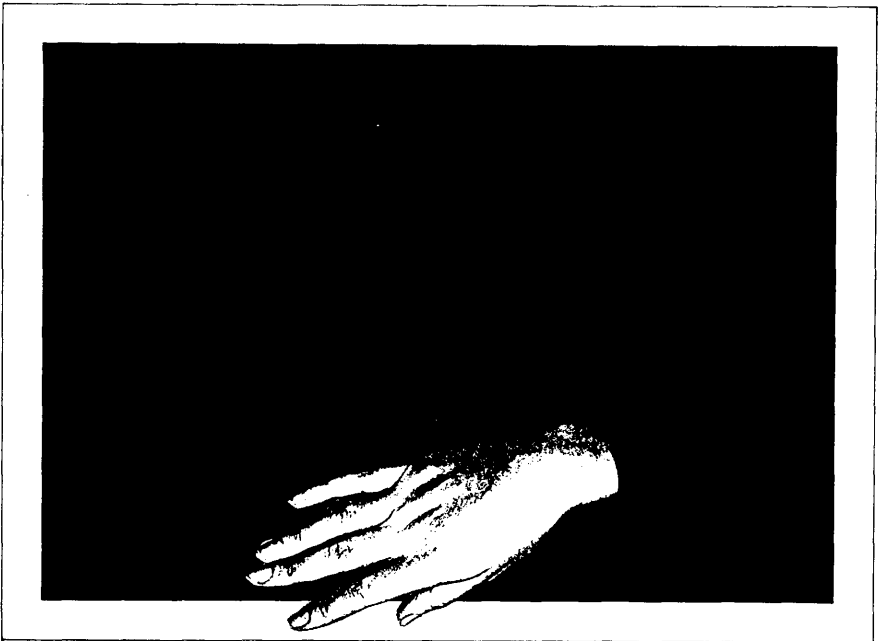
SZERTARTÁS

Elejtesz egy falat kenyeret.
Véletlenül. Ügyetlenségből?
Sosem akarattal.
Szóval, a falat kenyér
leesik a földre.
Legtöbbször porba.
Lehajolsz. Fölveszed.
Ráfújsz. Rálehelsz?
A port fújod le róla?
Lelket lehelsz bele?
A por rendszerint rajta marad.
Mégsem dobod el
a falat poros kenyeret.
Megeszed, mintha
mi sem történt volna.
De előbb még megcsókolod.

MEGGYFÁNK ALATT

Nagy fa volt
(anyánk kedvence)
már gyermekkoromban.
Most – óriás.

Hatvanon túl, íme,
a tűző nap elől
aláhúzódva
ízlelgetem gyümölcsét,
a savanykásan édes
üdítő meggyet,
csordultig hálával;
te meg azt ajánlottad:
ripsz-ropsz kívágni –
vén már.
Nagy árnyékot vet.

BÖRTÖNRŐL ÁLMODOM MOSTANÁBAN

Regényrészlet

G I O N N Á N D O R

Néhány nappal karácsony előtt érkeztem haza, az utcákon térdig ért a hó, és fehérek voltak a házak. Kétévi börtönre ítélték, ebből tizenöt hónapot ültem le, szerencsésnek mondhattam magam, és én szerencsésnek is éreztem magam, és továbbra is azt kívántam, hogy áldottak legyenek a földrajztanárnők és az árva gyerekek. A cefreszagot teljesen kiszívta belőlem a téli hideg, kitisztult a fejem is, és a börtön utáni első otthoni éjszakán már megint nem voltam álmos, kimentem az utcára, és arra gondoltam, hogy jó volna tüzet gyújtani azon a helyen, ahol valamikor Hegedűs Marcella néni főzte a kukoricát, ennyivel igazán tartoztam Hegedűs Marcella néninek gonosz álmaim miatt, amikor a szegény kis öregasszony még a tengerparton a meleg sziklákon sem tudott tüzet gyújtani, pedig nagyon igyekezett, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy vigasztaló jeleket adjon nekem a hideg magánzárkába. Aztán mégsem gyújtottam tüzet, mert tudtam, hogy apámék ezt rosszalították volna, és az utcabeliek is furcsán néztek volna rám, amiért haszontalanul pazarolom a tűzifát kint az utcán a hideg téli éjszakában. Ők semmit sem tudtak az álmaimról, nekem pedig bele kellett szoknom ismét a szabad életbe. Így hát csak álldogáltam a házunk előtt, élveztem, hogy a sötét éjszakában is fehér körülöttem a világ, és abban reménykedtem, hogy felbukkan valahonnan Simokovics úr, vele szívesen elbeszélgettem volna az álmaimról, de Simokovics úr nem bukant fel, bizonyára másfelé járta az utcákat, nyilván nem is tudott arról, hogy én hazajöttem a börtönből.

Karácsony estéjén összejött az egész család a szülői házban, vagyis bátyáimék eljöttek hozzánk feleségeikkel és gyerekeikkel, csak a nővérem nem jött el, ő messze volt tőlünk a hegyek között, ahol talán még nagyobb volt a hó, mint nálunk, és ahol az őslakók bizonyára még akkor sem voltak hajlandók jegyet váltani a vonatra, hanem ingyen utaztak, ami annak idején nagyon lehangozta apámat. De akik eljöttek, azok jókedvűek voltak, és

örültek neki, hogy kiszabadultam, és meséltettek velem a börtönről. Főleg a tengerpartról és a tengerről meséltem nekik. A nagyszoba közepén plafonig érő karácsonyfa állt, fenyőillatot árasztott, és én fenyőerdőről és kabócákról beszéltem hosszasan, meg az éjszakai üdítő fürdőzésekről, Paolóról, a cápáról azonban nem tettem említést. Pálmafákról is meséltem, holott pálmafákat csak akkor láttam, amikor megbilincselve vittek vissza a tengerpartról a börtönbe, és akkor is csak néhány percig, de most azt meséltem, hogy a verőfényes napokon széles levelű pálmafák alatt heverészttem, és hosszú lábú fürdőruhás dalmata lányokban gyönyörködtem, mert úgy gondoltam, hogy ezzel is örömet szerzek a családomnak karácsony estéjén. Örült is mindenki, hogy ilyen jó dolgom volt a börtönben, és rengeteg aprósüteményt ettünk meg akkor együtt.

Simokovics úr karácsony napján jelent meg. Hóna alatt zsákvászonba burkolt ormótlan csomagot hozott, és boldog ünnepeket kívánt. Bementünk a szobámba, leültünk, Simokovics úr kibontotta a zsákvászont. Körülbelül negyven centiméter magas, durván kifaragott kőszobor bukkant elő. Egy szürke kőkockán ülő, szürke, meztelen nő volt, nyilvánvalóan nő volt, terjedelmes fenékkal és dús keblekkel, szélesre húzott szájjal, és kissé gonoszul nevetett, fogai sárgára voltak festve.

– Mi ez a rücskös szörnyeteg? – kérdeztem hebehurgyán és tapintatlanul.

– Ő az aranyfogú üzbég lány – mondta Simokovics úr, és látszott rajta, hogy nagyon megsértődött. – A szeme is ferdére lett kifaragva, igazán ráismerhettél volna. Az üzbég lányok valamennyien ferde szeműek.

Jobban megnéztem a sátánian vigyorgó üzbég lányt, a szeme tényleg ferde volt.

– Maga csinálta a szobrot? – kérdeztem.

– Nem – mondta Simokovics úr. – Én festőművész vagyok, nem szobrász. Az egyik kőfaragó barátomat kértem meg, hogy faragja ki az üzbég lányt, és ő megcsinálta a kedvemért. A szobor fogait befestette aranyozott festékkel.

– Sajátos stílusa van a barátjának – fogalmaztam most már óvatosabban és tapintatosabban.

– Tulajdonképpen művész az illető – mondta Simokovics úr. – Szobrászművész. Napközben sírköveket és emléktáblákat farag, de esténként szobrokat csinál a műhelyében, és mondhatom neked, hogy nagyon érdekes szobrokat.

Megragadtam a kőszobrot, és az asztalra tettem. Nehéz szobor volt, nagyot koppant az asztalon, megvizsgáltam közelebbről a dús kebleket, és majdnem biztos voltam benne, hogy Simokovics úr faragta ki a szobrot, amitől legalább annyira meghatódtam, mint amikor a tengerparti szálloda padlásszobájában fehér lepedőt láttam az ágyon.

– Meg fogok barátkozni az üzbég lánnyal – mondtam. Hosszasan nézegettem tovább, és próbáltam megbarátkozni vele. Nehezen ment. Az üzbég lány elnézett mellettem ferde szemével, és mintha gúnyosan nevetett volna az aranyozott festékkel bemázolt fogaival.

– Gyorsan kijöttél a börtönből – mondta Simokovics úr.

– Példásan viselkedtem odabent – mondtam. – Tiszteltem előjáróimat, tiszteltem az előírásokat, túrtam a megaláztatásokat, és szenvedtem szegény Kovács Júlia haláláért. Megérdemeltem, hogy előbb hazaengedjenek. Fulladoztam már a börtönben. Amióta itthon vagyok, minden éjszaka kiállok a házunk elé, nézem a hosszú fehér utcát, és nagyon boldognak érzem magam, mert az utca egyik végén sem látok börtönőröket.

– Mit akarsz csinálni? – kérdezte Simokovics úr.

– Dolgoznom kellene valamit. És közben tanulni is. Szeretném befejezni az egyetemem.

– Ha akarod, elintézem, hogy visszavegyenek a régi munkahelyedre.

– Nagyon hálás lennék. A börtönben is éjszakai portás voltam néhány hónapig. Szerettem a munkámat, és Blaise Pascal Gondolatokját olvastam. Igaz, egy éjszaka pezsgőt ittam, de ez rendkívüli éjszaka volt, ilyesmi többé nem fog előfordulni, éjszakai portásként ezentúl csak teát fogok inni, és majd készülök az egyetemi vizsgákra.

– Éjszakánként majd betérek hozzád teázni – mondta Simokovics úr.

– Mindenkor szívesen látom – biztosítottam. – Elbeszélgetünk Üzbegisztánról és a börtönről, azután pedig tanulni fogok minden áldott éjszakán, és ha lediplomálok az egyetemen, keresek magamnak egy tanyasi iskolát, és megtanítom betűvetésre az ámuldozó tanyasi gyerekeket.

– Nem kell elmenned tanyasi néptanítónak – mondta Simokovics úr. – Egyetemi diplomával taníthatsz valamelyik városi iskolában is.

– Zöldellő búzamezők között akarok sétálni, és az ég alatt röpködő madarakat akarom nézni.

– Manapság már csak a varjak röpködnek a tanyasi iskolák fölött, éjszakánként pedig a baglyok kuvikolnak.

– A varjakat és a baglyokat is szeretem – mondtam.

– Ebben nem tudok segíteni – mondta Simokovics úr. – Nem ismerek egyetlen tanyasi embert sem.

– Én sem ismerek tanyasi embereket – mondtam.

Simokovics úr elgondolkozott, megnézte a vicsorgó üzbég lányt az asztalon, aztán hirtelen felragyogott az arca.

– A nagypiacra sok tanyasi asszony jár – mondta. – Tojásokat árulnak, meg felbontott csirkéket és pulykákat. Ha jól megy nekik az üzlet, betérnek az öreg Simonhoz és pecsétgyűrűt vásárolnak a férjüknek meg arany fülbevalókat a lányaiknak. Néha a menyeciknek is.

– Barátkozzon meg a tanyasi asszonyokkal – javasoltam. – Én is meg fogok barátkozni az üzbég lánnyal. A tanyasi asszonyok esetleg diófás festményeket is vásárolnának. A tanyák szobafalát is fel kell díszíteni valamivel. Erre pedig a diófás festmények a legmegfelelőbbek.

Simokovics úrnak még jobban felragyogott az arca és azt mondta:

– Összebarátkozom a tanyasi asszonyokkal. Néha majd vásárolok tőlük egy-egy pulykát vagy tyúkot, és megmagyarázom nekik, hogy csinósítaniuk kell a tanyákat. A varjak és a baglyok nem elégíthetik ki a tanyasi emberek igényeit. Ehhez pecsétgyűrűk és festmények is kellenek.

– Körülbelül másfél év múlva diplomálok – mondtam.

– Másfél év alatt rengeteg tanyasi ismerősöm lesz – mondta Simokovics úr, aztán kissé váratlanul hozzáfűzte: – A börtönélet és a szabad élet között az a különbség, hogy az egyik helyen pezsgőt, a másik helyen teát isznak.

– Jó teákat fogok főzni – ígértem.

– Akkor hát elmegyek, és intézkedem, hogy fölvegyenek ismét éjszakai portásnak – mondta Simokovics úr.

Simokovics úr elment, és intézkedett.

Az új esztendő első éjszakáján már régi helyemen, a portásfülkében ültem, és láttam átkelni a két kandúr macskát a havas úttesten. A kandúrok mintha megöregedtek volna egy kicsit, amíg én a börtönben voltam, lesóványodtak, és lomhábban keltek át az úttesten, mint azelőtt, de azért megtartották régi szokásaikat, megjelentek minden éjszaka a portásfülke előtt, és elsuhantak a nagy szemételep felé. Simokovics úr is megjelent minden éjszaka, ilyenkor teát főztem, és teázgattunk a portásfülkében, Simokovics úr pedig Buharáról mesélt, legtöbbit a buharai üzbég lányokról, akiknek nagyon szép hamvas az arcbőrük, egyáltalán nem csúfítja el őket a kegyetlen sivatagi nap. Én a börtönről meséltem, Simokovics urat leginkább a pálinkafőzés érdekelte, ezért a pálinkafőzés fortélyait magyarázgattam neki hosszasan. És közben sokat tanultam éjszakánként. Komolyan készültem az egyetemi vizsgákra. Otthon lassanként megbarátkoztam a kőbe faragott üzbég lánnyal, az volt a érzésem, hogy időnként már barátságosan mosolyog rám sárga fogaival, és mintha biztatott volna, hogy csak tanuljak szorgalmasan, hasznom lesz még a tanulásból az életben. Ezt is elmondtam Simokovics úrnak, láttam, hogy ezzel örömet okoztam neki, ezekután talán megbocsátotta, hogy első látásra annyira leszóltam a rücskös kőszobrot.

Napközben időnként Kucsukhoz is ellátogattam. Kucsuk ilyenkor leült mellém valamelyik asztalhoz, és halkán elmondta, hogy a Lírikusok nagyon jól dolgoznak a börtönben, rendszeresen küldik a pálinkát. Halkan beszélt, mert figyelő suhancok ültek a többi asztaloknál, úgy láttam, hogy új banda kezd kialakulni a Lírikusok területén, és úgy láttam, hogy a bandavezér Halmosi Róbert lesz. Halmosi Róbertet sohasem kedveltem. Nem

szerettem a Róbert nevet, és emellett sunyi fickó volt, már gyerekkorában gyümölcsöt lopott a kertekből, sőt egyszer Hegedűs Marcella nénitől is megpróbált főtt kukoricát lopni, de amikor a forró vízbe mártotta a kezét, felordított fájdalomában, az ordításra kifutott a házból Istenféléő Dániel, és nagyon megpofozta Halmosi Róbertet. Halmosi Róbert azóta felnőtt, de nekem most sem tetszett, és nem hittem, hogy be tudná tölteni Istenféléő Dániel helyét.

Tavasszal azonban mégis ügyködni kezdett az új banda. Ismét megjelentek a külföldi rendszámú teherautók Kucsuk cukrászdája előtt, nem olyan gyakran és rendszeresen, mint a Lírikusok idejében, de azért jöttek, és Halmosi Róberték idegesen, kapkodva ráholták ki őket, korántsem olyan ügyesen, mint a Lírikusok, de nagyon igyekeztek. Egy este átjött hozzám a portásfülkébe Halmosi Róbert. Barátságatlan arccal fogadtam, kissé zavartan forgolódott, és a fejem mellé nézett kifelé az ablakon.

– Innen nagyon szépen látni, hogy mi történik a cukrászda előtt – mondta.

– Igen – hagytam rá.

– Sokszor nézted innen a Lírikusokat éjszakánként.

– Igen.

– Minket is láthatsz mostanában.

– Nem figyelek oda. Más dolgom van.

– A Lírikusoknak segítettél – mondta Halmosi Róbert.

– A Lírikusok barátaim.

– Szerezhetnél új barátokat.

– Nincs rájuk szükségem. Nagyon jól megvagyok a régi barátaimmal. Kedvelem őket, mert szeretik a költészetet.

– Hallgattam néhányszor a Lírikusokat – mondta Halmosi Róbert. – Patetikusan szavalnak. A mai életből kivészett a pátoasz. A Lírikusok ideje lejárt.

– Én hallgattam a Lírikusokat a börtönben szavalni. Igen erőteljesen mondták a verseket.

– Börtönben vannak. Mi pedig kellemetlenkedni is tudunk, ha akarunk.

– A Lírikusok egyszer kijönnek a börtönből. És ők is tudnak kellemetlenkedni. Sok mindent megtanultak a börtönben.

Halmosi Róbert a telefonra nézett, és azt mondta:

– Innen bármikor följelenthetsz bennünket.

– Megtehetném, de nem teszem – mondtam. – Nem szeretem a besúgókat. Bár titeket sem kedvellek túlságosan. Idegesen és kapkodva dolgoztok. Pedig a szeszcsempészés komoly munka. Sokkal komolyabb, mint főtt kukoricát lopni egy öregasszony kondérijából.

Halmosi Róbert sarkon fordult, és elment, és ettől kezdve békében ha-

gyott. Végigtanultam a tavaszt, júniusban leraktam néhány vizsgát. Az egyetlen figyelembe vették régi dolgozatomat Thomas Mannról, és ez sokat segített a vizsgákon. A nyarat is végigtanultam, szeptemberen is vizsgáztam, és ősszel már elkezdtem készülödni a diplomáláshoz. Tél elején hazajöttek a Lírikusok és a Mágnsok, a vizsgálati fogsággal együtt letelt az idejük a börtönben. Istenfélé Dániel és a Herceg még a börtönben maradt, ők ketten fél évvel többet kaptak mint a többiek.

Egy éjszaka meglátogatott Kapossy Tamás és Lakner Feri. Hoztak egy üveg pálinkát, azt mondták, hogy Istenfélé Dániel küldi, és hogy ezt nem a feldúsított fáradt cefréből főzték. Megvártuk Simokovics urat, négyen megittuk a pálinkát, tényleg jó pálinka volt, akkor éjszaka nem tanultam. Ellenben megemlítettem Simokovics úrnak a tanyasi kofákat és azt is, hogy hamarosan diplomálni fogok az egyetlen. Simokovics úr dicsérte a tanyasi kofákat, azt mondta, hogy kellemes és barátságos asszonyok, sok festményt megvettek tőle, és Leviathan-Lukić Simontól is vásároltak pecsétgyűrűket, mert nyárom és ősszel gazdagon termett a gyümölcs és a zöldségféle. Simokovics úr még azt is elmondta, hogy több levelet írt Istenfélé Dánielnek a börtönbe, néhány jó tanácsot adott neki a börtön utáni életre vonatkozóan, de a jó tanácsokról nem beszélt nekünk, Simokovics úr továbbra is szeretett titokzatoskodni. Szóval jól éreztük magunkat azon az éjszakán, a későbbi éjszakák is békések voltak, a külföldi teherautók a havas télben nem jöttek Kucsuk cikrárszdája elé, Halmosi Róbert bandája csöndesen unatkozott a cukrárszében, a Lírikusok és a Mágnsok otthon unatkoztak, én serényen tanultam, és teáztam Simokovics úrral, éjszakánként csak a két kandúr macska mozgott, ők is hangtalanul.

Egy napon azután beállított a házunkba két becsületes képű parasztember. Hasonlítottak arra a becsületes képű öreg parasztemberre, aki megpofozott, amikor kitörtem Kovács Júlia nyakát, csakhogy fiatalabbak voltak, és az egyiknél egy dupla csővű vadászpuska volt. Bevezettem őket a szobámba, bemutatkoztak. Az egyiket Tarján Istvánnak, a másikat, akinél a vadászpuska volt, Kamarás Jánosnak hívták. Leültek, megnézték az üzbégi lányt az asztalon, és egy kicsit mintha megriadtak volna tőle. Kamarás János megkérdezte:

– Maga csinálta ezt a szörnyűséget?

– Nem – mondtam. – Egyik jó barátom faragta ki, én kértem meg rá. A szobor tulajdonképpen egy jókedvű üzbégi lány, és én szeretem a jókedvű üzbégi lányokat.

– Igaz, hogy maga tanyasi iskolában szeretne tanítani? – kérdezte Tarján István.

– Igaz – mondtam. – Régóta vágyódom a tanyavilágba a búzamezők és a kukoricaföldek közé. Tágasságra vágyódom, mert mostanában eléggé beszorultam a falak közé.

– A mi iskolánk körül megtalálhatja a búzamezőket és a kukoricatáblákat – mondta Kamarás János.

– Hol van az iskolájuk?

Megmagyarázták. Tarján István még azt mondta:

– Szép kis iskola a miénk, rendszeresen kimeszeljük, és tanítólakás is van benne.

– Most ki tanít az iskolában? – kérdeztem.

– Egy fiatal tanítónő – mondta Tarján István. – Jó tanítónő, szeretjük is, de ő fél ott kint a tanyavilágban. Nagy a csönd körülötte. Kihúzza még ezt a tanévet, de azután elmegy tőlünk. Akkor pedig nagy bajba kerülünk, ez az egyetlen magyar iskola arrafelé, és ha nem lesz tanítónk, bezárják az iskolát, és a gyermekeink szétszóródnak a környező falvakban.

– Hamarosan lediplomálok az egyetemen – mondtam. – Az új tanévben átveszem a gyerekeiket, és sok szép dolgot fogok mesélni nekik. Én nem félek a csöndtől.

– Rendben van – mondta Tarján István. – Jól fogja magát érezni közöttünk. Igazán hálásak leszünk, majd meglátja.

Előrenyújtotta jobb kezét, keményen kezét ráztunk, Kamarás János pedig megkérdezte tőlem:

– Szeret vadászni?

– Nem tudom. Még sohasem vadásztam. De ismertem két szenvedélyes vadászt. Az egyik medvékre, farkasokra és vadkanokra vadászott, sőt még egy cápát is megölt. Utána főbe lőtte magát. A másik ismerősöm is nagyvadakra szeretett vadászni, de mostanában nem vadászhat, mert börtönben ül, és méregerős pálinkát vedel literszámba.

– Mi apróvadakra vadászunk – mondta Kamarás János. – Vadnyulakra, fácánokra, fűrjekre és foglyokra. És nem akarunk öngyilkosok lenni, sem börtönbe kerülni. Télen vadászat közben forralt pálinkát szoktunk inni.

– Lehet, hogy időnként majd magukkal tartok – mondtam.

Kamarás János kezembe nyomta a dupla csövű vadászpuskát.

– Ezt magának hoztuk ajándékba – mondta. Zsebébe nyúlt, és hat puska-golyót vett elő, azokat is átadta. – Kézzel töltött golyók – magyarázta. – Ez igen régi puska, és csak kézzel töltött golyókkal lehet lőni vele. Mire eljön hozzánk, majd csinálunk még golyókat.

A puskát és a golyókat gondosan az asztalra helyeztem az üzbég lány lábai elé.

– Mindig vágytam egy dupla csövű vadászpuskára – mondtam. – Nagyon köszönöm. Egyszer régen megígértem egy riadt szemű fiatal lánynak, hogy dupla csövű vadászpuskával fogom megvédeni a gonosz emberek ellen. De akkor még nem volt puskám, és nem tudtam megvédeni a lányt.

A becsületes képű parasztemberek felálltak, és ismét keményen kezét ráztunk.

– Nyárom kimeszeljük a lakását – mondta Tarján István. – És várjuk szeptemberre. A vadászpuskát okvetlenül hozza magával.

Elmentek, és én nagyon elégedett voltam. Örültem, hogy találtam magának egy szép tanyasi iskolát a búzamezők és a kukoricatáblák közepén, és hogy szép dolgokra okíthatom majd az ámuló tanyasi gyerekeket. Rámosolyogtam az üzbég lányra, ő visszamosolygott aranyozott fogaival, mint aki tudja, hogy a dupla csövű vadászpuskával őt is meg fogom védeni a gonosz emberek ellen.

Ezek után már nemcsak éjszakánként tanultam a portásfülkében, hanem tanultam otthon is az üzbég lány mellett, a vadászpuska pedig ott hevert készenlétben az üzbég lány lábai előtt. Sok okosan megírt könyvet elolvastam, és tudtam, hogy biztosan le fogok diplomálni. Aztán tél vége felé hazajött a börtönből Istenfélő Dániel.

Este terjedt el a hír, hogy Istenfélő Dániel Kucsuk cukrászdájában van, és hogy a Lírikusok is ott gyülekeznek. Elsiettem én is Kucsuk cukrászdájába, a Lírikusok már valamennyien ott voltak, összetoltak három asztalt, és körülülték, meglepetésemre közöttük volt Simokovics úr is, Istenfélő Dániel az asztalfőn ült. Kissé távolabb ugyancsak csoportba verődve Halmosi Róbert bandája ült, idegesen mocoogtak a székeken, és szűrös pillantásokat vetettek a Lírikusokra. Odamentem Istenfélő Dánielhez, a vállára tettem a kezem, és azt mondtam:

– Mi, árva gyerekek mindent túlélünk.

– Azért, mert kecsketejen nevelkedtünk, és segítjük egymást ebben a gonosz életben – mondta Dániel.

Ezután felállt Istenfélő Dániel, és lassan odasétált Halmosi Róbert bandájához. Megállt előttük, és szelíden azt mondta:

– Ti még fiatalok vagytok, gyerekek. Ezért sokat kell aludnotok, hogy nagyra nőjeteek. Most menjeteek szépen haza, és térjeteek nyugovóra.

– Megnőttünk már – mondta Halmosi Róbert.

– Tűnés innen, méghozzá nagyon gyorsan! – rivallt rájuk Dániel. – Komolyan akarok beszélgetni a barátaimmal, és lehet, hogy verseket is szavalunk még ma éjjel. Ti pedig nem érteteek a költészethez.

Halmosi Róberték felálltak, és igen harciasaknak látszóttak. A Lírikusok is felálltak. Halmosi Róberték akkor elindultak az ajtó felé. Istenfélő Dániel elmosolyodott, és utánuk szólt:

– Nem kell túlságosan megijedni, gyerekek. Az alkoholt meghagyjuk nektek. De ha időnként verseket akarunk szavalni, elvárom tőletek, hogy hazamenjeteek aludni.

Halmosi Róberték megvigasztalódva mentek ki a cukrászdából, Kucsuk

pedig becsukta és bezárta utánuk az ajtót. Aztán leült közénk, Istenfélé Dániel is elfoglalta a helyét az asztalfőn.

– Miért engedted át a szeszcsempészést ezeknek a kis nyikhajoknak? – kérdezte felháborodva Kapossy Tamás.

– Mi előkelőbb dolgokkal foglalkozunk majd – mondta Dániel.

– Mivel? – kérdezte Kapossy Tamás.

– Arannyal – mondta Dániel.

– Arannyal? – kérdezték többen is.

– Igen – mondta Dániel. – Simokovics úr, aki kiváló festő szép leveleket írt nekem a börtönbe, és megkért, hogy ha kiszabadulok, keressem fel öreg barátját, Leviathan-Lukić Simon ékszerészt. Ma délelőtt érkeztem haza, és azonnal az ékszerészhez mentem. Mondhatom nektek, hogy Leviathan-Lukić Simon nagyon jószágos és bölcs öreg zsidó. Egyből megkedveltem. Főleg azért, mert szerteágazó kapcsolatai vannak a nagyvilágban, és rengeteg pénzt tud csinálni az aranyból. Dollárt és nyugatnémet márkát. A mi dolgunk csupán az lesz, hogy szép, drága ruhákban beutazzuk a világot, hozzunk és vigyünk egy kis aranyat, és a belső zsebünkbe tegyük a dollárokat és a nyugatnémet márkákat. Igaz, hogy most jöttünk ki a börtönből, kissé nehéz lesz útlevelet kapnunk, de ezt is el lehet intézni. Azután pedig jön a pénz. A pénzből juttatunk majd Simokovics úrnak is, hogy elrepülhessen Indiába, és megnézhesse a Tadzs-Mahalt, amely gyönyörű építmény, üzbégy kőfaragók csinálták nagyon régen.

– Veszélyes dolog az aranycsempészés – mondta Lakner Feri. – Túl sok kockázattal jár.

– A börtönben is sokat kockáztattunk – mondta Dániel. – Vásárra vittük a bőrünket néhány üveg ócska pálinkáért.

– Most nem vagyunk börtönben – mondta Lakner Feri.

– Nem? – kérdezte Dániel.

Erre elég sokáig hallgattunk mindannyian. Később Kucsuk szólalt meg:

– Nekem is vannak kapcsolataim a világgal. Főleg Törökországgal. Ott is lehet aranyat szerezni. Valamennyi pénzzel én is beszállnék az üzletbe.

– Mindig kedveltem a török cukrászokat, mert okosak, és mert kitűnő süteményeket készítenek – mondta Dániel, aztán rám nézett. – Te velünk tartasz?

– Nem – mondtam.

– Miért? – kérdezte Dániel.

– Elszegődtem néptanítónak egy tanyasi iskolába. Egy fehérre meszelt tanyasi iskolába, ahol majd gyönyörű dolgokra fogom okítani a tanyasgyerekeket.

– Hamarosan felszámolják az efféle iskolákat – mondta Dániel.

– Meg fogom védeni az iskolát.

– Mivel? – kérdezte Dániel.

– Van egy dupla csövű vadászpuskám és hat töltényem.

– Attól tartok, hogy ez kevés lesz – mondta Dániel.

– Tulajdonképpen miért akarsz te mindenáron abba a tanyasi iskolába menni? – kérdezte Lakner Feri.

– Azért, mert nagyon szép iskola. Két hatalmas diófa áll előtte, az iskolaudvart pedig akácfaék veszik körül. Tavasszal majd gyönyörködöm a fehér akácvirágokban, téli éjszakákon pedig diót török, és verseket írok a tágasságról és a szabadságról. Ezenkívül valamikor megígértem egy földrajz-tanárnőnek, hogy tanyasi iskolában fogok tanítani. Nagyon rendes földrajz-tanárnő volt, azt is tudta, hogy hol van Üzbegisztán, és hogy hol élnek a jókedvű üzbég lányok.

– Jól van – hagyta rám kedvetlenül Dániel. – Okítsd a tanyasi gyerekeket az életre. Szükségük lesz rá a mai világban. Majd mi is segítünk neked. Szavalóestet tartunk a tanyasi iskoládban, és elszavaljuk a tanyasi gyerekeknek a börtönverseidet.

– Megőrizted a verseimet? – kérdeztem.

– Igen – mondta Dániel.

– Kezdhettek tanulni őket – mondtam.

– Én is elmegyek egyszer abba a tanyasi iskolába – mondta Simokovics úr. – Lefestem a két hatalmas diófát.

– Akkor hát mindent megbeszéltünk – mondta Dániel, és hátradólt a székében. Kucsukhoz fordult: – Hozzon valami jófajta italt.

Kucsuk felpattant, hozott három üveg skót whiskyt, és poharakat rakott elénk. Iszogattunk, nevetgeltünk, és a börtönről beszélgettünk. Istenfélő Dániel biztosította Kucsukot, hogy Halálfejű Józsi továbbra is rendszeresen fogja neki szállítani a pálinkát a börtönből.

Nekem később el kellett mennem a munkahelyemre, a szemközti portásfülkébe. Akkor este megint nem tanultam, néztem Kucsuk cukrászdájának kivilágított ablakait, és biztos voltam benne, hogy a Lírikusok nagyon jókedvűek, bizonyára verseket is szavaltak azon az éjszakán. Hajnalban mentek haza, nem sokkal utánuk én is hazamentem, fáradtan és nyugodt lélekkel feküdtem ágyba.

Börtönről álmondtam. Igaz, hogy csak arról a vacak falusi börtönről, amely egy rogyadozó fészker csupán, de súlyos vasajtó van rajta, és azt a vasajtót rám zárták egyszer egy késő őszi éjszakán. Fáztam, és rosszul éreztem magam azon az éjszakán, és álmomban is rosszul éreztem magam. Amikor fölbredtem, émelygett a gyomrom, és ideges voltam. Tudtam, hogy rosszat jelent, ha börtönről álmodom. És azóta is börtönről álmodom mindennap. Pedig biztos vagyok benne, hogy jól döntöttem, amikor visszautasítottam Istenfélő Dániel ajánlatát, hogy vegyek részt az aranycsem-

pészésben. Az aranycsempészés sok pénzt hozhat az embernek, de nagyon veszélyes munka. Gyerekeket okítani pedig szép és tisztességes munka. És én tényleg gyönyörű és hasznos dolgokra akarom okítani az ámuló tanyasi gyerekeket.

Mégis börtönről álmodom mostanában.

V É G E

Ablak

FÚZFASÍP (II.)*

A NAGY HAL

B O R D Á S G Y Ő Z Ő

A kis női íróasztalon egy barna tónusú fénykép állt könnyű keretben. Elöl Bella világos fodros szoknyában, mögötte a szülők, Zoltán és Vilma, kissé jobbra pedig a nagyszülők, Sauer Jakab és felesége, Flóra asszony. A kép jobb alsó sarkában a fotográfus monogramja: P. B. Szokványos családi fotó, gondolná az ember.

Sauer Jakabot a városban mindenki doktor úrnak szólította, bár nem volt orvos, hanem doktorált természettudós. A gimnáziumban tanított, ő maga rendezte be szertárát, egy nagy hal és egy kitömött kis kékbegy még ma is ott látható a szertári szekrény tetején, ha az ember este elsétál a gimnázium előtt, s beles a földszinti helység ablakán, amelynek alsó felét úgy derékgig fehér festéssel kenték át. A halnak mintha nem is pikkelyei lennének, hanem erős páncélja, akár a teknősnek, szájából éles fogak viczorítanak, bizonyítékaként, vad ragadozó lehetett. Valamikor húszkilós volt, nem kevesebb, állítják a hozzáértők. A kékbegy is fönt van a szekrényen, s úgy csillog a tolla a mesterséges fényben, mint a kékkő a napon. No, nem a toll frissessége kölcsönzi ezt a csillogást, mert azt hatvan év megkoptatta volna, azért játszik rajta a fény ilyen elevenen, mert Sauer tanár úr, nyilván a jövőre gondolva, többször is lelakkozta. A madár szeme üvegből van, tartása pedig annak a vastag drótból készült „csontváznak” köszönhető, amely mint egy láthatatlan kereszt, áll a madár testében. Ma már csak ez a hal és ez a kékbegy emlékeztet az egykori tanárra.

Sauer Jakab nagybányai születésű volt, Pesten végzett, 1910-ben helyezték ide gimnáziumi tanárnak. Maga a miniszterhelyettes írta alá a kinevezését, és amikor az egyetemi oklevéllel együtt átvette az okmányokat, azonnal a könyvtárszobába sietett, hogy a térképen megkeresse a városkát, ahová helyezték, mert a név – amelyre magabiztosan vágta rá a rektor úr

* Folytatás az előző számunkból

nak, tudja, hol van – valójában nem sokat mondott neki. Hogy el volt-e keseredve? Csak azért, mert azt remélte, kitűnő előmenetele jutalmául egyből tudni fogja, hova kell majd mennie őszre, és földrajz és természettan szakos létére nem a térképen bogarászik állomáshelye után. Egy vajmi kevés kapcsolattal rendelkező szász hallgató ugyanis nemigen remélhetett egyből állást Pesten, de megfordult a fejében Szabadka, Szeged, Temesvár, Pozsony és Szolnok is.

Zavarban volt, amikor Baranya megyében nem találta Ú.-t. Lehetséges, hogy nincs is bejegyezve a térképen? Újjával ott matatott Baja és Eszék környékén, de Ú. nincs sehol. Aztán körözni kezdett, mind szélesebb sávot fogva be, majd amikor Zomboron állapodott meg az izgalomtól kissé remegő és az izzadságtól már szinte nedves ujj, eszébe jutott egy újsághír, amely a zombor–becsei vasútvonal avatójáról tudósítva mintha említést tett volna Ú.-ról is. Igen, a Világban olvasta. E vasút mentét követve tekintetével ott, a térkép fölött meg is találta Ú.-t. Azon nyomban föllapozta azt a vadonatúj könyvet, amelyet az újságban még nagyban hirdettek, hogy az alapinformációkat is megtudja. Aranyat ér a Bács–Bodrog vármegeye, mert rögtön látta, Ú. közel van Szabadkához, innen pedig könnyen föl lehet majd utazni Pestre menyasszonyához. Azt már csak később vette észre, hogy nem is Zomboron keresztül kell utaznia, mert Ú.-nak egyenes összeköttetése van a fővárossal. Most már a betűrendes mutató alapján kezdett nyomozni, és a könyv 173. oldalán meg is találta, amit keresett. Gyorsan végigfutott a nem túl hosszú szövegen, s két dolgon akadt meg a szeme: a „németországi telepeseken” meg az „államilag segélyezett községi főgimnáziumon”. Most értette meg, mit is akart a rektor úr másfél órával ezelőtt mondani azzal, hogy „Önt, kedves kolléga, hazaküldjük, s ha jól érzi magát, Vojnich báró úrnak tartozik igaz köszönettel.”

Ötször is végigfutott a sorokon, s mint mikor verset tanul az ember, igyekezett megjegyezni minden szót, sőt még a számokat is. Csatorna, vasút, kendergyár, villanytelep; gimnázium, polgári leányiskola, kaszinó; Perczel főhadiszállása, németek, magyarok, szerbek. De kik lehetnek azok a kisoroszkok ott 112-en? Oroszul is meg kell tanulnom? – kérdezte önmagától. Amikor úgy érezte, minden adat a fejében van, elraktározva, mint a könyvek a polcokon, meg volt győződve róla, fölkészült az útra.

A vasútállomást pontosan ilyennek képzelte el, s első dolga volt, hogy a kaszinóról érdeklődjön. A direktori utasítás szerint ott kellett jelentkeznie. Gyalog indult el, spórolós természet lévén nem szeretett volna azonnal fölöslegesen megválni néhány fillértől, s bizony, lett volna mit sétálnia odáig. Útközben nem győzte törölgetni homlokáról a verejtéket, iszonyatos meleg volt, augusztus 22-e. Lehet, hogy mégis hordárt kellett volna fogadnom – gondolta, míg cipelte nehéz fakofferét. A negyedik utcasarokig sem jutott

el, és máris le kellett tennie a koffert. Megörült, amikor egy nagy port felverő parasztszekér mögött konflist pillantott meg. Amikor odaért, meg is kérdezte a fiákerostól, messze van-e még a kaszinó, mire az, aki utast szállított az állomásra, kissé huncutkásan válaszolt: „Ha megvár, közelebb lesz.” Megvárta.

Amikor délután öt óra tájban lejött emeleti szobájából a vendéglőbe, két kisebb asztaltársaságot látott. Jól öltözött, keménygalléros úriemberek voltak, a csapláros, aki jöveletekor föl kísérte szobájába, és nyomban frissen sütött bécsi szeletet is tálalt neki odafönn, anélkül hogy ő ezt kérte volna, éppen csapolt sört tett az egyik társaság márványasztalára félliteres korsókban.

– Szóval, akkor ma sörözünk – mondja az itt ülő három úr közül az egyik, a bajuszos. – Sört, nehogy öngyilkosok legyünk.

– Miért, ha nem sört innánk, akkor öngyilkosok lennénk? – kérdezi tőle az ősz hajú, akinek orvosi táska van a lábánál.

Sauer Jakab a közelükbe telepszik, úgy gondolja, észrevétlenül ült az üres asztalhoz, mint egy veréb a csupasz ágra.

– Hát nem olvastad a Pester Lloydban? Azt írta, hogy a fehérbor miatt van olyan sok öngyilkos mifelénk.

– Akkor én már ezerszer főbe lőhettem volna magam – mondja a harmadik, és már rég átadhattam volna neked a helyem.

– Nem vicc – folytatja a bajuszos –, valóban azt állítja az újság, nálunk azért olyan sok az öngyilkos, mert fehérbort vedelünk, az meg szűkíti az agyereket, kevesebb vért kapnak az agysejtek. Ennek következtében olyan depresszióba kerülünk, ami növeli az öngyilkossági hajlamot.

– Igaz is meg nem is – töpreng el az ősz hajú. Az ital valójában tágítja az ereket, tehát növeli a vérmennyiséget, de depresszív állapotot teremt. Ja, képzeljétek el, a múlt héten egy kocsisz altatott Valéria nővér, már rég az orrán az éteres géz, és a Jóska még mindig számol. Beöltözve várom, majd csak elalszik, hogy kivegyem a vakbelét. De ő csak számol, már száznál tart, Valéria nővér meg egyre idegesebb. Kértem is a Jóskától: Szoktál te néha vizet is inni? Mire ő, tudjátok, mit válaszolt: „Csak ha nincs más.”

Ezen aztán jót nevetnek, nagyokat kortyolnak a sörből, és mintha parancsszóra történne, egyszerre veszik elő fehér zsebkedőjüket, hogy szájuk széléről letöröljék a habot.

– A franciák, azok tudnak élni – kezdi megint a bajuszos –, ők vörösbort isznak és sajtot esznek, nem krumpin meg sörön élnek, mint mi.

– Az a te beteg barátod is vörösbort iszik ott Párizsban? – kérdezi a doktor a bajuszostól.

– Ne bántsd a Pepit azzal a poétával – szól közbe a harmadik –, látod milyen büszke ő is meg az a kis Maléter is arra a nyamvadt levelezőlapra.

– Hát, kinek van még itt Ady-levele? – kérdezi Pepi.

Erre az ifjú tanár is fölkapja fejét. Kezd még jobban odafigyelni.

– Mit parancsol a tanár úr? – kérdezi odalépve hozzá a csapláros. – Elnézést, hogy megvárákoztattam, a könyvtárszobát kellett rendbe tennem.

– Egy pohár sört kérnék, meg az újságot – látva, hogy a fogason ott nád-pálcából készült újságtartóra erősítve a helyi lap. A szomszédos asztalt, úgy tűnik, nem érdekli a jövevény, mintha pillantást sem vetettek volna rá, csak önmagukkal vannak elfoglalva.

– Te, Pepi, az a lap, lehet, hogy egyszer állandó belépést biztosít majd a kis Maléternek ide, a kaszinóba.

– Meg lesz annak az egyetemi oklevele is hozzá, legyetek biztosak benne. Nem szorul ő arra a lapra. De tudjátok ti egyáltalán, mi van azon a lapon? *„Engem szeretve jó vagy, rólam beszélve a népedet szereted!”* Aláírás: *„Ady Endre”*.

– Na és mit szolt ehhez az öreg Maléter? Hisz alig van még egy olyan büszke sváb ebben a városban, mint ő – mondja az orvos.

– Azt mondta, tanár lesz belőle, és négy nyelven fogja tanítani a gyerekeket.

Közben megrendelik a második krigli sört is.

– De jó hideg legyen – szolt oda Pepi, a bajszos a csaplárosnak –, mert ha nem, küldheti az inasát a jégverembe.

– Tisztelt uraim, nagyon olvad a jég, ma reggel is, mire ideértek velem, majdnem lapátolni lehetett. Olvad, mint a fagyalt – magyarázza kellő alázattal a csapláros.

– Ezt a kört is én fizetem. Ma eladtam egy képet – mondja Pepi. Hatvan koronát kaptam érte.

– Kinek van ma ennyi pénze? – kérdezi tőle az orvos.

– Egy bécsi bankárnak csak van. A kendergyárban volt üzleti ügye, és délben fölhozták hozzám a műterembe. Szinte biztos voltam benne, hogy aktot fog vásárolni, mert azokat nézegette... De nem úgy, mint az öreg Stöckel!... – Ezen aztán megint nevetnek. – Szóval, végül is egy tájképet vett meg. Egy csatornapartot. S tudjátok mit mondott? *„Azért veszem meg ezt a képet, mert a tájba mindig bele lehet képzelni az embert, fordítva nem.”*

– Mennyit is kértél érte? – kérdezi tőle a harmadik.

– Százból kezdtünk alkudni, negyven lett volna az utolsó ár. Nos, uraim, most elisszuk azt a húszast.

– Akkor pezsgőznünk kellene, vagy legalábbis vörösbort innunk – mondta az orvos.

– Szombaton majd még piskótát is mártogatunk a vörösborba, vagy úgy teszünk, mint Balzac – hangoskodik Pepi.

– Miért, mit csinált az a Balzac? – kérdezi a harmadik.

– Hát, kérek szépen, az nem tudott boldogulni a piskótagyártással, ezért bezárkózott, és író lett.

– Akkor ezt a kis Maléternek kellene ajánlanunk. Ő akar író lenni. Hallom, már meg is mutatta irományait Székely tanár úrnak, aki azt mondta, eleven dolgokat írt, hamarosan már közölni is fogja a Zeitungban.

Ez volt az első ismerős név Sauer Jakab számára. Nyilván arról a Székely igazgató úrról van szó, aki neki a meghívó levelet küldte. Kedve is lett volna odamenni, bemutatkozni és közéjük ülni, de hogyan, amikor azok észre sem veszik.

– Abban az újságban, amely tavaly az Ady-est után azt írta: „Das ist ein Schweinerei!”

– Haragudott is azért a direktor úr. Ki is akart lépni a szerkesztőségből... De csak írjon az a gyerek, hát nincs itt két ember, aki becsületesen meg tudna írni egy cikket.

– De nem fejezted be – fordul Pepihez a harmadik –, mi volt azzal a Balzackal, hova zárkózott be?

– Egy sötét szobába, s addig elő nem jött, míg meg nem írt egy regényt. Három nap, három éjjel dolgozott egyfolytában, de úgy, hogy maga sem tudta, mennyi időt töltött odabenn. Hát az ilyen embereket becsülöm én, uraim. Csak nekem volna ilyen állati ösztönöm. Örülök, ha havonta megfestek egy-két képet.

– Ez nem állati, ez emberi ösztön – mondja az orvos. – De hagyjuk ezt, ajánlom, biliárdozzunk egyet.

Sauer Jakab csak aprókat kortyolgatott a sörből, úgy tett, mintha olvasná az újságot, de ha most rákérdeznének, mit olvasott, nem tudná megmondani. Ezek az emberek foglalkoztatták. Főleg ez a festő. Igaz, ő vajmi keveset ért a festészethez, de otthon nyaranta a telepen látta őket. Micsoda nyüzsgés volt olyankor a városban. Minden szobát kiadtak, a kocsmák meg zajosak voltak tőlük. Ő ezt csak kívülről, az utcáról látta, mert kocsmába nem járt. Az jutott eszébe, milyen jó lett volna néha közéjük állni, akkor most itt mesélhetne élményeiről. És mit fog mesélni Nagybányáról, ha egyszer ez a festő, ez a Pepi rákérdez majd? Hogy az ember sohasem tudja előre, mikor mire lesz szüksége. Ha most két okos mondatot tudnék mondani azokról a piktorokról, már bent lehetnék a biliárdteremben. De semmi sem jutott eszébe, csak azt érezte, hogy hangulata van ennek a vendéglőnek, hogy ez jóval több, mint az otthoni kocsmák. Most, hogy ez a három ember elvonult, a másik asztaltól is odahallatszottak szófoszlányok, de azok olyanok voltak, mint a hulló falevelek, amelyek éppen akkor vesznek egy furcsa kanyarulatot, amikor az ember el akarja kapni őket. A könyvtárba szeretett volna benézni, amely, mint megtudta, most már nyitva van, de a várost is

szemügre kívánta venni, lássa ezt a portengert. Mert porosnak tűnt, ahogy a fiákerből szemlélte, de vajmi keveset láthatott belőle, mert a déli fény szinte elvakította.

A két templom irányába indult, de csak távolról szemlélte a két nagy építményt. A gimnáziumot is hasonlóan nagyknak képzelte el, magasnak, masszívnak. Egy járókelőtől meg is kérdezte, merre van. Ott volt a háta mögött, csak balra kellett volna pillantania. Szóval ez az, vette tudomásul, s ezzel illúziói is úgy foszlottak szét, mint a kócsag tolla tavaszkor. Ment is tovább. Többnyire új házakat látott, rózsakertekkel a ház előtt. Aztán egy kovácsműhelyt pillantott meg, mellette kalapszalont. Majd egy villaszerű házra lett figyelmes, amelynek verandája terasszerűen terebélyesedett ki, és két sokszög alakú szoba fogta közre. Ehhez a tarkasághoz kell hozzászoknom, gondolta.

Másnap reggel nyolc órakor jelentkezett a gimnáziumban. Székely igazgató úr már várta.

– Örülök, hogy ilyen pontos, tudja, én a pontosságot szeretem. A tanár legyen olyan, hogy órát lehessen hozzá igazítani.

A fiatal tanár csak bólintott, valahogy ilyennek képzelte az igazgatót, csak kicsit öregebbnek, kövérebbnek, kopaszabbnak.

– Kezdjük a legelején: gimnáziumunk több mint száz éves, pontosabban százhárom esztendő. Egy évszázadon át al gimnázium volt, a múlt évtől főgimnázium, most nyílik a hatodik osztály. Ezért kértük a miniszter úrtól az erősítést, és ezentúl rajtam, aki az igazgatói teendőkön kívül magyar, latin és görög nyelvet tanítok meg Mészáros tisztelendő úron kívül, aki úgymond másodállásban a hitoktatást végzi, nyolc tanárunk lesz. A földrajz és a természettan mellett önre bízunk a testnevelést is. Úgy látom, kisportolt.

Megtiszteltetésnek vette a bókot, de kisportoltnak aligha érezhette magát, nem űzött egy sportágot sem, ha csak a sakkozást nem lehet annak venni. Rongylabda is csak gyerekkorában volt a kezében, nem futott, teniszezőket csak a pesti ligetben látott. Úszni viszont tudott.

– Heti huszonöt órája lesz. Szertárunk szegényes, ezt ön majd, remélem, rendbe hozza, van egy kisebb méretű etnográfiai gyűjteményünk, a tornaterem új, gyönyörűszép, meg fogja látni.

Sauer Jakab fülében nem csengtek idegenül ezek a pattogó szavak, de mégis zavarban volt, mert, akárcsak tegnap a kaszinóban, most sem tudott összehozni egy épkezláb mondatot, csak bólogatott, mint mikor a diák a tanárát hallgatja.

– És még valamit szerettem volna mondani: ön német származású, nemdebár, de nyilván magyar érzelmű.

– Igenis, igazgató úr – vágta rá szinte motorikusan.

– Ön tehát német, és Ú.-ban a lakosság nyolcvan százaléka is az. A két

szomszédos községben is jóval több mint a fele. Önt a minisztérium helyezte ide, amit úgy is mondhatnék, a politika.

– Igen, így is mondhatnánk – válaszolta kurtán Sauer Jakab.

– Ezt tudnia kell, de én nem ezt akartam mondani. Hanem arra akarom figyelmeztetni, amit éreznie kell. A diákok töb mint fele német, de ön magyar nyelven fogja őket tanítani. S közben nagyon toleráns lesz minden gyerekekkel szemben. Remélem, ehhez önnek lesz elég tapintata. A német az ön számára nem gond, a magyar sem, természetesen, de ahhoz, hogy minden diákot meg tudjon érteni, meg kell tanulnia szerbül, tótul és ruténül. A gyerekek anyanyelvükön gondolkoznak, és önnek az is a dolga, hogy ezt fejlessze bennük, sőt kifejlessze. Ezt az egyetemen nem tanították, tudom, ezt itt fogja megtanulni. A tudást meg kell követelni, itt nincs pardon, de mindenki gondolkozhat és beszélhet anyanyelvén.

Ezekről a szavaktól mintha kissé megszédült volna a fiatal tanár, mert valójában nem egészen értette, mit is akar ezzel mondani az igazgató. Itt nemcsak a tudomány és a hazafias kötelezettség ápolása lesz fontos? Persze, ő még nem tudhatta, hogy a főgimnázium fönntartásához az állam csak a pénznek a felét biztosítja, a másik 30 000 koronát pedig a szülők fizetik. Ha ezt tudja, bizonyára nem csodálkozik el annyira. Mindenesetre ebben az igazgatói utasításban volt valami emberséges, valami hozzá közeli.

A könyvtárban – ide vezette be először Székely igazgató úr – azonnal a szótárakat kereste. Az igazgató hagyta, nyugodtan nézzen körül, nem zavarta, nem is szólt hozzá. Amikor körbejárta a könyvespolcokat, Sauer Jakab csak annyit kérdezett: – Rutén szótár nincs?

– Timko tiszteletes úrhoz fog eljárni ruténórákra.

A szertár valóban szegényes volt. Egy földgömb állt az asztalon, kissé kopottas, a szekrényben két üvegezett ládikóban bogárgyűjtemény, mellette két herbárium, az egyiken felirat: „A csatorna növényzete.” Néhány üvegharang, a cserépedényekben ásványok, földminták, a falon nagy országtérkép. A teremben kopottas padok voltak, három tintatartólyukkal. A szekrényben két kitömött vadkacsa, a sarokban pedig egy preparált róka.

Az igazgató továbbra is szaporán beszélt, minden tárgynak a történetét is elmesélve. Az egyik bogárgyűjteményt Pestről kapták, a másik itteni gyűjtést tartalmaz. A rókát a vadászegyesület ajándékozta az iskolának. Mivel ezek a magyarázatok nem kötötték le figyelmét, kissé elkalandozott, s máris Pesten volt menyasszonyánál. Fölutazhat-e még az iskolaév kezdete előtt? Bele is feledkezett ezekben a gondolatokba, amit az éles szemű igazgató azonnal észrevett.

– Figyel, kolléga úr? – kérdezte, majd választ sem várva folytatta: – Az ön dolga az lesz, hogy mindezt gyarapítsa, gazdagítsa. E heti feladata, hogy megismerkedik a várossal, és kezdi tanulmányozni vidékünk flóráját és

faunáját. És barátkozni fog az emberekkel – tette hozzá. – Öltözzön tanárosan, kalapját sohase felejtse otthon. Ja, majd elfelejtettem, kap tőlem egy hátizsákot, egy messzelátót és egy nagyítólencsét. Tudja, mire fogja használni?

– Igenis, igazgató úr – válaszolta illetendően –, mindent megteszek annak érdekében, hogy ezt a szertárat jól felszereljem.

– Mikroszkópunk még nincs, de remélem, hamarosan azt is beszerez-zük. És még valamit: hallottam, tegnap még csak köszönni sem tetszett a kaszinói uraknak. Tudja meg, ezt zokon vették. Újságot is csak akkor olvasson ott, ha egyedül van. Vagy az olvasóteremben.

Szóval a kaszinóban söröző emberek tudták, ki vagyok, töprengett el. Bizonyára a bajuszos festő árulkodhatott. A gimnázium rajztanára lehetett? Itt aztán mindenre vigyáznom kell, tépelődött magában, s úgy érezte, ha kilép, az utcán minden szempár feléje villan, és követik, mint a sebesült vadat a vadászok. Róla tehát itt mindenki mindent tud, ő pedig ezen az igazgatón kívül senkit sem ismer.

A tornaterem valóban szép nagy volt, csak úgy ragyogott a frissen lakkozott padlója. Nyújtó, karika, bordásfal, minden volt, csak azt nem tudta, mit kell majd ezzel kezdenie. Ők ott, Nagybányán a tanteremben meg az udvaron tornáztak. Majd délutánonként bejárok, és mindent kipróbálok, nehogy neveltségessé váljak a diákok előtt. Ez mégis könnyebb lesz, mint megtanulni három nyelvet.

Csak amikor visszamentek a tanáriba, s leült a hosszú asztal mellé a tonnetszékre, jutott eszébe, hogy nem látta az etnográfiai gyűjteményt. Szólni is akart az igazgató úrnak, de látva, hogy az bevonult saját irodájába, elállt szándékától. Lesz még rá idő.

Az igazgató már hozta is a táskát, benne a távcsővel és a nagyítóval. – A héten még a kaszinóban fog lakni, és közben lakás után néz. Adok önnek három címet, de nem ragaszkodom ahhoz, hogy ezek közül válasszon. Nézzon körül, érdeklődjön szabadon. Egy kikötésem azért van. Özvegyasszonynál és lányos háznál nem lakhat. Legjobb volna – és átnyújtotta neki a cédulát a három címmel –, ha Schuch tisztviselő úréknál bérelne szobát. Nagy házuk van, egész lakosztálya lehetne. Ezenfelül pedig ő is szász, önnek pedig jól jön az ilyen ismeretség. Én itt lakom a gimnázium mögött, a Víz utcában, ha bármiben segítségre volna szüksége, délelőtt megtalál az irodámban, este pedig otthon. Csak arra kérem, délután kettő és öt között ne háborgasson, akkor pihenek. Készüljön föl lelkileg is a munkára, nagy feladatok várnak önre.

Csak amikor már kint volt az utcán, jutott eszébe, hogy szó sem esett a fizetéséről, pedig szeretne tudni, mennyit fog keresni, mire is telik majd neki. És Pestre sem utazhat föl, illik mindennap benézni a gimnáziumba.

Az utca népes volt, szekerek zötyögtek, az emberek kosarakkal jártakeltek. De nem tűnt úgy, hogy megbámulják.

Korán ment le ebédelni, ezúttal minden asztalhoz odaköszönt, sőt, jó étvágyat is kívánt. Sarokasztalhoz ült, hogy a háta mögött senki se legyen, viszont ő mindenkit láthasson. Erre a szabályra egy pesti újságíró tanította meg. Leste az emberek mozdulatait, mint róka az áldozatát.

– Parancsoljon, tanár úr – mondta a csapláros, amikor hozzá lépett, és egy névre szóló meghívót nyújtott át neki. Sauer Jakab úrnak – szólta a címzés. Kinyitotta a leragasztatlan borítékot, amelyben egy meghívót talált. *„Az Ú.-i vonósnégyes társaság 1910. augusztus 25-én, az ú.-i kaszinó összes helységeiben és kerthelységében, a létesítendő műkedvelő zeneegyesület alapítási céljára tánczczal egybekötött HANGVERSENYT rendez, amelyre kívül címzett urat és becses családját tisztelettel meghívja a rendezőség. Belépődíj személyenként 1 K. Kezdeté este 8 óraker. Felülfizetések fogadtatnak és hírlapilag nyugtáztatnak.”*

Sauer Jakab sokáig nézte az ízléses meghívót, s úgy érezte, máris ember-számba vették, de amikor a csapláros a leveését kihozta, azonnal megkérdezte:

– Székely igazgató úr küldeti a meghívót?

– Nem, kérem tisztelettel, a meghívót özv. Kochán Alice úrnő küldeti, aki volt szíves kézbe venni az ügyet, mert a januári hangversenyen a zeneegyesület megalapításához szükséges hangszerek beszerzésére kívánt összeg fele teremtetett csak elő – mondta a csapláros, meg is hajolva a vendég előtt.

– Elnézést, honnan ismerhet engem özvegy Kochán Alice úrnő? – kérdezte, nem tudván, jól teszi-e, hogy a csaplárostól érdeklődik, vagy inkább Székely igazgatótól kellett volna megtudakolnia.

– Személyesen még bizonyára nem ismeri az urat – válaszolta a vörösés képű csapláros –, de nyilván azért küldeti a meghívót, hogy megismerje. Pichler festő urat pedig már tegnap tetszett látni, ő is szorgalmazza az ügyet, merthogy ő zenész is. Özvegy Kochán Alice úrnő pedig már a Parkegyesület létrehozásával is bizonyította nemes szándékát. Anyagi áldozatokat sem kímélve olyan üdülő- és szórakozóhelyet létesített és tart fenn községünknek, mely ilyen nyári, poros évszakban egészségi szempontból is felbecsülhetetlen.

Sauer Jakab majdnem elnevette magát, furcsa volt hallgatni ezt a betanult szöveget, s ahogy hajladozott előtte, néha szinte kérdőjellel merevülve, olyan volt, mint egy violinkulcs.

– Köszönöm a meghívót, ha érdeklődnek, mondja, meg, ott leszek a hangversenyen.

Amikor fönt a szobájában ismét elolvasta a meghívót, biztosra vette,

hogy szombaton este ott lesz az egész város krémje, és legalább szemlét tarthat fölöttük. Csak ezt a sok új nevet ne kellene megjegyeznem, gondolta, hogy is hívják az úrnőt, föl kellett volna írnom a nevét...

Tudta, ha most lefekszik, pihenni úgysem bír, ezért fogta a táskáját, a nagyítót és a lencsét. Indult a csatornára. Amikor a csaplárostól megkérdezte, merre van a csatorna, az olyan értetlenül nézett rá, mintha azt kérdezte volna, hol van a csillagos ég.

– Tanár úr, mármost az a kérdés, hogy ön a zsiliphez kíván-e menni, vagy az Erzsébet-ligetbe, a szőlőkbe, a szanatóriumba, a szerb negyedbe vagy a nagyligetbe, merthogy csatorna mindenütt van, az épülő cukorgyártól a kiskéri határig.

Csak most értette meg, hogy a csatorna valójában végighúzódik a városon, nemcsak érinti, mint ahogyan képzelte. Pedig hát látta is a vonatból, amikor a vashídon átrobogtak, de akkor úgy tűnt, mintha a csatorna elkarnyarodna, s valójában csak egy ponton érintené.

– Én csak ismerkedni szeretnék a kanálissal, azt sem tudom, hol kezdem.

– Hát akkor – ha szabad ajánlanom –, legjobb lesz, ha kimegy a ligetbe, és azon áthaladva a zsiliptől veszi szemügyre, mert onnan jó messze ellátni a kendergyár és a téglagyár irányába is. Végig tetszik sétálni a főutcán, tehát innen jobbra indul, majd a kis olajgyár előtt elhaladva látni tetszik a ligetet.

Mielőtt kilépett, a fejéhez nyúlt, mert nem volt biztos benne, hogy rajta van-e a kalapja. A kaszinótól jobbra eső villaszerű épületek már ismerősebbeknek tunktek, mintha ezeket látta volna a fiákerből. Figyelmét a cégtáblák ragadták meg: Mezőgazdasági Bank r. t., Felsőnevelési Egyesület, Kovács Jenő szakorvos, mellette Temetkezési Egylet. Mintha közös cég volna, gondolta magában, s ezen mosolygott is egyet, aztán ahogy továbbhaladt, következett a Haladó Kör, az Önségélyező Szövetkezet, a Kiskereskedők és Iparosok Egyesülete. Minden ház egy hivatal? Ismét egy furcsa cégtábla: Jóltevő Egylet. Fogalma sem volt, mi lehet ez, de csak ment tovább, majd csak a végére ér ennek az istentelen hosszú utcának. Bizony el kellett haladnia még egynéhány rőfösüzlet, valamint szabó- és cipésműhely előtt, mire a kis olajgyárhoz ért. Innen már hűvös faszor vezetett a ligetbe. Nem sok emberrel találkozott. A ligeti épület teraszán látott néhányat, de tartva attól, hogy nagyon megnézik, nem tért be, csak a ház oldalára ragasztott, kézzel írt falragaszt olvasta el: „A Parkegyesület vezetősége közli, hogy vasárnap délután 5 órakor az intelligencia részére mulatságot rendez, melynek tiszta jövedelmét az Erzsébet liget fejlesztésére fordítja. A mulatság díszvendége özv. Kochán Alice úrnő lesz.”

Foglalkoztatni kezdte özvegy Kochánné. Egy napja van még csak a városban, s már másodszor, sőt harmadszor találkozik a nevével. Jótékonyá-

gi akciók mániákusa? Kedvtelésből, pusztá szórakozásból csinálja? Hány éves lehet? F fiatal özvegyasszony, aki így éli ki magát? Aranyokon ülő dáma? Ez utóbbi feltevése azért nem tűnt valószínűnek, mert akkor retiküljéből kifizette volna a pénzt a hiányzó hangszerekhez. A gondolat azonban foglalkoztatta, s minél jobban elmélyedt benne, annál inkább azt érezte, valami kísértet lehet.

Az úton rövidnadrágos fiúk futottak el mellette, aztán egy fahídhöz ért, amely alatt zavaros víz folydogált, kanyarogva a sűrű fűzfaerdőben. Valami patakocskának tűnt, meg is állt, nekitámaszkodott a korlátnak, s nézte a partján húzódó nádat meg a fűzfák hálószerű gyökereit, amelyek a föld felszínén is kúsztak egészen a partig, s ott térdet hajtvá, mint mikor parasztember a sámliról a lábát mossa a lavórban, eresztik le alsó tagjaikat a vízbe. Különös volt ez számára, s el is nézegette volna tovább, hacsak nem buggyan ott valami a vízben, aztán még egyszer. Nadrádjára fröccsent a piszkos víz. Mi ez? Két nagy kecskebéka ugrott a vízbe. Emlékezetében kutatva gyorsan be is jött: Rana esculenta. Fehér hanghólyag, hegyes orr, erős comb, rövid láb. Az egyetemen meg is kellett figyelni, hogy a nyelvük nem a torkukból nő ki, mint az állatoké, hanem szinte a szájpadrásukhoz van ragasztva, ezért tudják olyan messzire kinyújtani, amikor táplálék után kapnak. Az egyik varangy gyomrában, mert frissen hozta a szolgál, még meztelen csigát is találtak. Nem volt valami lenyűgöző látvány. Hát csak ennyit tudok ezekről a békákról? Nem többet, állapította meg.

Ment a zsilip felé. Amikor felért a zsilipkamrához, meglepődött. Szélesebbnek képzelte el a csatornát, s nagyobbak ezt a kamrát. Ide még egy dereglye is nehezen fér be, hát még egy hajó. Balról, az erdő felől füstöt eregetett egy kémény, feltételezve, ott lehet a kendergyár. Elindult irányába. A náddal szegélyezett csatorna vize halványzöld volt, a vízen elvirágzóban levő növények. A part mellett hatalmas nyárfasor, közvetlenül a parton füzes. Eléggé mostohán bánt a természet ezzel a vidékkel. Mit keressen ő itt, legjobb volna visszafordulni, leülni a liget teraszán, meginni egy korsó sört vagy kiülni a cukrászda kerthelyiségébe. De amikor arra gondolt, holnap Székely igazgató úrnak be kell számolnia majd, mit látott, úgy döntött, továbbmegy. Pörkölt a nap, a víz tükrén vízipókok szaladgáltak, néha egy-egy madár röppent föl, vörösbegy. Fürdőzőket is látott, immitt-amott, ahol ritkább volt a nádas, pancsoltak a gyerekek, bádogdobozzal a hátukon. Parafából és tökből készült ilyen úszóalkalmatosságot látott már, de bádogdobozt nem. Minthogy idegen volt, és semmit sem tudott az itteni körülményekről, azt sem tudhatta, hogy a gyerekek az olajgyári telepen szerzik be ezeket a kimustrált kannákat, ha lyukas, becinezik, aztán spárgával vagy szíjjal kötik a derekukra, hogy ne merüljenek el a vízben.

A kendergyár bűze is idegen volt számára, a hosszú téglafalú áztatókról

is csak olvasott, látni sohasem látta. A cukorgyári kikötő most épült. Úgy ismerkedett mindennel, mint egy gyerek, arra döbbenve rá, mennyire idegen számára itt minden. Nem adott magának egy évnél többet, elmegy innen, ezt a vidéket nem neki találták ki.

Mit is gyűjtene itt? S egyáltalán minek cipeli ezt a messzelátót? De ismét csak a másnapi találkozás jutott eszébe. Csupán ezért vette elő a távcsövet. A nádasba szinte be sem lehetett látni. Ezért egy olyan részt keresett, ahonnan legalább a víz tükre megcsillan előtte. A vízirózsát kezdte nézni, a nagy levelek közül kiemelkedő fehér szirmú rózsán élesítette ki a képet. Milyen élénk sárga a porzója. S milyen diszkrétén, csak néhány centire dugja ki szirmait. Mi lehet az az apró madár, amely olyan fűrgén szaladgál ezeken a lapát nagyságú leveleken? A begye mintha kék volna, a farka meg, akár a vörösbegyé. Hogy jobban lásson, zsebkendőjével megtörölte a szemét, de mire ismét fölemelte a távcsövet, a madár eltűnt. Kétszer is végigpásztázott azon a helyen, ahol a vízirózsa virágát látta, de a madár már nincs sehol.

A túlsó oldalról kocsizörej, aztán mintha egy vízipocok menekülne, a híráron már túlvergődve a rózsák közé, széttolva a leveleket, aztán – ez meg mi? Mintha egy valóságos szörny feje bújna elő a vízből, a kítátott hatalmas szájban eltűnik a pocok, a halóriás teste pedig a végtelen jelét rajzolva a levegőbe, eltűnik ismét a vízben, a farkával egy hatalmasat csapva a víz tükrére. Jakab lekapja a látcsövet a szeméről, és ha nem látná, miként vet hullámokat a víz, erősen himbálva a vízirózsát meg a békalencsét, el sem hinné, hogy ez valóság volt. Ekkora hal, csodálkozik. Hát ez lehetetlen! De hogy valóban nem a képzelete tréfálkozik vele, mint újonc katonaként a háborús álom tette vele, azt most a parthoz érő hullámok is megerősítik. Még a nádirigó is kinézett, mit történt, látja a madár ideges tekintetét. Hogy is hívtuk otthon ezt a madarat? Rohrspatznak. De a nagy hal érdekli most Sauer Jakobot. Ezt a halat kell kifogni és preparálni. Titok tárult föl előtte, s gyors elhatározással teszi föl ennek megfejtésére jövetelének célját. Úgy érzi, gyors és sikeres munkát fog végezni.

(Folytatjuk)

TAUTOLÓGIA

Versről versben

P A P P T I B O R

HOKKU

Fásult idill a
remény. – Másutt nem ível
így a gerlepár.

Feszültség nélkül
elhal. – Elült szél hűtlen
ikreket sirat.

Párodtól el a
galád csent. – Várod oldó
patakcsókjait.

Lelhet ő hokkut,
hasztalan kint. – Legelő
mélység mosolyod.

A hokku léte
megrabolt nyár. – Tahóknak
5-7-5, nem több.

GÉBER LÁSZLÓ KÉT VERSE

MELANKÓLIA

ma nincs átváltozás és a hajladozó
ágacskák sem mondanak semmit
de én mint egy szerelmes vagyok veled
Melankólia hozzád nőttem és térnék
egyre vissza hozzád pedig közelít a tél
és az éltető meleg hiánya mind nagyobb
„de milyen békésen fekszenek a dolgok
a fényben” és milyen elhanyagoltan a műzsák
hol van az én maradásom helye
és elidőzéseimé/ a jégkocka amelyet
csupasz ujjaiddal a poharamba tettél
indította volna el a felejtést –
ma nem lesz elidőzés még ma szeretni akarlak
azután készenlétben leszek esetleg
esetleg örökre megválok tőled

ÚTNAK LÉLEGZETE

útnak lélegzete akadály de tisztasága
mint a jó barokk zene/ elengedem
magamtól a szavakat/ a tér szélébe
csapódnak néha néha lebegnek/ sokszor
elvesznek a nagy zajban megállítanak az
események/ kezekben a dió bele tán ez
a legfontosabb most/ a zöld kint az
ablakon itt csak pókhálóra feszített
libatollak párnáról lehullott hajszálak

BRASNYÓ ISTVÁN VERSEI

A KÉTELKEDÉS RÖVIDSÉGE

3 A házban nincs irka, nem is papírra írnak,
fejben intéznek mindenfajta számvetést. Nem születik
itt legenda, csupán annyi a létezés, amennyit az
emlékezet beér; erre is alig terelődik a szó.

6 Most falhoz szorítva őket vallatóra fogni
rajtuk a bekecset, hogy kidülledjen a szemük,
és menten rémeket kezdjenek látni, ha idejében
nem találtak kibúvót, egybevéve több nemzedékük
9 minden leleményét.

12 Mivégre volt a teremtés, honnan a szálnalmas
eredet, miféle vágy ez a feneketlen békességre,
mintha még ki sem járt volna erre, csupán
vadnyúl fülelne a hóverte országúton, hogy
sebtében talán még összekapkodjon valamit.

TÉLI HERBÁRIUM

3 Ahogy szorultukban a szemébe kapnának, olyasformán
süt ki délutánra a nap – szinte gyalogszerrel is utol
lehetne érni, s a fogolymadár alacsony röpte könnyen
útját vágthatná.

6 Ám ez a homályba játszó derengés mégis az
egész világra szól, még ha nem is erősebb a szabadban
gyújtott tűz lángjánál. Hamuja meg semmi, s aki esetleg
havat várna, kénytelen lesz csalódni vagy tovább

- 9 várakozni, olyan képpel, mintha ezt megelőzően
tűzelték volna föl az ágyát: hogy mennyi minden végzi
szeméten, fölösleges kitérni rá.
- 12 És egyszeriben ide huppanni alá, kissé dércsípetten,
vagy már egyenesen korai hőemberként, világítani,
mint akit petróleumoskannából locsoltak meg,
15 és fölzalagoztak Szent Jánosra vagy szilveszterre –
kár rá szót vesztegetni, hogy mindez miért történik,
utat nyitva a kopár alkonyathoz, amelyet eddig
18 könyv lapjai között tartottak lepréselve.

MINDEN JEL ARRA VALL

- Hirtelen olyan sűrű köd, hogy az út két ágra szakad
benne, miként a kígyó nyelve: nem árt majd, ha
3 megszaporázza lépteit, aki erre kanyarodik, s nem tesz
úgy, mintha sohasem szimatolt volna veszélyt.
- Nem kanalát kellene most képzeletben nyalogatnia,
6 hanem zsebeit végigtapogatva megnézni, nála-e
a kése, ha már elmulasztotta, hogy más kezebeliről
gondoskodjon, még idejekorán – mert mi sem volna most
9 kétségesebb, mint késével szabdalni a ködöt, amíg valami
szilárdat nem ér, hogy abba vessé bele, csak úgy,
kutya-futtában, nevének kezdőbetűit, ha még egyáltalán
12 van neve, vagy fölindulásában képes lenne emlékezni
rá.
- Előbb fog azonban ennek az elképzelésnek
15 kerékpárja, végleg vezető nélkül maradván, nekitámaszkodni,
majd ezt követően hosszan csenget, amíg a fém hangja be
nem reked egészen, habár mostanra senki sincs itt, nikkell
18 és rozsdá immár egyre megy.

DÉLUTÁNI ÁRVERÉS

- Olyan szépen összesereglettek, mintha fölköszönteni
szándékoznának valakit, de az még nem érkezett
3 meg, csupán a hideg szél, hogy máris borzolni kezdi
a macskák szőrét, és már a levegőben elszorul tőle
a fecskék szíve: talán még egy éjszakát töltenek itt –

- 6 végeredményben kinek mi haszna az egészből?
Futhatunk, miként a repedt fazék hangja, hetedhét
ország? Avagy mi van itt még, ami biztos, legalább annyira,
9 ahogy a kútcsga az, de aztán már kút sincs –
a jégveremben is elolvadt mostanra a jég, és az is
bizonytalan, hogy lesz-e még víz, ami befagyjon, vagy
12 csak fagyos ing marad a hátunk közepén meg
fagyos zászló a levegőben.

MÁS EREDMÉNY

- Láthatóan nem tud mértéket tartani, és nem is
bír magával – hát milyen világra rázza a
3 takaróját, szertelengő szürkeségbe. Pedig alatta
nem erről folyt a szó, ezernyi lelemény létezik
még keresetlen, inkább ezt kellene kutatni
6 fellengzős szavak helyett.

- Amit nem is biztos, hogy egyértelműen beszédbe
lehetne foglalni, nem tartalmaz olyan igéket
9 a nyelv, a létezéshez képest inkább szegényesek
a fogalmak. A meglevő sokkalta természetesebb,
nem ismerve el más eredményt.

MI SÜLNE KI

- Erre jár ki az esze, szakadatlan ezt hajszolja,
mint akit zsákba kötöttek, oly szűkösnek tűnik
3 számára mostanra az égalj.

- Ez-e itt valóban a helyzet, vagy még ennél is
reménytelenebb, legalább annyira, mintha
6 paraszat vinnének futva, vaslapáton, és csupán
az a kérdés, hogy hova, mert mostanra sehogyan sem
találja a helyét.

- Azt a pucér lábatl szárát, ahogy a hidegtől
egykeddtőre lúdbőrös lesz, azt melengesd inkább,
mert aligha merne bárki is arra gondolni, hogy
12 még mit rejtegetsz, vagy mi sülné ki abból,
ha valakinek egyszerre a tudomására jutna.

AZ ÜRES CSONT

- 3   Nagy időt akarna mondani valaki, de tátva
 marad a szája – ó, hát hogyan is lenne képes ebben
 a gazdátlan hidegben élni! Nincsen itt boldogtalan
 kemence?
- 6   Lehetséges, hogy csupán a nyári üszök meg a téli
 korom halmozódik, de végül is milyen fehérségre,
 micsoda feketeségre? Miként merő elszíneződése
 a rég elfeledett képnek, melynek körvonalait már
- 9   nem fogja a pillantás éle: fönnállhat vajon könnyörtelen
 veszélye annak, hogy e helyen kell véglegesen
 csorbát szenvednünk? A kulcslyuk hamar elmozdul
- 12   helyéről, mindegy, hogy befelé vagy kifelé szándékozik-e
 lesni rajta a leskelődő, mivel aligha akad már
 megorrontani való – az is mindenestül beleférne
- 15   egy üres csontba, származzon bárhonnán is.

AZ ÉG ALJA

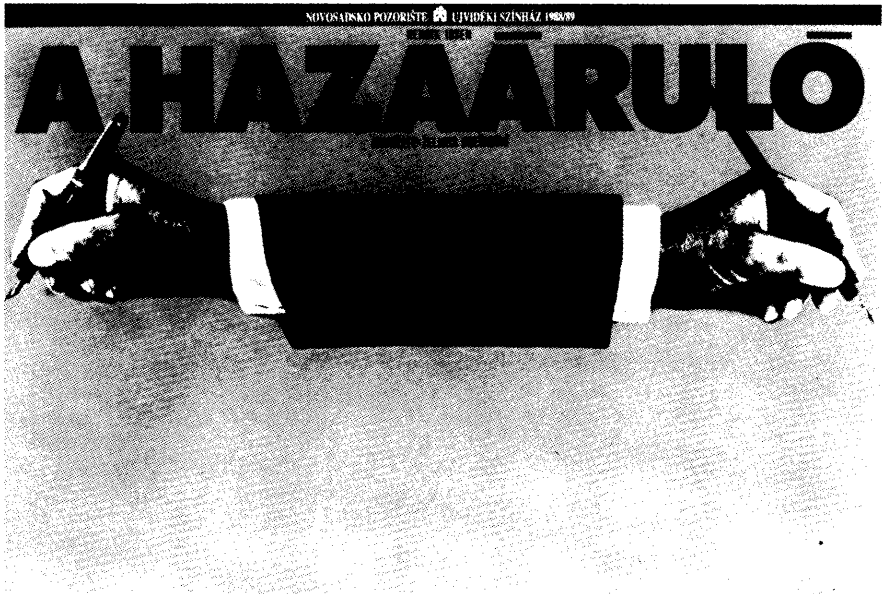
- 3   Hüledezni még lesz alkalom, megátalkodott képpel,
 elborzadni a nagy tágasság láttán. Mintha kizárólagos
 cél lett volna ez az ösztövére fogyott és néptelen
 levegő, ahol a hideg máris a fába hasít, és
 vasként a tagjaidba üt, ha egyszer az üllőjére
- 6   feküdtél!
- 9   Az edzéshet most már nem is kell a kútvíz,
 amúgy sincs sem láng, sem parázs, erre már nincs
 magyarázat, avagy mindezt már leírta a jégvirág.
- 12   Ennyi az, ami történik, és nem szerveződik belőle
 semmiféle egység, hogy nyakon lehessen csípni
 vagy szaván lehessen fogni, miként a harang
 pusztá nyelvét, amely az ég alját némára veri.

ILLÚZIÓ

- 3   Nem világos, mi miatt kellene toporzékolnom,
 hogy pusztán ennyire jutottam, alig láthatóan,
 amit a másik oldal tanúsíthatna: miszerint illúzió,
 hogy végül a tükörkép kerekedjen fölül.

TETOVÁLÁS

- Egy esedékes estében, mily közel a télhez,
 végiglábalni a régi szélfúvásban gyúlt avaron: immár
 3 valóságos csatazaj a fülben! Ha volna hold fénye,
 aligha ezt tükrözné, inkább a fagy pártjára állna,
 amely váratlanul szétárad – szinte özönvíz egyszerre
 6 az ember lelke helyén. Tehát aki útját e hideg
 fürdőnek veszi, és semmi szilárdhoz sem adja vagy
 köti alakját, már nem érzi magában azt a nagy
 9 elszántságot, mintha vaskeréken gördülne itt végig,
 inkább toll hegyét sejtí a bőrén, ahogy messzi
 fölületre tetoválják, egyre csak odázva és késleltetve
 12 érkezését.

NAPRA FORGÓ

BENCSIK GÁBOR

Zöld, húsos levelek cirip-énekéből, büszke bogáncsvárak és harmatos ösvények cinkos védettségéből feszülök vissza csupas� ágaimra, melyeknek kérge már nem hozza utánam féltetek forrásvizét, csak sáros nedvet, lassú mérget, melyet szomjamban komoran fogadok. Gyökereim felszínre hordta a magány, és a nap szüntelen tánca az égen idesodort, szinte beleolvastott ebbe a székbe, ahonnan szótlantul, de titkos lázongással figyelem közös mozdulataink halkulását, halálod.

Tudom, csendet esküdtünk, bölcsességet és álmot, de látod, rám borulnak a falak, kezemre tekeredik a homály, és én csak magamért reszketek tovább benned, hogy bennem hagyd el önmagad.

Voltál biztos fészek, királyné és porkoláb, akit most csendesesen visszahív a halál. Kicsit remegve, de elszántan bolyongsz az öntudatlanság vakítóan fehér falait követve, feledve hatalmat és lármát. Miért hívsz? Nem követhetek, csak ujjaimmal rajzolhatnék hosszú lövészárkot a paplanok tengerében arcodig, hogy belőle harcoljon múltunk félénk, de húséges katonája a tiszta földekért.

A szoba küszöbén átlendül egy árnyék, és az ágy melletti székbe huppan egy öregúr, szembe velem. Nem is öregúr, csak a viselete öreges; kicsit bő házikabát, alatta fehér vászoning és amolyan bohócos, piros csokornyakendő a nyakán. Szigorúan vár, azt hiszem, rád. Hosszú, csontos, szinte kamaszos ujjai leválnak a fiatal, de szokatlanul rizsporos fehér arcról, melynek mélyéről tompa fényű, ám játékos szemek villannak rám. Hallgat.

Nemsokára majd feláll, és szorosan magához ölelve elcsalja innen anyám, nedves, avarral telihordott hazájának éjszakájába, és innen kiszorul a fény, sunyin elszáll, mintha csak nem érte áldoztuk volna büszkeségünk, erőtlenségünk harcát.

Úriember, úrifíú ez itt, és mégis kereskedő, fölényes király és számító csaló, ki tartozást nem tűr, de titkos, elsuttogott egyezségekből űz csúfot

ködös hajnalokon, amelyekből bátraknak és mihasznáknak egyaránt nincs menekvés.

Nem is örül igazán, csak nagy színész, önnön durvaságának bábja. Tulajdonképp szép, vonzó, és vonásai most hirtelen ismerőseknek tűnnek; mintha már ébredtem volna hűvös pillantásának szorításában. Tehetetlenül, megalázva didergünk egymást támogatva, fel sem nézünk. Védtelenek, rémült balgák. Vesztesek? Soha nem szabad elhinnem. Emlékszem: már gyerek vagyok.

Felkészül izmaimban a reggel, a nyitott konyhaajtóból felerősödnek az edénycsörgések, megfestődik a szoba, és én még mindig hihetetlen ragaszkodással szorítom a párna csücskét. Pillantásom befogja a gyermekkuckó édes világát. A kuckó falai már melegek, kis kezek játékos izgalmát várják hajlataikba, önfeledt küzdelmet gonosz manókkal, örök házasságot a szépséges csutkatündérrel, vijjogó tűzoltókocsik riadt hadát, várakat ostromló mozsárágyúk fenyegető zaját, ártatlan lángokat és békés elfáradást. És mintha ólmot öntenének tagjaimba, visszatérnek hozzám a karácsony képei, súlyos csillogásukkal és mély örömmel. Tekintetem, ha tudna, ismét visszabújna a fenyőágak fátyolos titkai mögé, vissza az esti gyertyafényhez, vissza az öleléshez. És az ajándékok, igen, azok most mind ott várnak az ágy lábánál, szétszórt csomagolópapírok és színes szalagok tengerében. Ha most oda se néznék, csak lenyúlnék, máris kezembe akadna a kalózhajó, és én felemelhetném takaróm óceánjába.

Nem félek, nekem senki sem árthat, a szomszéd szobából beúszik apám fuvolájának hangja, gyakorol, anyám a konyhában tesz-vesz, talán reggelit készít.

A szoba közepébe állok, így ingujjban, gatyában és az emelkedő-süllyedő zene ütemére forogni kezdek, mint egy részeg balettáncos. Hívnak a falak, hív a kert, hóval behordott utcák, gyorsan sikló szánok, hív a távol, és én újból és újból perdülök szívem forgatónyomatékán, a magasba. Forgok, mint egy bűgőcsiga, a vidám hangok besodródznak kinyújtott kezeimbe, és én csak pillanatokra nyitom már ki a szemem, vakító fénycsóvák válnak le a dallamról. Csak villanásnyira látom, hogy a szoba sötét sarkában házikabátban ül egy rizsposros arcú idegen, kereskedő és király, aki most erőtlen rosszállással követi lelkes táncomat. És ahogy számomra lassan ezüstbe öltözik a világ, táncom rejtélyes tengelye megemelkedik, fehér arca úgy válik haragosabbá, tehetetlenebbé.

Úgysem érhet már utol, fenyegetni is képtelen, irigysége roskasztja önmagába.

Forgásom ezüstbe mártja a házakat, kéményeket, csak örömmel érhetem el a képtelen távolságokat, haldokló csillagokat, a magához ölelő gyer-

BÁLINT JÓZSEF ÖNÉLETRAJZÁBÓL* (IV.)

A BESZOLGÁLTATÁS

De most kezdődött az a szerencsétlen kötelező világ (obaveza), amit most 30 évnek utána is, ha rá gondolok, csak a jó istent áldom, mert csak az mentett, őrzött meg a vérebektől, lezárás, meghurcolás vagy megveréstől. Mert a cél nekünk volt szegezve; azoknak, akik a népeknek, a társadalomnak leghasznosabb munkásai, az élelem megtermelői. És ettől kezdve úgy elvették a kedvét a fiatalabb nemzedéknek e fontos munkától (most meg jajgatnak, hogy a fiatalság nem marad a földművelésnél). Én pedig, mikor a kötelező megkezdődött, megaláztam magamat: a feleségemmel együtt megkényszerződött szorgalommal, takarékossgal és kitartással megőriztük hitünket, és kérem a jó istent, ezután se hagyjon el. Az édesapám ez év szeptember 3-án meghalt. Itt folytatom a kötelezőt. Ebben az évben a búza végett nem volt bajom, mert szépen termett, a vetőmagot és az enni valót meghagytam, de mivel a zab nem volt elég, amit követeltek, mert két hold volt vetve, és nem volt rá eső májusban, és nagyon kevés termett, és egy hold, amit még ebben az évben az édesapám használt, harmados zabot vett bele, de mivel a nevemen volt a föld, tőlem követelték a zabtermést három hold után. Így nem tudtam volna eleget tenni a zab kötelezőnek, de hogy a búza jól termett, két embert ki bírtam segíteni. Gardily Mihálynak 5q és Farkas Györgynek 2q búzát adtam beszolgáltatásra, ezért én kaptam a pénzt, de az ő nevükre lett elkönnyelve. Ők viszont ennyi zabot adtak be az én nevemre, de a zab az övéké volt, így ez nem volt feketézés, mert az állam megkapta, amit követelt, mi pedig megkaptuk, amit fizettek érte. Így zárult le az 1947-es év. Jön az 1948-as év. Március derekán hívat a bíró a község házára, délután négy órára. Mikor bemegyek, sétál a bíró a folyosón, kérdem tőle, hogy miért hívatott? Mondja, hogy nekem meg Kormányos Imrének 14 napra be kell menni a község házára. Kezdődik a ka-

* Befejező rész

taszteri revízió elkészítése. Először nem is tudtam, miféle revízió, ezt a rosszul hangzó nevet akkor hallottam először. Ahogy később megtudtam, ezzel a revízióval nagyobb területet akartak írni, még ha nem is volt sajátja, el akarták fogadtatni velem, hogy mentől nagyobb terület legyen egy rakáson. Annál jobban meg bírják terhelni kötelezővel és adóval. Én szabadkozok a bíró előtt. Mivel látta, hogy nem örülök a megtiszteltetésnek, akkor már magasabb hangot fogott, és mondja, hogy menjek be Mengyán Jóska szobájába, az meg mondja, hogy mi lesz a kötelességünk. Bemegyek, az mondja, hogy naponta be lesz hívva 50 ember. És hogy ő és Lakatos Jenő kitöltik a kataszteri íveket, és mi ketten aláírjuk a nevünket, vagyis hogy mi hitelesítjük. Itt is csak mentegetőzők, mondja, hogy nekünk nem lesz dolgunk, csak ülni és aláírni az íveket, mondom, itt a tavaszi munka, azt kell csinálni. Ő már erre nem felel, ő megmondta a magáét. Kijövök, a bíró kérdi, no, mi van? Itt megint a munkát hozom fel, azt feleli, olyan embereket hívnak fel erre, ahol két férfi van, nálam is és Kormányosnál is van legény a lovagnál vagy a lovakkal, aki dolgozik. Én most sem mondtam, hogy megyek, eljövök haza, de éjszaka felébredek, csak az van az eszemben, én most két hétig ott ülök, naponta látják sokan, majd mondják, már ez is kommunista. Nem, ezt el nem fogadom. Reggel bemegyek, mondom a bírónak, mentsen fel ettől, felelé, nem lehet, én megint mondom, nem akarok, itt a népek mit szólnak. Felelé, én mióta itt vagyok, nem verték be a fejemet. Tovább folytassa, ide ilyen emberek kellene, akik ismerik a határt, a földeket, és ehhez értenek, feleltem, én ehhez nem értek. Ő, felelé, itt van Gábor, ő megtanít, utána felelé, majd megtalálom a helyemet. Én azért mertem vele vitázni, mert két évig együtt legénykedtünk, és sokszor mulattunk, csak az már 26–27 esztendeje, és azóta sokat fordult a világ kereke, és ő már akkor ezt az elvet üzte, csak én még ilyenekre akkor nem gondoltam. A Baócki Gábor meg olyan főrendőrféle volt. És hogy a helyemet majd megtalálom. Kérdé tovább, hogy reggeliztem már? Felelem, nem. Menjek, reggelizzek meg, és jöjjenek vissza! Hát megkezdődik a munka. Mengyán Jóska előadja a törvényszabályokat, ahogy őneki meg van parancsolva. Először, egy családban nem lehet két földgazda, vagy az apára írják ki a birtokívet, vagy a fiúra, ha már nagykorú. Itt kifelejtettem 1947-ről egy nagy esetet. Mivel a kötelező megkezdődött, a kukoricamennyiséget csak két lóra szabták meg, nekem pedig ekkor két lovam és három csikóm volt, így nem lehetett csikót nevelni. A lovakat csak a tavaszi szántás-vetés után akartam eladni, mert a két csikó be van tanítva kocsiba, ekébe sekély szántáshoz, de még csikók. Őt darabot pedig nem lehet fenntartani, hogy ha már a kukoricát, zabot oda kell adni ennek az éhes rendszernek. Így a két nagyobb csikót eladtam, párban 32 000 dinárért, tavaly vettem 7000-ért a kettőt. A 10 hónapos csikót eladtam 10 000 dinárért, de nagyon szép volt,

a vak lónak a fia, és egy nagy kövér disznót eladtam 12 000 dinárért. Itt most ezeket a pénzeket mind el tudtuk volna költeni erre-arra, de három fiam van, és mind földművesnek akartam nevelni, mivel én szerettem a földművelést, és ekkor már 22 hold földünk volt, hogy 8–8–8 hold legyen mind-egyiknek, így még két holdat vettünk a telecskai határban, jó helyen, szép föld, tőlünk 4–5 km-re van. Nem Tito-föld, 52 000-ért vettem a két holdat. És ezt már a Mihály fiamra íratam, ekkor 19 éves volt. Most folytatom az 1948-as évet, ahol elhagytam. Kérdi Mengyán, hogy ki legyen az első. Felelem, lehetek én is, és sorolom: 8 hold van a tizenegyedik dűlőben egy tagban, előttünk van a határ térképe lefektetve, mutatom neki a helyrajzi számot, az összes 8 katasztrális hold 233 négyszögöl. A sziváci határban van 5 k. h. és 1,556 négyszögöl. A második dűlőben van 4 k. h. és 121 négyszögöl. Az első dűlőben van 3 k. h. A hetedik dűlőben van 1,459 négyszögöl. Így az enyém és a feleségemé 22 hold és 169 négyszögöl. Mondom Mengyánnak, a két hold 40 négyszögöl híjával a Mihály fiamé! Mengyán felelé, a törvény úgy írja elő, mert egy családot képezünk, és az enyémhez kell ragasztani. Ez készen van, jön a másik emberé. De most mindenki szeretné, még ez tart, széthurcolkodni, fiú az apjától, az asszony a férjétől. És akinak 13 hold van, de nincs rendezve, az már 2–3 holddal kevesebbet mond be, lassan is halad, lehet, hogy 30 emberét sem bírják naponta elvégezni. Van, aki eljön hozzánk, és engem okol, hogy az apja földjét is az övéhez írták, és most nálunk van a veszedelem, mert úgy látja az apja, hogy a szülők meg vannak kiskorosítva. Tehát azt gondolta az ember, mivel engem ott látott, mintha én intézném ezt, pedig úgy menekültem volna onnan. Meg nálam is a fiam nevéen volt a föld, mégis az enyémhez írták, pedig ott voltam, mégsem bírtam ellene védekezni, mert ez az ördögi törvény így diktálja. Egy másik eset, bár ha nem lettem volna ott, nem láttam volna, hogy milyen piszkosság megy ebben a demokráciában. Mert bejött három főember, a bíró, a jegyző és Bócsó, és mondják Mengyánnak, nem helyes ez, hogy két földgazda van egy családban, mégis vagy a fiúra írják a szülőket, vagy a szülőkéhez a fiút. És azután ezért a három emberét, meg akit ők pártfogolnak, széjjel lehet szaggatni két-három felé is. És ekkor kezdődött el a kategóriázás. Az első, második, harmadik kategóriába jutottak, nemigen volt nekik beszolgáltatnivalójuk. Én meg az ötödik kategóriába kerültem. És bármilyen jó termésem volt, mégis vásárolnom kellett búzát, kukoricát, vágójószágot tízszeres áron, mint ahogy engem fizettek, amit át muszáj volt nekik adni. Még volt négy napom, hogy ott kell lennem a községházánál, kértem, hogy mentsenek fel, de nem engedtek el, le kellett tölteni a 14 napot. Ekkor láttam azt, hogy az igaz embernek ezen a téren veszíteni kell, de a hazug, az győz (mert azok vannak a hatalmon). Halad az idő, április, május, kell a búzaeladásokat lekötöni ezek előtt, aki még a búza talpon

volt, ki sem kalászott, és eladta a búzát, nagyon szegény, gyengeelméjűnek tartották, most pedig az a parancs, hogy mentől előbb el kell adni. Hát nekem ekkor volt úgy 8 hold búzavetésem, hát lekötöttem 25q-t, de úgy május utolján, mikor a búza kikalászott, láttam, hogy a búza szép egészséges, bementem, hogy még kötök le, de azt mondják, az ötödik kategóriának már nem lehet lekötni, miért nem kötöttem le hamarabb, belenyugodtam, úgy gondoltam, majd cséplés után, ami eladó lesz, majd eladom, mert aratórész, cséplőrész, enni való vetőmag kijön belőle, a többit majd leszállítom, amikor kész a cséplés, kiszámolok mindent belőle. 41q-t beszállítottam. Igen ám, de ami le volt kötve, azt fizették 530 dinárért, és annyi bón q-ként, ez már megint egy új törvény, amit én nem tudtam, hát így, ami le volt kötve, azért úgy fizettek. Ami nem volt lekötve, 430 dinár egy, de azért bont nem adtak. De az elszámolási cédulát megőriztem, és ezután figyelek mindent, mert minden nap más a törvény, és a törvény betartása mellett is megcsalnak, ha nem vigyázok. A munka is szaporodik, és akár-hogy vigyázok, én is csak tévedek. Amit két hold földet vettem, Kerényhez sincs messzebb, mint Telecskához. Kerényen lehetett olcsón trágyát venni, mert még volt sok német trágya. Így hát áprilisban, május elején 57 kocsi trágyát kihordtunk Kerényről a Mihály fiammal. 33 kocsival az új két holdra, a 19. dűlőbe, és 24-gyel a 11. dűlőbe. Két erős lovam volt, a vak lónak megint volt egy csikója, de azért a hosszú kocsit érett trágyával megrakva húzták lassan, akkor még nem volt betonút, de mindig jó út volt. Hogy még az 1948-as évet befejezzem a megpróbáltatásokkal, 12 q marhahúst be kellett szállítani, de mivel ekkor fejős tehenek és borjúk voltak, így leszállítottam egy öthetes bikaborjút, 105 kg volt, vettem az Ungárnál egy meddű tehenet egy cselédtől, de mivel tudták, hogy szorulva vagyunk, jó pénzt kaptak érte, de ez is csak 450 kg. volt. Akkor Csíp Pistától vettem 3q disznóhúst, mivel ez neki felesleg volt, de megkapta az államtól a megszbott árat, nem volt ez neki kötelező, így az én kötelezettségemre lett elkönyvelve, de azért én többet fizettem neki, mint amit az államtól kapott. És Nyomtato Mihálytól is 2 q körül, ilyen alapon attól is, a többit elengedték. Az őszi munkákat is jól elvégeztük, és november 4-én a Mihály fiam berukkolt katonának kettő évre, nagyon hiányzott nekünk, de azért örültem, hogy fel bírtuk nevelni, hogy egészséges katonánakvaló volt. Csak azután még a dohányt kellett csomózni és beszállítani, most ezt az évet befejeztem. Az 1949. és az 1950. évet, még élek, nem tudom elfelejteni. Csak Istent áldom azóta, hogy megőrzött, hogy megmaradtam ép testtel, ép elmével és ép lélekkel. 1949 elején követelnek 60 kg zsírt és 30 kg disznóhúst. Mivel húst nem bírtam, így 15 kg szalonnát elfogadtak a 30 kg hús helyett, mert abban az időben a szalonnát kétannyira értékelték, mint a húst. Mivel éppen ekkor olyan 250 kg körüli nagy disznót vágtam, egyet, ekkor nem

volt több. De hogy nekünk is maradjon valami, vettem szalonnát a mészárosától, és Bagyon szomszédomtól kaptam 20 kg zsirt kölcsönbe, így eleget tettem ennek is. De itt az embernek éssen kell lenni, hogy ne bántson senkit egy rossz szóval sem, de amit követelnek, azt adja oda. Március elején elmentem Bajmokra a piacra, vettem egy borjút, olyan 250 kg körülit 15 000 dinárért, hogy neveljem beszolgáltatásra. De megkezdődött az adó behajtása is, már januárban tudták, hogy kinek milyen jövedelme volt az 1948. évben, és hogy mennyi adó van utána, ezt felolvasták a kocsmában, én nem voltam ott. Utána való napokban beszélük, hogy kinek mennyi adót olvastak fel, hogy a Rejter malmosnak és Samuéknak legtöbb adót olvastak fel, mert, hogy ők gépekkel dolgoznak, magasabb jövedelem után magasabb adó, utánuk én következek az elsők közt 91 000 dinár adóval. 1948-ban kifizettem 43 000 dinár összeget, amit negyedévenként kifizettem. De most pénzem nincs. Bevitettem Zomborba a piacra a fiatal szép és jó erős lovamat eladni, mentek arra a Váci Ferencék a vevőkkel, de a lovat látták, de oda se jöttek, hogy megkérdeznék, hogy mennyit akarok érte kapni. Hanem este, mikor már lefeküdtem, zörgetnek, hát ott van Váci Ferenc, kérdé, hogy el akarom adni a lovat? Mondom, azért vittem a piacra. Felelé, vigyem be reggel Zomborba, 56 000 dinárt fizetnek érte, a komisszió átveszi, csak hogyha beviszem a passzust, csináltassam meg erre és erre a címre. Mindjárt megyek a nénémékhez, hogy ide adnák-e a lovukat, hogy legyen, ami visszahúzza a kocsit, mert a vak lovamnak megint csikója van, nem hajthatom Zomborba. Így hát a néném menyé mindjárt kapott rajta, hogy az övét is, ha megveszik, adjam el. Így hát mindkettőnek a passzusát átírták, és mindkettőt behajtottam és eladtam, az enyémet 56 000, a nénémékét 55 000 dinárért, de pénzt nem kaptam értük. A kocsit, szerencsére, volt bent egy telecskai kocsí, az ember elvállalta, hogy hazahúzatja. Másnap ismét bementem a pénzéért, de csak mikor a lovak a vagonban voltak, akkor kaptam meg a számlát, amellyel a postára mentem, mert ott fizették, de dél elmúlt és 3 óráig kell várni, mikor a postáról elindultam, kocsí nem akadt, a vonat már eljött. Így hát a két szép ló árával gyalog indultam el Zomborból, úgy feleútján Kerénynek utolér Samu Jani biciklivel, kérdi, hol voltam? Elmondtam neki, ő mondja, hogy üljek fel a biciklire és jöjjenek el 1 km-t, és tegyem le, és ha odaért gyalog, ő ül rá, így váltogattuk egymást, de mikor már Kerényhez közeledtünk, esteledni kezdett, megköszöntem neki a szívességét, és eljött. Én meg jövök, csak Istenben bíztam, még bementem egy kocsmába egy pálinkára, volt ott sok ember, de mit tudták azok, hogy egy kopott ruhájú földművesnél mi van, megittam gyorsan a pálinkát, elindultam, de már sötét van, jövök Kerényből, feljött a hold, elég jó idő volt, látom, messziről jön valaki szembe, én nagyon jó estét adjon istent mondok neki, ő meg csendesesen, alig hallhatóan felel valamit, csak akkor látom,

egy asszonyféle, jövök tovább, úgy 3 km-re Kerénytől eljöttem, megint egy biciklis utolér, Piri Jani, a keresztlányomnak a férje, kérdé, hol jártam, és hogy találkoztam Bakos Pannával? Felelém, találkoztam egy asszonnal, meg elmondtam neki, hogy hol voltam, nem hagyott el, ő vezette a biciklit, és beszélgettünk, egy dűlőre voltunk Telecskától, mondom neki, hagyjon el, megköszöntem neki a szívességét, és eljött, én pedig szerencsésen hazaérkeztem, hála istennek! Az első az adót kifizetni, utána úgy beszélgetek egy emberrel, és kérdem, hol lehetne megtudni, mire vagyok én úgy megterhelve adóval? Felelé, a Mengyán szobájában van egy nagy könyv, abban van feljegyezve mindenkié. Tényleg meg is találtam, a gazságra rájöttem. Ami búzát beadtam, 25 q-t, ami le volt kötve, azt úgy adóztatták meg, annak jövedelme szerint, de 16 q búzát és 4 q árpát úgy tüntették fel, hogy feketén adtam el, mondom Mengyánnak, én azt a 16 q búzát és 4 q árpát beszállítottam, és nem feketén adtam el. Hozzam az elszámolási cédulákat, viszem és mutatom neki, mondja, hogy kérvényt kell csináltatni, és a cédulákat hozzá kell kapcsolni, kérdem, mivel tartozok, mert a kérvényt ő csinálta meg, felelé 3000 dinár, mondom neki, az nagyon sok. Felelé, Varga Pista bácsi 5000-et fizetett, mert lehet, hogy az ravaszsággal járt. De én, aki a 20 q gabonát, amiért nem volt lekötve, fele árát sem fizették, és ők csinálták a gazságot, és engem kínoznak minden oldalról. Kifizettem a 3000 dinárt, de mit csináljak.

Eljött az aratás, az én munkásaim lekaszálták, amit bírtak. Amit nem bírtak, más kaszálta le. Lassan haza is hordtuk, olyan köpes jó termés volt búzából, úgyhogy amikor a cséplés megtörtént, az aratórész, a tizedik kiment belőle, szintén a cséplőrész, vetőmag, ennivalót kivettem belőle. A többit mind beszállítottam. Hívat a község házára a zombori terményellenőr, Zaunics nevű ember, akinek már a neve hallatára remegett az ember, hogy vigyem a cséplési eredményről és elszámolási összegről szóló cédulát, mert ilyeneket, mint én, nagyon ellenőriztek, hogy tartom be a törvényüket, és hogy bírnak cselekedeteimben megfogni. Tehát átnézi a számolásokat, azt mondja erre nekem, hogy minden rendben van, megkönnyebbülve távoztam. Rá egy hétre hazaérünk a dohányszedésből, mindnyájan kint voltunk a határban, jön a kisbíró mérgesen, hogy hányszor itt volt már, és nem bír bemenni, mondom neki, mikor a határba vagyunk, nincs itthon senki, a kaput be szoktuk zárni. Mondja, vigyem azonnal az elszámolási cédulákat a község házára, csak annyit időztem, hogy a dohányos kezemet megmos-tam, és így mentem, benyitom az ajtót, egy ember ott áll előttük, vallatják, úgy, mint a csendörök a rablógyilkost, azzal végeztek, most én jövök sorba, bent van két úrféle meg egy milicia, mindjárt mondják, hogy az obavezát nem adtam be, de csak szerbül beszélnek, nemigen tudok szerbül, de mindent megértettem, hogy mit akarnak, és mennyit követelnek. No, most

én, ahogy tudtam szerbül (ja otyemo rádım, tréba jédım, ako treba orám, treba szirém, ima zemlje), hogyha akarták volna, megérthették, igaz, hogy nem tisztán mondtam, de magyarul így értelmeztem volna: én akarok dolgozni, kell ennivaló, akkor kell szántani, kell búzát vetni, van föld. Az írók előttük vannak, de mindamellet követelnek, mert az obaveza (a sátán) többet követel, ír elő. Én csak azt hajtogattam, ne mogum, ne mogum. Mikor látták, hogy nem bírnak velem boldogulni, parancsolják, hogy üljek le a padra, és gondolkozzak. Jön a másik ember utánam, kit szintén szorongatnak, de én nem figyelek oda, elég volt nekem a magam baja, hogy ki volt, vagy mit követeltek tőle. Behívják Bába Sanyit, mondják neki, hogy magyarázza meg nekem, hogy ennyit meg ennyit még be kell szállítanom. Sanyi mondja nekem magyarul. Felelem neki, értem én, hogy mit és mennyit követelnek. Újból csak azt felelem, nemb bírom, mert akkor nekem nem marad sem ennivaló, sem vetőmag. Sanyi felelé nekik, hogy én mit mondtam. Feleltek Sanyinak, de ezt már én nem értettem, mit jelent. Csak Sanyi mondja nekem, hogy menjünk be az első számú szobába. Hát bemegyünk, Sanyi hozzáfog a jegyzőkönyv megírásához. Írja a nevem, mikor születtem, én mondom nyugodtan, de ebben a szobában bent volt Kaszás és Varga vőtársam, odbortagok. Mondja a Varga nekem: „Sógor, menjen vissza, és mondja, hogy beszállítja, mert magát is elviszik, meg a búzát is elviszik.” Hirtelen meggondoltam, ez nem lesz jó, hogy a búzát is elviszik meg engem is. Erre már mondom Sanyinak, hogy hagyja abba. Tehát visszamentem, és mondom nekik, hogy beszállítom a búzát. Mondják, hogy holnap délben jelentkezzek a leszállítási cédulával, így hazaengedtek. Mikor hazamegyek, kérdé a feleségem, hogy mi van? Elmondom neki, egyre hálálkodik, hogy így cselekedtem. De én is hálát adtam az Istennek, hogy az az ember csak ennyit mondott. Ha mással nem is segíthetett, de ez elég volt, és nem is nyakaskodtam, mert ő tudta és ismerte a helyzetet, én meg lealáztam magamat, és beszállítottam a búzát, mert már ekkor ki volt szabva rám a 48 q, ha nem is terem. Mert ekkor csak egy órát nem voltam otthon, a munka áll, a zöld dohány a kocsin melegedett, a feleségem a konyhán főz, a Mihály fiam katona, a másik két gyerek csak gyerek, sem jószágnál, sem a lovakkal nincs, aki dolgozzon, és elvihettek volna még talán egy hónapra vagy többre is, és nem menthetett volna fel senki. De így most az Isten megmentett. És én ezután semmiben sem mertem ellenkezni, amit kértek, megadtam. Ezek után jön a marhahús-beszolgáltatás, az 1949-es évre csak 180 kg. Az a borjú, amit kora tavasszal vettem szolgáltatásra, nem szállítottam be, mert úgy néztem, talán hasas. Vettem mástól 180 kg marhahúst feketén, 100 dinár 1 kg, és kaptam érte 19 dinárt és annyi bont 1 kg-ért. Most 4 kövér disznót és egy soványat kellett Csonoplára elszállítani. Szintén ha nem volt kövér disznóm, vehettem 100 dinárért kilogrammonként, de feketén és

kaptam 19 dinárt kilójáért, és annyi bönt, de most jön megint egy eset. Jönnek nézni az istállót, mivel az a borjú, amit Bajmokon vettem, kötelezőbe nem adtam be, másképpen intéztem el, ahogy főntebb írtam. Most feleslegesnek találták, és el kellett szállítanom Csonoplára, volt benne 500 kg. Kaptam érte 9500 dinárt, és annyi bönt, és fele súlyért adtam 15 000 dinárt. Itt most leírom a bönnek az értékét. Nekünk kifizettek: 10 dinár után adtak 10 dinár bönt. Hogyha mink sok pénzzel rendelkezhattünk volna, de sok mindent összevásárolhattunk volna, mert vásárlásnál olcsóbb volt minden, mert ekkor értéke volt a bönnek, de mivel nekünk az adó is sok pénzt felemésztett, és a sok búza-, kukorica- és húsráfizetések felőrölték a pénzt, és a bönt el kellett adni, kaptunk érte 25 parát, legjobb esetben 50 parát 1 dináros bönért. Tehát itt nekünk meg kellett tanulni a gazdálkodást, de mindig veszteséggel zárult. Sokan úgy ítélték meg, hogy buta vagyok, nem vagyok elég rafinált. Persze, ha én elmegyek Bócsóhoz, aki a feleségemnek unokatestvérje, vagy Vas István bíróhoz, aki legénykoromban nagyon jó kolléga volt, panaszt tettem volna nekik, mindjárt kiemelték volna a csávából, még egy piszkos tiszt helyet is adtak volna, és akkor aktív kommunis-tának kellett volna lennem. De az isten nem annak teremtett és az édes jó anyám nem úgy nevelt, hogy csaljak, lopjak, hazudjak, hanem, hogy a családoknak éljek, csak becsületes, hasznos munkásgyermek legyek, és két úrnak nem lehet szolgálni: a sátánnak és Istennek, és most az előbbi van hatalmon. Így az utóbbihoz tartozóknak nagyon sokat kell túrni és szenvedni. De az idő kereke nem áll meg stb. stb. A munka mindig szaporodik, a megtermett gabonát hazatakarítjuk, beszállítjuk, azután megyünk vásárolni, egyikfelé a feleségem búzát vagy kukoricát vagy kövér disznót venni, a másikfelé én, de arról szó sem lehet, hogy nem kaptunk volna. Akinek volt eladó, bátran felkínálhatták nekünk, nem kellett nekik félni, hogy mi feljelentjük, sőt mi örültünk, ha megkaphattuk, amire szükségünk volt, mert az életem forgott kockán.

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

In memoriam

KEITH HARING

SEBŐK ZOLTÁN

1958-ban született a pennsylvaniai Kutztown nevű városkában. Húszéves korában New Yorkba költözött, s beiratkozott az ottani School of Visual Arts-ba. Közben rendszeresen látogatta az East Village-i underground klubokat, ahol az idő tájt épp felfutóban volt a punk és a new wave. Bekapcsolódott a COLAB csoport munkájába, mely munka főként jó nagy pincebulik szervezésében, sztriptíz táncosnők istápolásában, valamint pornó- és Warhol-filmek vetítésében csúcsonodott ki. Fennmaradt alkotóerejét abban az időben hűvös, lineáris-absztrakt képek festésébe és szójátékok gyártásába fektette be. Ilyen minőségben első ízben a Club 57-ben Frank Holiday oldalán mutatkozott be. A megnyitó részéről abból állt, hogy a rá eső teret ott helyben és feltűnően gyorsan töltötte ki. Vett egy tekercs olcsó papírt, leterítette a padlóra, és a közönség szeme láttára telerajzolta. A már begyakorolt absztrakt formákkal kezdte, majd hogy a jelenlevők is örömeiket leljék a dologban, a szigorú kubsok közé egy kis vidám figurációt is becsempészett: hurkás karú Popayt, hosszú fülű kutyákat, cikázó repülőtányérokat, önkielégítéssel foglalatoskodó inci-finci egérkéket stb. A váratlan stílusfordulat őt magát lepte meg a leginkább, arról nem is beszélve, hogy az emberek vihorászása az első komolyabb reakciónak számított arra, amit valaha is produkált. E kettős élmény hatására elhatározta, hogy ő ezentúl az emberek szórakoztatására szenteli fel magát. Hamarosan meg is találta a módját, hogyan. Egy alkalommal, amint a metrón utazott, megpillantotta azokat a fekete paneleket, melyeket különféle intézmények bérelnek reklámozásra. Az első papírkereskedésben vett egy csomag krétát, és nyomban munkához látott. A dolog annyira megtetszett neki, hogy ettől kezdve naponta néhány órát a föld alatt töltött el, s igyekezett lehetőleg minden szabad felületet a maga vidám marhaságaival benépesíteni.

Belecsöppent tehát a New York-i falfirkálók világába, amely világot a rendelkezésre álló dokumentumok – helyszíni riportok, fotók – alapján kénytelenek vagyunk csodálatosnak elképzelni. Ízelítőül íme egy hosszabb idézet Nor-

man Mailer A graffiti hite című riportjából: „...a graffitírók bizonyos értelemben különböztek a bűnözőktől, mert megélték a bűn stációit, hogy művészi tettet kövessenek el – micsoda kétszeres erőfeszítést jelent, hogy nemcsak festéket kell lopni, hanem a kívánt színárnyalatot is, nemcsak filctollat, hanem a legjobb és legszelebb hegyűt is, ráadásul mindenből kétszeres mennyiséget, nehogy a remekmű kellős közepén fogjon ki a festék. És ismerni kell a zsaruk szokásait, a rendőr ugyanis megmotozza a fekete és portorikói kamaszt, aki kezében a papírzacskóval véletlenül rossz állomásra tévedt. A művész először kitalálja a festéket – értsd: ellopja –, aztán el kell döntenie, melyik metróbejáraton közlekedjék, és ha betér a vadászterületének lelkét jelentő metróállomásra, még rejtkehelyet is kell keresnie, ahol néhány órára eldughatja holmiját. Mert ha kicsempészi a festéket az állomásról, elkapják. Még nehezebb feladat visszacsempészi a festéket. Ha hat-hét srác együtt lép be a metróállomásra (...), a rendőr biztosan megmotozza őket. Így inkább elrejtik a cuccot, lófrálnak az állomáson (...), de amikor a zsaruk eltűnnek, és közeledik a szerelvény, előkapják a rejtkehelyről a festéket és ruhájukba, a szakadt óriás-álsruha alá rejtik, beszállnak, és utaznak a végállomásig, ahol az elhagyott éjféli remizben találják meg természetadta vásznukat, a metrószerelvény fémlemezét, ami készen áll, hogy benne visszhangozzék New York minden fémének minden egója...”

Nem hiszem, hogy csupán Mailer írói vénája dramatizálta el a New York-i falfirkálók helyzetét, a helyzet valóban drámainak látszik. Paolo Bianchi közlése szerint a hetvenes évek közepén New Yorkban a falfirkák eltávolítása évente annyiba került, amennyit a város az úgynevezett magas kultúra – múzeumok, színházak, hangversenytermek – finanszírozására összesen fordított: mintegy tízmilliárd dollárba. Ez az összeg a párizsi Sigma hírügynökség közlése szerint 1983-ra 25 milliárd dollárra növekedett. Ezzel magyarázható az az éber rendőri felügyelet, amiről Mailer beszél, ugyanakkor ez termelte ki azt a hősi ideológiát is, amelyből a New York-i graffiti táplálkozott. A graffitíróknak, pusztán azért, hogy tagjét, vagyis földalatti álnevének kicirkalmazott jelét valami föltűnő helyen otthagyhassa, le kellett győznie a sötétséget, a patkányokat és a rendőrkutyákat, az ellenséges bandákról nem is beszélve. Ráadásul lehetőleg olyan felületen kellett otthagynia, ahonnan életveszélyes letörölni, következképpen, ahova fölrajzolni is életveszélyes. Azzal, hogy Keith Haring 1980 táján lemerészkedett a graffitírók világába, mindezt vállalnia kellett. S még valamit, ami a graffiti lényege: az anonimitást, az azonosíthatatlanságot, lévén, hogy ezt a műfajt akkoriban csak addig lehetett szabadlábbon művelni, amíg a hatóságok rá nem jöttek, hogy ki műveli. Éppen ezért keveset tudunk föld alatti működéséről. Kiszivárgott róla, hogy kezdetben politikai föliratokkal látta el rajzait: elhíresztelte, hogy Reagan elnököt letartóztatta egy heroikus rendőr, a pápát meg legyilkolták az emberrablók. Olyan felületeket hódított

meg magának, amelyeket egyes cégek dollármilliókért béreltek ki reklámozásra, máskor meg sikerült képet festenie a Times Square-en egy olyan mozgó hirdetőtáblára, amely minden húsz percben tűnik fel néhány másodpercre.

New Yorkban a nyolcvanas évek elején a graffitit ilyen vakmerő módon természetesen nem sokáig lehetett büntetlenül művelni, úgyhogy Keith Haring többször is lebukott. Ennek köszönhetően egyre híresebbé vált, s a nem tudom, hanyadik büntetés helyett váratlanul nem újabb bírságot, hanem néhány társával együtt kiállítási lehetőséget kapott. Az sem mellékes, hogy kitől: első ízben attól a Tony Shafrazi nevű, galeristává vedlett iráni származású művésztől, aki szintén egy graffitiakciójával vált híressé: a hetvenes évek végén Picasso féltve őrzött Guernicájára sprayfestékekkel háromszor ráfújta a „hazugságok” szót.

Tony Shafrazi 1982-ben rendezte meg Keith Haring első komolyabb kiállítását, majd csakhamar más galeristák is követték példáját. A művészeti intézményrendszer olyan szédületes iramban integrálta az addig vandalizmusként kezelt műfajt, hogy már a rákövetkező évben az új festőiség legjelentősebb amerikai irányzataként emlegették. A tegnap még üldözött csorók alig egy év leforgása alatt világsztárokká váltak, s például Keith Haring 1984-ben már ott feszített a világ egyik legrangosabb képzőművészeti manifesztációján, a Velencei Biennálén, egy-egy ujjgyakorlatának ára pedig 25 000 dollár körül mozgott.

De nézzük, hogyan vélekedett minderről a kritika. Röviden szólva, különösen kezdetben, eléggé kritikátlanul. A bennfentesek számára még visszacsengett a filozófus Jean Baudrillard híressé vált megjegyzése, mely szerint „egyetlen autentikus tömegkommunikációs eszköz létezik, az pedig az utca, a graffiti élettere”. De egy apró, mégis sorsdöntő módosulással csengett vissza: elfelejtődött, hogy Baudrillard a graffiti *életterét* s nem annak rezervátumba csalogatott változatát tartotta autentikusnak. Különösen a korai kritikákra jellemző, hogy miközben szerzőik egy-egy kiállításról írtak, igazából a „vadon termő” utcai graffitire gondoltak. Ezzel magyarázható, hogy felváltva dicsérték annak műveletlen, barbár heroizmusát, obszcén humorát, drámai töltését, sőt, társadalmi értelemben vett felforgató erejét is. Magának Haringnek a stílusát természetesen a pop artból vezették le, s világát egyenesen A. R. Peckéhez hasonlították. Az előbbit akár el is lehet fogadni, hiszen Haring fő ihletői szemlátomást a tömegkommunikáció által ontott képregények és rajzfilmek voltak, az utóbbiról azonban még az amerikaiaknak is be kellett látniuk, hogy abszurdum: nincs ugyanis ebben a vidám, játékos narratív figurációban semmi abból a búsgermán melankóliából, ami Peck minden vásznáról szinte csöpög. De van valami más, ami tipikusan amerikai és mélységesen pop artos: teljes kritikátlanság, csillogó-villogó felszíniesség, abszolút közérthetőség, mindemögött pedig a közönség zavartalan szórakoztatásának már-már szakrálissá emelt igénye.

Amikor a graffiti bekerült a galériákba, sokan egyfajta fertőző vírust láttak

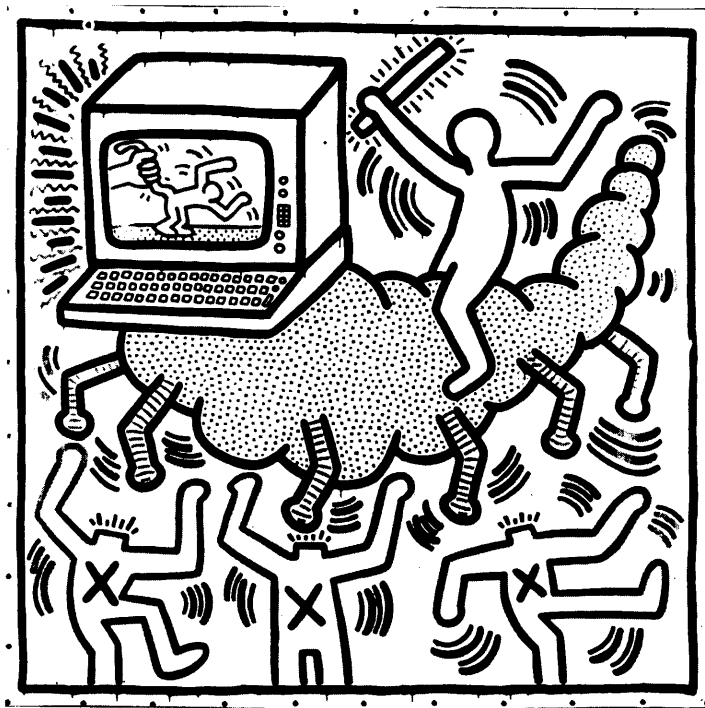
benne, ami majd kikezdi, destabilizálja a művészet jól bejáródott és igencsak üresen kongó rendszerét. Ez az elképzelés kezdetben magától Haringtól sem állt távol, Jean Baudrillard pedig valóságos filozófiai rendszerré duzzasztotta a szóban forgó reményt. Víruselméletének lényege, hogy mindenhol, ahol egy rendszer kapitalizálódik, főlhalmazódik és végsőkéig strukturálódik, ott a rendszer bukásának hordozói, a vírusok is automatikusan kitermelődnek: az informatikában a komputervírusok, a szexualitásban az AIDS, de Baudrillard szerint ugyanígy megvannak a maga vírusai a modern gazdaságnak, a politikának, a művészetnek is. Keith Haring azonban, aki ilyen destabilizáló vírusnak titulálta magát, nem tudta megfertőzni a művészet túlintegrált rendszerét. Ez a rendszer volt olyan immúnis, hogy őt is és társait is tökéletesen és pillanatok alatt semlegesítse. Még hozzá azzal a módszerrel semlegesítette, amit az újabb kori kultúrtörténetből nagyon jól ismerünk: nem perlekedett, nem hadakozott ellenségeivel, hanem szépen magához ölelte őket. Pusztán művészetté, ártalmatlan szobadísszé, jó befektetési forrássá tette mindazt, ami eredetileg valami egészen más, mindenestre sokkal több volt.

Keith Haringet azonban az utóbbi időben a vírusokkal kapcsolatban egészen más nyomasztotta: az, hogy ő is AIDS-fertőzött lett. Amit nem sokkal halála előtt a *Rolling Stone* című lapnak nyilatkozott, akár Baudrillard víruselméletének alternatívájaként egy új, természetesen a művészetet is érintő teória kiindulópontjaként is felfogható: „Köztudott, hogy lehet mesterséges úton betegségetek előidézni. És ezt teszik is. Vannak olyan laboratóriumok, ahol vírusokat tenyésztnek ki háborús célokra. Lehet, hogy egy ilyen vírust már föl is használtak. Elsődleges célpontjuk a homoszexuálisok és a narkósok voltak. Tökéletes, kiirtásra való egyedek.”

De térjünk vissza Haring karrierjének csúcsához. A zágrábi *Start* című magazin közvetlenül az 1984-es Velencei Biennálé után hosszabb cikket közölt róla, melyben a szerző föltűnően nagy teret szentelt annak tagadására, hogy Haring máris megszélidült volna. Fő érve az volt, hogy világsztárként és milliomosként továbbra is lejár oda, ahonnan elindult, az aluljárókba, a metróba. Igaz, hogy tágas galériát vett, az is igaz, hogy három alkalmazottjával sem győz eleget tenni a gazdag úriemberek megrendelésének, de Haring továbbra is a régi: amit csinál, azt igenis az utca emberének csinálja, ugyanúgy, mint egykor.

Röviddel a cikk megjelenése után a párizsi Modern Művészetek Múzeuma megrendezte az amerikai graffiti és az azzal rokon francia szabad figuráció képviselőinek közös kiállítását. Ott voltam a megnyitón, amikor Keith Haring, Kenny Sharf, James Brown, Jean-Michel Basquiat, Robert Combas, Crash és Louis Jammes hozzáálltak a múzeum hófehér termeinek „kidekorálásához”. Zümmögtek a tv-kamerák, kattogtak a fényképezőgépek, feszülten figyelt az arénától kőtelkorklattal elválasztott közönség. Én közben nem is azt vizsgáltam, hogy mit produkálnak – azt később is meg lehet nézni –, hanem hogy miként

viselkednek a graffitiúrók ott, a vakító reflektorfényben. Vadul viselkedtek, különösen Haring. Senkire ügyet sem vetve, valami bámulatos sebességgel rőtta jellegzetes jeleit. Főleg a padlóra koncentrált. Amolyan Pollockosan meghajolt, s közben nemcsak hosszú kezei, hanem lábai is megállás nélkül dolgoztak. Előbb sematikusan odavetett néhány girbegörbe vonalat, majd folyamatosan szötte, fodrozta, sűrítette tovább az egészet. Apró, puha lépteivel olyan módszeresen táncolta végig a termet ide-oda, ide-oda – ráadásul órákon át –, akár az állatkertek ketrecbe zárt vadállatai. Amikor megtudtam, hogy elhunyt, első pillanatban nem munkái jutottak eszembe, melyek már ruhaminta formájában és a Music Television jóvoltából különben is unos-untalan szem előtt vannak, hanem épp ez a vadállatias, monoton, puha lépkedése. Valamiért föllapoztam Bóna László *Holtvilág* című könyvét, s ott találtam a következő mondatot: „A tigris a ketrecben nem tigris, mert a tigris a valóságban nincs ketrecben.”

Keith Haring alkotása

KÉT ESSZÉ

NYÁRI ESSZÉ

TOLNAI OTTÓ

Üres volt Kanizsa, teljesen üres a kánikulában – egyetlen lélekkel sem találkoztunk, ahogy Szegedről jövet szüleim háza felé igyekezve áthajtottunk a kisvároson. Lassan vezettünk, átvettük az utca, a hely ritmusát, vártuk, hogy magától megálljon a kocsi, akárha lovak húznák, megálljon delelni. Így elsöbren haladva hosszasan bebámulhattunk a barlanghomályú kocsmákba: a Tiszába, a Beográdba.

Mint üde oltár – a klorofill a zöld oltára – állt középen, az olajos padlón a biliárdasztal. És az asztal fölé hajoló (mind a két esetben ismerősnek tűnő) figura egyértelműen a kinti metafizikus állapottal volt kapcsolatban, összhangban, mármint azzal, hogy minden megállt. Tudtam, ha egy vagy éppen öt év múlva térek vissza, haladok így el e tárt ajtajú kocsmák előtt, a figurákat ugyanolyan pózban fogom találni: mélyen meghajolva.

Egyetlen lélekkel sem találkoztunk, mégis állandóan úgy éreztük, valaki jön velünk szemben, valaki szüntelenül néz (fixál) bennünket a kocsmából, néz (fixál) bennünket, jóllehet a golyók állását is szemmel tartja a hús posztón, bandzsit, hogy megállapítsa, ki áll nyeresre, ám nemcsak azért, hogy majd tudja, kivel fizetessen valamit, hanem azért, mert a csontgolyók állásából, akár az égítetekéből, általánosabb összefüggések is kiolvashatók. Tihamér, a város festője, a város szelleme tartott állandóan szemmel bennünket.

Míg élt, ilyentájt júliusban hatalmas pipacsokkal átvérzett vásznrakról álmodtunk vele, már akkor valami gyönyörű posztmodern vásznrakról... Valahol a verseim között nyoma is van ezeknek az álmodozásoknak: az Isten – írtam – vérrel hányta le a búzatáblákat...

Már Tihamér halála után került a kezembe Nietzsche Wagner-könyve – és egyszerűen nem akartam hinni a szememnek. „Tegnap hallgattam – elhiszitek-e nekem? – huszadszor Bizet mesterművét”, írja Nietzsche. Tényleg hihetetlen, hiszen Tihamér is tízszer nézte meg a Carmen-filmet, éppen tizedszer (a tizedik vetítésre sikerült végre engem is rábeszélnie, nézzem meg), amikor

hasba szúrták. Ma sem értem az egészet, az egész látványt – ahogy csurom véresen kitámolyogtunk a Carmenről, akárha a szó szoros értelmében a vászonról. Igen, az az átvérző mozivászon valamiféleképpen már az a pipacsos vászon volt, amelyről később álmodoztunk. Szép tiszta, nagy vásznak, amelyeket átvéreznek a pipacsok, mondogattuk. Sőt abban az átvérzett vászonban, azokban a vásznakban már ott sejlettek később öngyilkossági kísérletei, öngyilkossága is.

És most természetesen Van Gogh-ot kell említenünk. Igaz, említhettük volna már a pipacsos búzamezők kapcsán is (hiszen éppen az ő búzamezőit hánytá le vérrel az Isten), ám a biliárdasztal, illetve az öngyilkossági kísérletek, az öngyilkosság kapcsán mindenféleképpen.

Emlékezünk még Gauguin szavaira, amit arról a bizonyos éjszakáról mondott. „Van Gogh hazatért, és fülét tőből levágta. Csak egy idő múlva sikerülhetett az erős vérzést megállítania, mert másnap reggel az alsó helyiség padlója tele volt nedves ruhával. A vér bemocskolta a két szobát és a kis lépcsőt, amely a hátsó szobához vezetett.”

Ahányszor csak újraolvasom ezeket a szavakat a vérrel bemocskolt falakról, helyiségekről, mindig az Éjszakai kávéház és a fáslizott, pontosabban Pipás önarckép vérvörös falait látom.

A vörös színnel kétségtelenül Delacroix-nál történik valami a művészettörténetben, önála fokozódik túl és lesz vérvörös – új anyaggá szinte. Baudelaire-t, Delacroix kongeniális kritikusat olvasva szépen megfigyelhetjük ezt a momentumot, ám ha jobban odafigyelünk, azt is, hogy Baudelaire valójában egy modernebb festőről értekezik Delacroix-ról írva, nyugodtan állíthatjuk: Van Gogh-ról ír, Van Gogh brutális, kannibalista festészetét álmodta meg. A dolog különösségét csak fokozza az, hogy Van Gogh mestere, eszményképe is ugyanaz a Delacroix.

Tehát Baudelaire szavait immár egyértelműen mint Van Gogh-értelmezést olvashatjuk, függetlenül attól, hogy konkrétan Delacroix-ról ír vagy egy színelméletet vázol fel éppen. „... a zöld a természet alapja, mert a zöld minden más színnel szelíden egyesül. Első pillantásra az lep meg, hogy mindenütt, ahol csak felvillan – a rét pipacsán, mákvirágon, papagáj tollán stb. – mindenütt a piros zengi a zöld dicsőségét... Sokáig állt az ablakom előtt egy félig zöldre, félig rikító pirosra mázolt mutatványos bódé. Valamilyen gyönyörteli fájdalmat okozott, valahányszor megpillantottam.” „Emlékszem, egyik barátom, egyébként kiváló fiatalember, máris divatos festő – azoknak a koraérett, nagy reményű ifjaknak egyike, akik akadémikusabbak, mintsem maguk gondolnák – kannibáli festészetnek nevezte ezt a festészetet.

Annyi bizonyos, hogy fiatal barátunk hiába is keresné, akár a leggazdagabb paletta legritkább színei között, akár a szabályzatban, ezt a vérszínű, vad fájdalmat, amit úgy enyhít a remény sötétzöld árnyalata!”

Ezeket a szavakat olvasva a gyönyörű és vad fájdalomról, már egyértelműen az Éjszakai kávéházat, a biliárdasztalos képet látjuk, annál inkább, mivel maga a festő is hasonlóan, szinte Baudelaire-t parafrázeálva értelmezi, magyarázza festményét. „Kávéházi képemem igyekeztem kifejezni, hogy a kávéház olyan hely, ahol az ember tönkremehet, megőrülhet, és bűntényt követhet el... Megkíséreltem piros és zöld színekkel kifejezni az emberek borzalmas szenvedélyeit. A vérpiros és sötétsárga terem közepén egy zöld biliárdasztal és négy citromsárga lámpa látható, narancs és zöld fénykoszorúban. Harc és kibékíthetetlen ellentétek mindenütt: a legváltozatosabb zöldekben és vörösökben, az alvó éjszakai csavargók kis figuráiban, az üres mélabús helyiségben, a lilában és a kékben. Megpróbáltam ezt elérni továbbá a gyengéd rózsaszín, meg a vérvörös és sötétvörös borszín ellentétével, egy édes zölddel, á la Louis XV és egy veronai zölddel, amivel szemben áll egy sárgászöld és egy kemény kékeszöld. Ez mind az izzó alvilág atmoszféráját fejezi ki, sápadt szenvedést. A sötétséget fejezi ki, ami hatalmában tartja a szunnyadót.”

Körülbelül ezen a területen mozogtam éveken keresztül Van Gogh Éjszakai kávéházát, ezt a Pilinszky-féle üres vesztőhelyet értelmezve. Az új momentumot, a kép tulajdonképpeni megértését mégis egy másik, különös irodalmi élmény jelentette. Njegos halála számomra Van Gogh képének, biliárdasztalának az egyetlen adekvát magyarázata. Sokat foglalkoztam Njegos életrajzával, de valamiért egészen mostanáig nem szenteltem különösebb figyelmet biliárdozói szenvedélyének, Njegos biliárdasztalának, annak az abszurd zöld oltárnak ott fenn, a cetinjei szürke kősvatagban. Magam sem értem, miért nem figyeltem fel előbb erre a nekem, éppen nekem való motívumra már Isidora szép Njegos-könyvét olvasva ifjúkoromban – már csak azért is, mert éppen akkortájt írtam verset Mozart biliárdasztaláról. Igen, csak mostanában, Đilas új Njegos-könyvét olvasva döbrentett meg a kép – a kép kép volta. Az, ahogyan a hórihorgas, ám már önnön tűzében görbülő fejedelem, a montenegrói metropolita vérről hányja le, vérről hányja tele a biliárdasztalt .....

Egy egész könyvtárnyi Njegos-irodalmat olvastam át hirtelen e motívum miatt, mindent, ami Njegos Biljardájával kapcsolatos. Magát az épületet, az ún. Biljardát többen kaszárnyához hasonlítják, a szalont pedig, ahol a bécsi biliárdasztal állt, katonai sátorhoz, melynek falain fegyverek fénylenek, szőlőfürtök érnek. És míg Njegos a zöld asztal fölé hajol, vak guzlások mormolják monoton éneküket .....

Noha később, a Van Gogh- és a Braque-élmények után a Brodway fényes biliárdszalonjai is belejátszottak biliárdképembe, mégis a biliárd, a biliárdasztal számomra megmaradt kisvárosi, gyerekkori élménynek.

Gyermekkoromban évekig egy padban ültem az iskolában a Tisza kocsmata tulajdonosának a fiával. Náluk játszva, egy alkalommal egy szétszerelt biliárd-

asztalt pillantottam meg. Éppen húzták át. Valaki felszakíthatta. Én is mindig attól rettegtam, azért is nem lett belőlem komoly játékos: felszakítom a zöld posztót. Sokszor álmodtam is, ahogy a dákóval felhasítom az egész posztót – megsértem, tönkreteszem magát a zöldet: *a szent zöldet*.

Úgy álltam ott a szétszerelt asztal mellett, mint amikor a reggeli, még üres parkban, a Vigadó teraszán a szabadkai vak hangszerhangoló a zongorát kopogtatta – a park egész madárvilágát hangolva valójában... Szájtátva csodáltam stabil szerkezetét, a súlyos márványlapot, márványtömböt és a nemes, még békebeli posztót, ahogyan rátapad a márványra...

Tihamér szelleme azért sejlett föl a kocsmák barlangjának zöld áldozati oltára mellett, mert mindig is sejtettem, egyedül csak ő tudott volna beszélni arról, mit is jelent azoknak a figuráknak az üde zöld felület fölél hajolás, a végtelen behajolás a zöldbe, a szent zöldbe. És arról is persze, hogy mit is jelent ez egyáltalán, mi is a metafizikus az egészben...

A SZIVERINEK SZENTELT FEKETE FÜZET

Az a vágáns (határtalanul tudott Domonkossal együtt Villonért lelkesedni) nem kedvelte a kutyákat.

Ha nagy, fekete dogomat megpillantotta, mindig azt kezdte bizonygatni: halála előtt a dog – ő úgy mondta: mielőtt elpusztulna – felfalja gazdáját. És ezzel minden alkalommal, minden egyes látogatásakor már a kapuban vagy a terasz lépcsőjén sikerült megzavarnia, kizökkentenie legalábbis önkéntes (akkortájt éppen nem önkéntes) telepi száműzetésem vidéki, házigazdai nyugalomból. Persze nem azért, mert tőle hallottam először. Nem, hisz régtől ismertem ezt a mendemondát, sőt talán a mendemonda ismerete is belejátszhatott némileg abba, hogy a kutyák közül éppen a doghoz vonzódtam, a dog médiuma lettem, végül is a dogot választottam. De valahogy ő mondta ezt legmeggyőzőbben, ő volt lejjobbban meggyőződve az állítás igazáról, az ő száján lett a mendemonda valami mássá. Nem tudom, sosem kérdeztem meg tőle, kitől hallotta, honnan szedte, hol olvasta. Minden bizonnyal azért nem tudakoltam nála, mert olyan határozottan mondta, bizonygatta, mintha legalábbis látta volna már, amikor a dog lemészárolja, mohó ínyencséggel vagy habzó dühvel, bosszúval felfalja, felzabálja gazdáját. Megzavart, kizökkentett, mert ahogy múltak az évek (minden létező szakkönyvben, minden dogtenyésztőnél, dogszakértőnél ellenőriztem, hány évet is él egy dog) magam is mindinkább kezdtem érezni a nagy állat ragaszkodásának, szeretetének finom abnormitását. Ahogy rám emelte sötétarany szemét, ahogy a falhoz nyomott, lábamra hevert, felmászott ágyamra. Egyszerűen érezni kezdtem, ez a lényegében szelíd, istenien nyugodt, kiegyensúlyozott, tökéletesen stabil állat – sokszor neveztem szelíd sze-

lindeknek is – képtelen lesz elviselni elválásunkat. Olyasvalaminek képzeltem el ezt, mint az ájtatos manó ama tulajdonságát, hogy szeretkezés közben lerágja párja fejét, szőröstül-bőröstül felfalja. A *Rovarház* írásakor (1967-ben) behatóan foglalkoztam az ájtatos manóval, ugyanis épp akkortájt jelent meg Jean Rostand kis könyve az állatok szerelmi életéről. *Egyes fiziológusok szerint*, olvasom ifjúkori regényemben, amelyet egy fürdőszobában írtam, *miután a nőstény lerágta a fejét, a bím ájtatos manó nemisége csak fokozódik*. Igen, valahogy így, azzal a különbséggel, hogy ez az állat mármint a dog, halálának közeledtére, meghalásában, halálában falja fel gazdáját.

Akkoriban egy alkalommal Párizsba utaztam, s míg a nagykapuban érzelmes búcsút vettem alig észlelhetően, ám mégis könnyörtelenül korosodó ebemtől, emlékszem, átvillant az agyamon, mi lenne, ha elmenekülnék. Már hosszabb ideje bolyongtam Párizsban, amikor egy éjszaka lakhelyemhez közel, a Place de la République-on, olyan vendéglőt kerestem, amely reggelig nyitva tart. Egy lélek sem volt már a téren. S akkor mögöttem finoman osonó léptekre lettem figyelmes. Valaki – talán kezében villanó pengével, finom léptű színes bőrű – kísér. Kivert a halálveríték. Képtelen voltam felgyorsítani lépteimet, elfutni, pedig már megpillantottam egy kivilágított kávéházat. Csak amikor a kávéház ragyogó üvegfala elé értem, fordultam meg. Hatalmas fekete dog jött, lépkedett felfoghatatlan nyugalommal, céltudattal utánam. A mocskos aszfaltba gyökerezett a lábam. Egész regényt lehetne/kellene írni arról a pillanatról. Ugyanis semmivel sem volt kevésbé váratlan, valamiféleképpen vérfagyasztó is a látvány, mintha kezében villanó pengével fürge színes bőrű bűnözővel találtam volna szemben magam. Első gondolatom az volt, otthon, a Telepen meghalt, elpusztult dogom, s a szelleme utánam jött, utánam, könnyörtelenül, hogy végrehajtsa azt, ami végrehajtandó. Itt fog felfalni. És ha itt, akkor minden bizonynyal az sem véletlen, hogy ennek éppen a Place de la République-on kell megtörténnie. Az egyik előző éjszaka nagyon be találtam rúgni, Párizsban élő kanizsai barátnőm valami halálos belga söröket itatott velem, és hajnalban felmásztam a République jelképes emlékművének hatalmas, telt keblű bronzhölgyeire... Tehát maga a helyszín sem volt éppen mellékes – akkortájt haladtam meg még maradék balos és forradalmi eszméimet, és kezdtem írni Virág utcai semmis feljegyzéseimet, centrumukban az ecetgyár kéményével... Ahogy kinyitottam a kávéház ajtaját, a hatalmas fekete dog beosont mellettem. Később volt időm ellenőrizni, ugyanis törzshelyemmé vált az a kávéház, a dog odatartozott, ahogy más párizsi kávéházakhoz macska, nyúl, teknős. Ott heverészett aztán hetekig a lábam mellett az asztal alatt. Gondoltam, megérezte rajtam dogom szagát, dogszagom, médium voltomat a dogokat illetően. Sokat figyeltem – valamelyik elkeveredett noteszomban feljegyzéseket is készítettem – a kávéház tulajdonosát. Próbáltam kifürkészni legapróbb mozdulataiból – ahogy például italt tölt, nap felé emeli a shartreuse-t, a sötét rézburkolatát fényesíti –,

tudatában van-e, mi vár rá. Régóta készülök visszamenni arra a helyre, abba a kávéházba, és kikutatni: megtörtént-e dolog.

Mivel Sziveri a monológok, a végtelen monológok embere volt, a dolognak a dog dolgának a másik részét, dimenzióját sem beszéljük végig; pontosan ma sem tudom, a dolog naturális oldala, részletei izgatták fantáziáját, vagy a büntetés végrehajtóját látta a sötét henteskutyában. Talán mégis inkább ezt a másodikat, mivel ő kifejezetten kategóriákban gondolkodott. (Koncz költői-jogász kategóriarendszerét nagyrészt átvette.) Csak arra emlékszem, hogy amikor értesült, dogomat elgázolta egy vendégmunkás drága autója, kissé kiábrándult. Sajnálta tán, hogy nem ellenőrizhette állításának igazát, hogy nem kísérhette végig a nagy kísérlet, a rám olyannyira jellemző experimentum lefolyását. És emlékszem, később sem nézte jó szemmel szobám falán (és a *Virág utca 3* című könyvem borítóján) a fehér, henteskutyából angyallá átszellemülő dogot. Fehér dog nincs is, dohogta, fehér dog nincs is! Ő, akit nem foglalkoztatott különösebben a kísérlet, a fantasztikum mint olyan (egyforma távolságra volt a nemtelen experimentumtól, a híg fantasztikumtól és a leközmasodott valóság-irodalomtól), ő, akinek a nyelve, terrénuma az emelt beszéd, a pátosz volt, ez esetben kissé talán kajánul hajlandó lett volna végignézni: a kísérleti és fantasztikus irodalom vidéki pápája hogyan válik kitalációja, fantazmagóriája, alkímiaja áldozatává, hogyan falja fel önnön kreációja, hogyan éri el a megérdemelt, az adekvát büntetés. Kétségtelenül volt ebben némi, rá jellemző kajánság, de az is, hogy az ilyesmivel nem szabad játszani, semmivel sem szabad játszani – hogy egyáltalán nem szabad játszani. Más szavakkal, nem szabad pepecselni: prófétai, Füst Milán-i dacos, vagy Pilinszky János-i törekeny prófétai pózban kell várni, szembeszegülni azzal, ami jön... (Akkor még nem tudta, mi – Lényegében ugyanaz történt vele is, ami velem, elvették tőle a lapot, azt, amit egyszer már tőlem is elvettek)...

Persze, ismételten hangsúlyozom, ezekről a dolgokról, mármint a dog viselt dolgairól, nem beszélgettünk. Szinte a semmiből próbálom kibányászni, megírni. Ő újra és újra elmondta monológját arról, hogy a dog halála, elpusztulása előtt felfalja gazdáját, én meg mind zavartabban gyömöszöltem, gyürködtem a fehér szőnyegen, illetve a lábamon heverő mázsás fekete állat bársonyfülét.

Mondom, az a vágáns nem kedvelte a kutyákat. De ő, ellentétben más ismerőseimmel, látógaóimmal, nem félt a kutyáktól. Inkább, mondhatnám, harcban állt velük. Nem egyet meg is harapott. Igen, ez volt Sziveri. A vágáns. Ez is. Megharapta a kutyákat.

Ő megharapta a kutyát. Engem viszont a kutyának, a dognak kellett volna megennie.

Nem kedvelte őket. Tudott róluk valamit.

Ám gyakran megtörtént (ez már a dogom elgázolása utáni korszak), eljött hozzám Attilától jövet, Attilához menet, akinek a palotapincsijét is (lásd

---

KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

TŰNŐDÉSEK

Jung Károly: *Hiedelemmondák és hiedelmek*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1990

Az én gombosi rokonszenvem régi keletű, talán még gyerekkoromból ered, amikor együtt laktunk egy kilencalakos zombori házban bizonyos Borissal, akinek postás volt az ura, ő maga meg eltűnt a hét egy-egy napján, s olyankor feltűrt ingujjban állt, mint a férfiak, a halaskofák között a piacon, s felsorakoztak előtte a vevők. Mert apja odahaza halász volt, bátyja meg az öccse is, s talán ezért mindenki tőle akart halat venni.

Otthon meg az éneklésével keltett feltűnést. Már nem emlékszem rá, mit énekelt, csak a hangja meg énekének dallama üszik az időn át, s nyúlánk alakja a kerek keblével, meg szoknyái suhogása, ahogy szinte szelet csaptak körülötte, ha megfordult. Hiszen énekeltek mások is abban a házban, félkörösen sorakozó lakásaiban, udvara közepén egy levelét hullató ecetfával, de ha ő megszólalt, az egész ház elnémult, mindenki őt hallgatta. „Csillag Boris, tudom a nevedet...” – szólal meg néha zengő hangja, de nem, ez inkább asszociáció a nevére. Végignéztem többször is Kiss Lajos gyűjteményét, meg Volly Istvánét is, hátha a szakrális jellegűek között megtalálom. De nem. És most már úgyis mindegy. Azóta mintha Gombos egész népdalkincsét ismerném, az ő dala mégse kerül elő, csak a zengedelme zúg körül néha.

Szóval ennek a postás Borisnak az emléke is erősen hozzájárult, hogy a legnagyobb érdeklődéssel vettem a kezembe Jung Károly könyvét. Mert aminek valami köze van a szociográfiához, erős vonzást gyakorol rám. A legnagyobb lelkesedéssel kísértem végig, amit Ortutay csinált, különben most írtak velem az *Üzenet*-be róla abból az alkalomból, hogy az idén lett volna 80 éves. Párizsban mindig el akartam menni a Musée de l'Homme-ba, hogy közelebről lássam, mit mond a nagyvilág ezekről a merőben vidéki dolgokról. „Ha csak egy kicsit szeret, hagyja a fenébe ezt a hülyeséget!” – könyörgött útítársnóm, s ehelyett inkább a Moulin Rouge-ba mentünk.

Pedig az etnográfia szakirodalma nem is tudott rám hatni soha. Belelapoztam Rivet, Soustelle meg Lévi-Strauss írásaiba, és megállt az agyam az unalomtól, szégyenkezve mentem tovább.

Jung Károly hiedelemmondáit is hátulról kezdtem olvasni, mint zsidók a Talmudot. Itt is nélkülözni voltam kénytelen, bevallom, azt a hűvös és okos főlényt, amellyel az ember kellő távlatból tudna végignézni ezen a csodán. Az az igyekezet, amely a modern etnográfiában a társadalom gyökeréig akar leásni, csodák, babonák, boszorkányhistó-

riák nyomán keresni, hogy mivégre van az ember ezen a világon, mintegy objektív értelmet adva a létezésnek, engem mindig elijesztett. Annál nagyobb élvezettel tudtam elmerülni most is Pásti Mártonné meg Temunovics Jolán s a többi húsz-egynéhány adatközlő ragyogó meséiben. A génius locit is hatásosan éreztetve, ahogy ebben a színmagyarnak mondott faluban Szlavóniából s a szomszédos sokác falvakból jött új gombosiak tökéletesen bealakultak az egész bogojai világba, rontás, szemverés és megannyi más alvilági üzelmek gyakorlatába. Mintha csak Sontán és Csákovácon is ugyanaz a kísértetjárás menne végbe, mint Gomboson. Ők is általánosságban beszélnek: „Nincs szégyenvirág, és nincs is szégyen... Mert tüntetnek a mai ifjúság, hogy mit tudnak csinálni. Bože mi oprostí, emennek a templomba, egyik jobban állapotos, mint a másik! Ha pap közelébe állna, a gyerek kirúgná a fogait a papnak!” Itt és más történetben nem a hely, hanem a korkép azonos. Egy közös népi tudatban a tárgyak is egyformák. A szégyenvirág, mint az ártatlanság jelképe, mindenki előtt ismert, nincs szükség magyarázatra. És nyilván Janovicsné Kovács Anna, aki a szerémségi Gibaracon élt, ugyanúgy tudja, hogy „Szűz Máriának valamikor a havibaja rácsöppent erre a virágra”, mint a többiek, akikkel itt Gomboson együtt él. Fogalmam sincs róla, melyik virág a szégyenvirág, ők ismerik, ők tudják. Mintha nem egy nyelven beszélnének!

Születés és halál titkai kapnak itt egyszerű, természetes értelmet. Hogy a halott, akinnek nem teljesítették a kívánságát, hazajár, azon senki sem csodálkozik. És hogy rendes, szorgalmas öregasszonyok éjnek évadján felkelnek, söprűre ülnek vagy lóbörbe bújnak, az is előfordulhat, nemcsak Gomboson, hanem távoli kontinensek maradi világában, ahogy a hiedelmek vándorútra kelnek, s így egy-egy mese nemzetközi jelentőséget kap. Csak hinni kell benne, s ott marad minden népi közegeben. S itt érvényesül a paradoxon igazsága, hogy amiben nem hiszünk, az nincs is.

Jung Károly adatközlői között vannak szép számmal hinni nem tudó egyének, akik azonban nem zárkóznak el a meséléstől. Mintha mégis élveznék a háttorzongató történeteket, s így megmaradnak a környezetükben. Csak másokra hivatkozva, mert ők is így hallották. Az említett Pástiné is folyton igazolja magát a gyűjtő előtt: „...húsvét vót, oszt azt mondja az illető, azt mondja, húsvét ide, húsvét oda, kő menni szántani... ezt meg az öregapám látta. Én hallottam a füleimbe, mikó így magyarázta. És aszongya én se hittem, de mikó ementem, aszongya, búcsúsokka, mer úgy beszét, jobban úgy tiszamentiesen... aszongya, az ökrök, mer ökrökke szántottak, aszongya, térgyig úgy süjdedtek a földbe... má kimennek nézni a földre, hát kúvé van meredve. Az ökrök is meg az ember is, meg ahogy így fogta az eke szarvát.”

En ezt az asszonyt ismertem, valamilyen színdarabban játszott fiatalon, özönvíz előtti időben, amikor fiatal újságíróként kimentem megnézni, mit játszanak, mivel lapolitikai szempontból írni kellett a falusi műkedvelőkről. Mert ha „benne voltak az újságban”, nyolc-tíz példányt is vettek a szereplők. Valamilyen grófnőt játszott ez a Pástiné, ha jól emlékszem, s szép volt, szebb mint az igazi talán, csak a rendezőtől kértem számon a helyes magyar beszédet. Mert ilyeneket mondott ez a gombosi „grófnő”, miközben szorgalmasan legyezgette magát, ahogy már egy grófnő a gombosi képzeletben élt: „Elgyösz ma jaz orfejumban?” Ő is megismert most, amikor találkoztunk.

Jung Károly ugyanis tanúnak hívta könyve bemutatásakor, mert Gomboson elterjedt a hír, hogy az adatközlők a rágalmazástól sem ijedtek meg. Nem ma élő emberek érez-

ték megbántva magukat. Az elődök becsületét védték, rég meghalt nagyapákat, a családot. S ez a Pástiné, túl a hetvenen, készségesen helyreigazította a dolgokat. Oly közvetlen előadásban, fesztelenül, minden lámpaláz nélkül, hogy bízvást lecsillapodtak a kedélyek. Rajta pedig meg se látszott, hogy tele van ilyen mesékkel, miközben igazolta is magát: „... de, ugye, hát nem most vót ez má. Hát régente én ilyeneket hallottam.”

Az olvasó csak néz, hogy mi mindent tudott teremteni az alkotó képzelet ezekben a hiedelmekben. Pástiné még mentegetőzik, hogy nem most, régen. S ha a fiatal Benedek Elek csakugyan tanítóskodott Gomboson, talán innen is elvitt valamit a meséibe.

Gomboson a hiedelmek és személyes élmények rontássora, még valami jellegzetes-séget is hord magában. Ezt Cziráky Gyula, Gombos első történetírója még nem vette észre. Vagy nem is nyilvánult meg olyan feltűnően, mint ma: a falu nyugati orientáltsága. Gyakrabban mentek át a Dunán Szlavóniába, mint a közeli bácskai helységekbe. Elmentek Vukovárig, Bródig, Borovóig, feltehetően nemcsak „tudós” asszonyokhoz. Hódságra, Apatinba, Zomborba nem jártak annyit, pedig a lányokat, amint felcseperedtek, odaszegődttették, s így otthonosabbak lehettek, mint Szlavóniában. De rontás ügyben mégse lehetett elmenni a nagyságákhöz. Idegenben, ahol magyarul se tudtak, de mintha még ennek is meg lett volna a titkos varázsa, jobban boldogultak. Nem a nyitottságukkal, hanem mintha ott erősebben élt volna a babona s a hiedelmek mágiája.

Azt is igen jellemzőnek találom, hogy az adatközlők között Jung legtöbbet a más-honnan jötteket beszélgeti, mint a leghálásabb médiumokat. Csizmár Lenka, Temunovics Jolán szláv környezetből került Gombosra, s nemcsak bealakultak, de vezető szerepet is kaptak ennek a sötétségnek az országútján járva. Janovicsné ugyan Gomboson született, de élete nagyobb részét Szerémségben élte le, s így ő is többet tudott mesélni, mint akik végig ott maradtak az ősi környezetben. S így mintha rontó asszonyok és boszorkányok idegenből importált anyagot terjesztettek volna, nem csekély elismeréssel.

És ha igaza van Claude Lévi-Straussnak abban, hogy „egyetlen következtetés sem lehet helytálló, amennyiben nem az összesség tapasztalatain nyugszik”, én ennek az összességnek földrajzi vonatkozásait is látni vélem Jung Károly nagyon jelentős, széles társadalmi kérdéskört is átfogó munkájában. Messze maga mögött hagyva szegény Cziráky Gyula száz év előtti tapogatózásait archeológiai vizsgálataival együtt.

Tűnődéseimet, azt hiszem, egyetlen romlatlan magyar idézettel egészíteném ki, talán még gombosi eredetiségét is bizonyítva egy ráolvasással: „Sárkerék, vadlóher maradatsz te ettül: / Nagy szelindek juhászoktyák majd jóllaknak ebbül.”

És postás Boris messziről hangzó énekével, amelynek se szavát, se melódiáját nem hallom már, csak a szépségétől megigézve őrzöm soha el nem múló emlékét.

HERCEG János

GOMBOS HIEDELEMMONOGRÁFIÁJA

Jung Károly: *Hiedelemmondák és hiedelmek*. Forum könyvkiadó, Újvidék, 1990

Jung Károly harmadik néprajzi tárgyú könyvében egy bácskai falu – Gombos – hiedelemvilágával foglalkozik. 1976 és 1982 között gyűjtött anyagának zömét, 220 hiedelemszöveget – többségében hiedelemmondát – közöl könyvében, megrajzolva így a tizenkettedik órában Gombos hiedelemvilágát.

A gyűjtő terjedelmes könyvének anyagát három nagy fejezetre osztva, tudományos alaposággal és szakmai hozzáértéssel foglalkozik a népi hiedelemvilág valamennyi alakjával és mozzatanatával.

Gyűjteményének első részében elvi kérdéseket tisztáz, összevetve a már megjelent kutatásokat és saját tapasztalatait. A Grimm testvérek mondameghatározásától kezdve von Sydow, Honti, Dömötör Tekla nézeteit ismerteti a témával kapcsolatban, hogy jobban megvilágítsa a monda fogalmát, ugyanakkor a különböző nézetek bizonyosága alapján megállapítja, hogy a monda kutatásának és alfajai meghatározásának kérdése korántsem lezárt, és elképzelhető, hogy az újabb kutatások kapcsán a jövőben több fény derül a monda kérdéseire is, mely napjainkban a legproblematisusabb népi prózaepikai műfajok közé tartozik. A monográfia első része érinti még a népi hiedelemvilág főbb kérdéseit (Mi a hiedelemvilág?; „Néphit” – babona; A hiedelemvilág lényege; Hiedelem és hiedelemrendszer), valamint a hiedelmek és a hiedelemmonda összefüggéseit, és foglalkozik tartalmi s formai kérdésekkel.

A könyv második része a szövegelemzést, szövegértelmezést végzi el. Mivel a gyűjtemény elsődleges célja egy mikroközösség – Gombos – hiedelemvilágának megrajzolása, ezért az elemzés során a kutató nemcsak az összefüggő nagyobb szövegeket veszi tekintetbe, hanem az egy- vagy pár mondatos hiedelemközléseket is, melyek fontos adatokat tartalmazhatnak. Az elemzés és a szöveganyag elrendezése a Magyar hiedelemmondatakatalógus beosztását követi. Húsz fejezetben alaposan elemzi a harmadik rész 220 hiedelemszövegét.

A szómágia kérdései kapcsán szól az átokról, a ráolvasásokról, miközben egy ritka lóra olvasást és egy szerelmi ráolvasást emel ki. Gombos hiedelemvilágában gazdag hagyománya van a közelgő halál előjeleinek (különböző állatok, tárgyak jelezhetik). Néhány szövegben (39, 41, 42, 46 stb.), a váltott, a „kicsérélt gyerek” is felbukkan akárcsak visszaszerzésének módja is (48, 49, 83 stb.). Az ördöghiedelmek, a betegségdémonok és a természetfölötti erővel rendelkező lények gazdag hagyományát olvashatjuk a továbbiakban különös tekintettel a boszorkány személyére, melyről olyan részletes feldolgozást, elemzést ad Jung, hogy szinte már külön tanulmányként is elfogadható. Egyébként ez a motívum a leggazdagabb a gombosi hiedelemvilágban. Megtalálható még a tudós pásztor és tudós kocsis alakja is. A gyógyítóról kapott hiedeleminformációk szintén gazdag képet adnak a falu hagyományvilágáról. A továbbiakban a néző, a táltos, a garabonciás alakja köré szőtt hiedelmekről olvashatunk több-kevesebb szöveget. A világ végét hirdető hiedelmek is megtalálhatók a gombosi anyagban.

Igen széles a természetfeletti lényekre utaló hagyományok skálája (a kártozás és a Mátyás-tojás; a szépasszony-hiedelmek, valamint a tilalmak és tabumondák).

Jung elemzéseiben gyakran kitér a szomszédos népek (szerbek, horvátok) hiedelemvilágára is, mindenekelőtt amikor tapasztalata szerint nem magyar eredetű hiedelemről van szó. Ilyenek például a gyógyítók fejezetben a „vrácsasszonyok” alakját érintő szövegek, melyeknek eredete Szlavóniába, illetve Szerémségbe vezet (153, 158, 159), vagy a néző szerepe (154, 170). A tilalmak és tabumondák körében is találunk azonos motívumra, eredetre visszavezethető hiedelmeket.

A kutatás anyagának feldolgozása során a gyűjtő néhol keserűen állapítja meg, hogy a gombosi népi hiedelemvilág viszonylag archaikus képeinek megrajzolásához az utolsó pillanatban kezdett hozzá, mert olyan hiedelemalak, mint a táltos vagy a tudós kocsis létezése már csak nyomokban mutatható ki.

A szövegek tükrözik a gombosi tájnyelvi sajátosságokat is. Néhol olyan jellegzetes tájszóval találkozunk, mint pl. a kutya „tutul”, vagy hogy a kicserélt gyerek elleni védőszer esetében: az anyák a köténymadzagot „... a pójavánkus alá kötötték, még akkó az asszonynak a péntőjihő...”. A „tutul” szó jelentését – szüköl – megtudjuk néhány oldallal hátrább, de a „péntő” szó már értelmezés nélkül marad.

Gazdag jegyzetanyag és irodalom igazolja Jung Károly otthonosságát, tájékozottságát a témában. Az adatközlőkre (30) vonatkozó fontosabb megjegyzések után szerbhorvát és német nyelvű összefoglaló olvasható a könyvről.

A *Hiedelemmondák és hiedelmek* című gombosi monográfia néprajzkutatásunk egyik legalaposabb munkája, gyűjtemény és feldolgozás, a kutató nem elégszik meg a szövegek pusztá közlésével, hanem azok részletes elemzésével, értelmezésével igazolja, hogy a néprajzi szövegek közlése akkor értékes, ha vele a gyűjtő bizonyít, következtetéseket von le, és további kutatásra ösztönöz.

SÁRVÁRI V. Zsuzsa

HASZNOS ADATFELTÁRÓ APRÓMUNKA

Kalapis Zoltán: *Festők nyomában*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1990

Kalapis szerényen a riporter meghatározás mögé bújva sokoldalú aktivitást végez: leltáros, történész, művészettörténész és fáradhatatlan utazó egy személyben, mestere a mozaikkockák összeválogatásának, a ködös sejtések megvilágításának. Ami a legjobban érdekli, az az utóélet: a túlélés a durva mellőzés rétegei alatt, a váratlan fölfedezés vilámlámpénye és talán leginkább a közlés öröme, azaz az igazsgátalanul mellőzött személyek és elkallódott értékek újbóli „felfedezésének” tudata. A nehéz és nemritkán hiábavaló kutatások keserűségét ez a türelmes, udvarias ember elbűvölő kíméletességgel közli: „... a kortársakat az ember bűvölte el, nem a műve”, mintha helyettük is elnézésünket kérné a releváns adatok elhallgatása miatt. Így aztán a megalapozatlan hálaénekek, töredékes és haszontalan emlékek, gyanús följegyzések és ködös utalások tömkelegében kutatva Kalapis „föllebbenti” a titokról a leplet, érdekes olvasmánnyá formálja az adatokat, és utat mutat a további kutatásoknak. Írásaiból a feladathoz való lelkiismeretes viszonyulásba vetett hite sugárzik.

A kötet darabjai többnyire megjelentek az elmúlt tíz év alatt, érdekességükkel és olvasmányosságukkal messze fölülmúlják a hasonló munkákat. Kalapis négy fejezetre osztotta könyvét, az első az Elindultak Bácskából, Bánátból címet viseli. Az egyik írásban összegezte az ismert adatokat a verseci *Melegh Gáborról* (1801–1835), az érdekes, de mellőzött és elfeledett festőről, akit mindenképpen megillet egy hely a vajdasági festészet történetében. Ehhez hasonlít az Újvidéken 1800-ban született *Vidéky (Kohlmann) Károlyról* szóló dolgozat is, mely röviden és velősen összegezi az összegyűjtött tényeket a valamikor igen népszerű vésnőkről és illusztrátorról, aki 1882-ben halt meg Budapesten, és merült mindeddig feledésbe. Majd *Than Mór* (1828–1899) következik, és kevésbé ismert adatok egy képéről, a *Karadorde haláláról*. Minden írásban sok-sok mellékesnek látszó adat bújkál: más művészekről, képekről, vajdasági eseményekről. Meleg hangú, megrázó írást közöl *Jakobey Károlyról*, a vajdasági falvak és kisvárosok balszerencsés templomi festőjéről. Szép munka *Szentgyörgyi István* (1881–1938) bánati szobrász életrajza, a zsabylai *Kálmán Péter*ről szóló jegyzet pedig – rövidsége ellenére – mindent tartalmaz, amit csak elő lehetett keríteni róla. Ennél a vajdasági festészet történetét tárgyaló tanulmányban sem lehet majd alaposabb elemzést adni festészetének. A zombori *Juhász Árpádot* csak egy rövid jegyzet illetné meg, ha nem lett volna tagja a gödöllői művésztelepnek, belépve így a kutatók érdeklődési körébe is. Kalapis kutatásainak adalékaiból jött létre a művészről szóló talán legteljesebb életrajz.

Juhász Árpád életművével Kalapisnak sikerült megvilágítania a századvég és a századelső vajdasági kulturális „színpadát”. Megismerjük a zombori értelmiségi réteget és a bácskai szabad líceumok tagjait foglalkoztató témákat. Juhász és társainak irigylésre méltó műveltsége cáfolja azt a véleményt, hogy vidékünk „tespedt lapály”. Olvashatunk *Telcs Edér*ről, aki furcsa módon állandóan azt hangoztatta, hogy Szabadka a szülővárosa, holott ez nem igaz, *László Fülöp*ről, akit – annak ellenére, hogy Budapesten született – becseinek tart a közvélemény, *Nagy István*ról, aki e tájon jól, sőt otthonosan érezte magát, az öregkorában Olaszországban és Budapesten is híres *Gyelmis Lukács*ról, aki szabadkai és vajdasági festőként mutatkozott mindig be, *Streitmann Antal*ról, aki Nagybecskerekre érve nem is hagyta el többé a várost, *Stipan Kopilović*ről, aki hosszú vándorlások után érkezett meg Topolyára, hogy ott megalapítsa a művésztelepet; és *Mályi József*ről is, aki visszatért szülővárosába, Zomborba. A nevek végtelen sorát föl-fölve tájunk képzőművészeti élete titkainak leszünk birtokosai.

Kalapis Zoltán egyike azon megszállottaknak, akik szorgalmasan, állhatatosan keresik a választ a felbukkanó kérdésekre, rámutatnak a problémákra és az érdekes témákra, utat mutatnak a kutatóknak és művészettörténészeknek. Vidékünk magyar képzőművészetét hagyománya csak egyike a kevésbé ismert témáknak, de mindenképpen figyelmet érdemel.

Az *Állomáshelyek* című második fejezetben Kalapis Munkácsy Mihály bánati inaséveivel foglalkozik. A Moholy-Nagy László adai és moholi éve címmű írása fontos adalék az ismert művész életművéhez. A *Pechán-témák* atraktív és izgalmas olvasmány, ugyanakkor kiváló tanulmány is a festőről, a fényképek és a festmények viszonyáról Pechán József alkotói munkásságában. Az író szerint Pechán műve újraértékelésre szorul: fényképészként is el kellene ismerni, és foglalkozni kellene vele, de festészetét is kritikai elemzés alá kell venni.

A *Képek sorsa, emberek sorsa* fejezetben ismerhetjük meg teljes egészében Kalapis sokoldalúságát. A *Karácsey Fedorról* (1787–1859), a tisztról, az íróról, a festőről szóló írás nagy hiányt pótol, érdekes életrajzot nyújt, a szerzőről viszont sokoldalú informáltságot és nemes kíváncsiságot bizonyít. Briliáns illusztrációt ad Csók István Thámár című festményéről, bizonyítva kutatói lelkesedését, míg az *Egy korai Czóbel-rajz története*, amellyel hogy Csók opusának kutatói számára jelentős forrásmű, megrázó dokumentuma a vajdasági történelem egy szakaszának is. A *Perecslány* története pedig „csak” egyike a képek utóéletével foglalkozó sok írásnak, amelyek a maguk módján magyarázatot adnak arra, miért is végzi Kalapis ezt a csöppet sem könnyű és kényelmes munkát. Az utóélet-gyöngyszemek sorába tartozik Sáfrány Imre „párizsi múzsájá”-nak bemutatása is.

Meleg hangú, emberi együttérzéssel írt esszével, A sorsüldözött Farkas Béla cíművel zárja Kalapis a kötetet. (Farkas pasztelleje díszíti a szép könyv borítóját!) Ismét csak ezt írhatom: sok érdekes adat, érzékkel adagolt idő- és térbeli hangulatrajz, a téma iránti nagyfokú vonzódás és nagy emberismeret jellemzi Kalapis írásait. Esszéi nemcsak krónikái a bácskai és bánáti képzőművészeti eseményeknek. De nem is csupán egy amatőr okvetetlenkedése a művészeti kritika elégtelenül elsajátított tudományában. Kalapist a festőig és a fontos adatokig elvezető útján nagy türelme, tudása, egyéni alkotói vénája és különleges tehetsége kíséri. Minden írása izgalmas, olvasmányos, az elveszett vagy nehezen hozzáférhető láncszem-tények gazdag adattára tárul elénk, a szakértőknek is segítséget nyújt évtizedek vagy egész évszázad porával belepert életművek értelmezésében. A *Festők nyomában* című kötet alapvető forrásműve lesz az oly régóta tervbe vett, de csak majdan megírandó vajdasági művészettörténet megalkotóinak.

Sáfrány Imre pontosan tudta, hogy meg kell festenie Kalapis Zoltán portróját – a fülszöveg mellett látható! –, aki majd őt és a hozzá hasonlókat megmenti a feledéstől.

Bela DURANCI

RAJSLI Emese fordítása

EMBER A TERMÉSZETBEN

Földi László: *Az orgonák völgyében*. Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza, 1990

A könyv címe – *Az orgonák völgyében* – kissé félrevezető: idilli, puha és illatos történeteket ígér. Holott Földi László három fejezetbe – Fekete hegyek, Sebágy, Romantikus párhuzamok – sorolt tizenkét novellája kérges embersorsokról, rideg élethelyzetekről vall, oldott stílusban, meseszerűen, pontosabban a szóbeli elbeszélés közvetlenségével, de pontos, igényes, sőt művés fogalmazásban. És ezzel már félreérthetetlenül ki is mondtuk: jó, minden mércét kielégítő, próbát kiálló irodalom ez a kis kötet. Földi Lászlónak ugyanis vannak történetei, és ezeket el tudja mondani, van szeme, és tud írni, van stílusa. Író. Hogy az emberi helyzetek és sorsok felismerésében mennyire van segítségére az a tény, hogy Földi László színész, akinek az a hivatása és feladata, hogy a mások által kitalált emberi szituációkba kerül különböző emberi sorsokat megjelenítse,

hogy estéről estére más-más emberek bőrében lépjen elénk, érzéseit, lelkét mutassa meg, ábrázolja hitelesen, azt nemcsak nehéz megállapítani, hanem felesleges is, még ha alkotáslélektani szempontból biztos belejárunk is a színészet az írószágba. Kevésbé melőzhető azonban az a tény, hogy Földi László szenvedélyes vadász, amint erről novellái tanúskodnak, árulkodnak. Természetesen attól, hogy vadász, még senki sem lesz eleve jó író, de kétségtelenül hozzásegíti, hogy élményei, ergo sajátos történetei legyenek, akárcsak ahhoz, hogy novelláinak alakjait abban a közegben mutassa be, amely nélkül az ember élete szegényebb, sőt elképzelhetetlen: a természetben, hegyek és völgyek, növények és állatok ismerős és mégis titokzatos világában.

A kötet legtöbb írása vadászattal kapcsolatos, *Az orgonák völgyében* mégsem vadász-könyv, hagyományos értelemben vett vadásznovellák gyűjteménye, hanem a természettel összefonódó emborsorsok novellisztikus ábrázolása. Ennek bizonyítékául nemcsak az szolgálhat, hogy minden novella színhelye a természet, hanem még inkább az a következetesség és írói lelemény, keresetlenség, ahogy képeit és hasonlatait Földi a természetből veszi. Milyen a „férfi hangja”, ha „tompán és hidegen” szól? Olyan, „mint a jégroppanás”. Hogy jön el az este, ha észre sem vesszük? „... mint egy pihetoll, oly könnyedén ér földet”. Hogy török kezünkben a vaddisznókolbász? „Hangos pattanásokkal, mint léptünk alatt a száraz ág.” Mi jut az író eszébe, ha a töltésen megállva végigpillant a „kukoricatarlókon meg a szántásokon”, ahol „százával voltak a varjak”? Hogy ez a kép olyan, „mint pitén a mák”. Ha a „Hold karéja világít a kopasz ágak között”, akkor ez olyan, mint amikor „egy szelet sárgadinnye édes leve lecsorog a fák kérges törzsén”. Milyen a hároméves selejtbak satnyára sikeredett agancsszára? Olyan, mint „egy felmerekedő gyermekfütyi”. A távolban haladó, kivilágított vonat kapaszkodása a domboldalra olyan, mint amikor tökre araszol a hernyó. Ha valaki lesül a tengeri napon, akkor bordái olyan rózsaszínűek, „mint a sózott lazacszeletek”. A gyermeke eltűnése miatt szenvedő anya öngyilkosságát ekképpen írja le Földi László: „Az ebédet még kiszedte a tányérokba, amíg hült a leves, kiment hátra az udvarra, és két perc múlva ott himbálózott a körtefán, éppen amikor a delet harangozták. A gazdátlanul maradt tál levessel az ő teste is kihült”.

Nemcsak a nyelvi kifejezőerő példajaként emeltem ki az utolsó idézetet, azért is, hogy éreztessem: Földi László nemcsak szépen ír, hanem fontos emberi tartalmakat közvetít, hangulatot teremt, és súlyos emberi történeteket mond el félelemről, túlzott magabiztosságról, embert pusztító természetről, féltékenységről, életveszélyes fürdési kalandról, magányába roskadt emberről, az életről, a mindennapokról.

Előre is érett, tartalmas, szép könyv *Az orgonák völgyében*.

G. L.

EGY NOVELLAÍRÓ JÓ PILLANATAIBÓL

Hogya György: *Metszéspont*. Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1989

Az „új novella” legújabb kísérlete követhető nyomon Hogya György csehszlovákiai magyar író kötetében. A hagyományos elemek fölfrissítése és újragyúrása nemcsak

igény s cél marad, hanem meg is történik, hogy végül a folyamat végső győztese az olvasó legyen, hiszen egy fordulatokban és meglepetésekben gazdag novellacsokrot vehet birtokba.

A könyv fülszövege Hoga írásainak meditatív jellegét hangsúlyozza, s a „modern próza nyújtotta szellemi kaland” örömét ígéri az érdeklődőnek. Prózadarabjai közt matatta valóban egy élménydús, különös világ minőségeibe ütközünk, miközben erőtelen, gördülékeny nyelvezetében is kedvünket lephetjük. Letisztult, tömör fogalmazását, „meseformálásának” miliójét, történetindításait irodalmunk nagy mesemondóitól tanulhatta, például ahogy rövid, két-három mondatos bevezetőjével azonnal helyzetet vázol, feszültséget teremt.

A kötet első felében „meghökkenítő történeteket”, a krimi határait súroló írásokat olvashatunk. A helyszín általában egzotikus táj (legtöbbször tengerpart vagy hegyvidék), szereplői gyakran különcök (börtönviselt alakok, mániákus, megszállott vagy éppen őrült emberek), néha pedig a cselekvés ideje hordozza a különlegesség lehetőségét. Az adomaszerű, rövid novellák egy-egy élethelyzetet tömörítenek váratlan, elképesztő csattanóba fordulva át. A befejezés, a lezárás azonban, szinte kivétel nélkül, mindig egy alapigazság, egy egyetemes bölcsesség megfogalmazására nyújt alkalmat. Néha már-már úgy tűnik, nem is mesél, szórakoztat másért az elbeszélő, csak a meglepetés, a meghökkenés, majd a tételkimondás kedvéért. Szinte szórakoztatva, gyönyörködtetve „tanít”, lerántva a leplet a „dolgok lényegéről”, a bonyolult valóság megfogalmazhatatlan igazságairól. Hoga György parabolisztikus történetecskéi bölcséleti töltetűek. Novellái a karkai világábrázolás szomszédságában lélegeznek, de nem idegen tőlük az egzisztencialista beállítottság sem.

Megfigyelhető, hogy nála korántsem egyszerűen és egyértelműen tükröződnek a valóság tényei. Már a kötet első írásában kiderül, hogy a „dolgok mellett” állva rejtett sorok szövevényes rendszeréből épül az életnek nevezett létfonal hihetetlen hazugságok hálójára emlékeztetve. Mintha egy teljes, külön világot hazudna össze magának. Egy olyan világot, melyet a véletlen, a világmindenség rejtett, misztikus erői kormányoznak. Itt minden kiszámíthatatlan és többrétű, s éppen ezért félelmetesen idegen valóság. A Depaysement központi alakja ilyen megvilágításban még saját, szilárdnak hitt belső értékeiben, önismeretében is csalódik, hiszen elegendő egy váratlan szituáció ahhoz, hogy önnön értékeihez hűtlenül cselekedjék. A sartré-i otthontalanság végső fázisa ez, amikor az elbeszélő tulajdon mikrovilágában sem talál szilárd, állandó pontra. A nagyszámú variáció ellenére sem tekinthető a lehetőségek tárháza holmi végtelen folyosónak (amint azt a kötet harmadik elbeszélése is példázza), mert sokszor megjelenik a „fal”, cselekvésképtelenségre kárthatva az akaratot, fokozva a kiszolgáltatottság érzését. A véletlenek világának nyomatékos eleme a misztikum, a mágikus, sátni jelenségek (Szilveszteri tréfa, Az estikék zizegése, Halállépték).

A kötet másik felében Hoga formabontó megmozdulásait figyelhetjük. Az Amikor az elefántok...-ban egyfajta automatikus írásmóddal halmozza, keveri asszociációsorait az intellektus szabad játékának engedelmességgel. „Szabadversszerű” törekvései inkább csak kísérleti tények maradnak, íróprofiljának sokkal inkább megfelel a hagyományosabb szerkezetű, csattanóra épülő írásmű.

A *Metszéspont* zárónovelláiban szinte kizárólagosan a filozofikus anyagé a tér, hát-

térbe szorítva a „mesét”. A meditatív jelleg erőteljes kibontakozása ez a vonulat. A Sziszüphosz mosolya című írásban ismét az egzisztencialista világfelfogás elveit érinti, Camus azonos nevű hősté idézve meg. A magaslatok felé törő küzdelem megtartó ereje szólal meg, hogy azután a következő percben Vu herceg orvosa a ráció bástyái mögül „zavaros filozófiai eszméket” boncolgasson. Egy sakkjátszma lépéseivel párhuzamosan vázolja agyelméletét, mely szerint minden gondolat és álmom forrása csakis az isteni agyvelő metsző fénye lehet, avagy ahogy A pillanat keresztmetszetében fogalmaz: „A magasabb rendű főemlősöknél a neocortex óriási, szívtelen komputerként működik.” A masina nagybetűkkel betáplált adata az IDŐ. Érdekes és vonzó időelmélet van születőben Hozza novelláiban. Az elbeszélő meglátásában az idő önkörében forog önmagukhoz visszatérő történetek halmazaként. E történetek lelassítják az idő múlását, és kitöltik az emberiség történelmét, mintha az is egy önmagához visszatérő történet lenne, középpontjában a nővel. Az időfolyam sűrített lényege a pillanat, mely az egyén tudatában kiemelt esszenciaként kering a nagy homokórában: „Nemegyszer megtörtént, hogy újra találkoztam egy pillanattal. Sohasem sikerült megállapítanom, vajon tényleg átéltem-e, vagy csak előre álmodtam, de biztos vagyok benne, hogy ezek az emberek a gyászos képükkel már álltak egyszer körülöttem... Mintha betanultuk volna a jelenetet, hogy időnként újra és újra eljártsszuk magunknak – vagy csak nekem? –, mintegy archimedesi pontként kezelve a pillanatot az időben” (A pillanat keresztmetszete). A pillanat mint létező sűrítő időegység jelentős valami az egyén szempontjából is: „Az adott pillanat keresztmetszetében az egyén viselkedése tükrözi a múlt felhalmozott tapasztalatait, és egyben a jövőbeni cselekvések potenciális hordozója is...” Vajon mi történik, ha az egyén természettudományos szempontból közelítve vizsgálja a momentum lényegét, mibenlétét, s megkísérli definiálni valóságát, összetevőit? A meghatározás valahogy így hangzik: „vajon hol kezdődik és hol végződik egy pillanat... hiszen minden bennem van: világitótornyok, öngyilkos osztálytárs, szőke nő... tengerparti álmom, szívtelen komputer, tömegpszichózis... gésagolyócskák... a pillanat én vagyok.” Ez az utolsó mondatocskára lényeges megállapítás, hiszen egy újabb kör bezárulását jelenti. Az individuális tudatától elindulva ismét csak ugyanabba a pontba, „énhozzám” gördültünk vissza görcsbe rándítva minden kitörési, szabadulási kísérletet. Mert újra kiderült, minden dolgok mértéke az én, az ember. Az ember a maga kis előítéleteivel, álarcáival és hiányérzeteivel. S a világ, ilyen megvilágításban, látszólag különbözőképpen felcícomázott, de lényegében egyetlen metszéspontba sűrűsödő bábok vég nélküli körforgása. A színes kavalkád oázisa, menekülési lehetősége kívül esik az értelem határain, de belül az „árnyak templomán”. A fehér árnyak temploma, azaz a bolondokháza egészen másféle szabályok szerint „működik”, „tisztá szívét, kívülről állást jelent” holmi divatjamúlt igazságesszménnyel fűszerezve. S talán emberibb, mint ami annak van kikiáltva.

CSAPÓ Julianna

SZÍNHÁZ

AZUTÁN MEGDÖGLÜNK

A magát H-csoportnak nevező alkalmi rendező-színésztársulás első bemutatójaként vitte közönség elé az újvidéki sportközpont egyik használaton kívüli rideg betonraktárban Zalán Tibor *Azután megdöglünk* című véghelyzet-dramáját. A megnevezés indokoltságát az a Beckett *Véghelyzet*-re – másként: *A játszma vége* – utaló alaphelyzet igazolja, amely az utóbbi évtizedekben Beckett hatására és valós világrész alapján divatosá vált, lévén hogy a világkatasztrófa utáni véghelyzet – nem is alaptalanul – izgatja az emberek, köztük az írók képzeletét. Zalán annyira készségesen áll be az ilyen drámákat írók sorába, hogy nemcsak az ismert alaphelyzetet, hanem ennek minden problematikusságát is vállalja, megismétli művében. Arra a megfoghatatlanságra gondolok, ami afféle gubancra emlékeztet, melynek kilógó szálvégei közül bármelyiket is veszi ujjai közé az ember, nem sikerül kibogoznia és gombolyagba csavarnia az alaphelyzetet át- és körülhálózó fonalrengeteget. Bármelyik szál végét is vesszük kiindulópontul azzal a szándékkal, hogy megfejtsük a mű titkát, legalábbis megértsük a művet, részben újat nemigen mondó közhelyek sorozatára lelünk, részben pedig megfejthetetlen ellentmondásokba vagy zavarosságokba ütközünk.

Az alaphelyzet – a nagy robbanás után valahol valakik életben maradnak, s az élet újrakezdésére törekedve egymást s közben önmagukat is elpusztítják – valóban lesújtónak mondható, drámai, de a művet közelebbről, belülről vizsgálva építkezésében és viszonyrendszerében is könnyen felfedezhetők a logikai és dramaturgiai műhibák. Mindenekelőtt – ha a Zalánéhoz hasonló zárt közösségről van szó, amelynek elve az izolálódás – a külvilággal való kapcsolat tisztázatlan. Erre a kapcsolatra az ilyen típusú művek esetében a drámai feszültség megteremtése érdekében – ellenpont! – elengedhetetlenül szükség van, de a külvilág nem lehet annyira definiálatlan, mint Zalánnál, mert akkor éppen drámai ellenpontosító szerepét veszíti el, ami közvetve a szereplők világát (sérlemét, kivonulását, szándékát stb.) is érinti, lévén hogy ezt túl általánossá, amorffá változtatja. S ebből következik a másik, semmivel sem kevésbé zavaró műhiba, hogy a három szereplő kapcsolata hasonlóképpen nélkülözi az erősebb kontúrokat, a határozottságot.

Az előadás érdeme – s ezzel nő a mű fölé –, hogy a két alaphiba közül az egyiket, a szereplők közötti viszony határozatlanságát sikerül kiiktatnia. Adós marad viszont a dráma kül- és belvilága közötti viszony rendezésével, értelmezésével. Kideríthetetlen ugyanis, hogy a három szereplő miért menekül – szökött meg és nem akar visszatérni – az életből, szigetelődik el a külvilágtól. Erről lényegében semmit sem tudunk meg. Háromféle jelzés érkezik ugyan kívülről, de ez kevésnek bizonyul a teljesebb megismeréshez. Kívülről jön a Kalapos (Bakos Árpád), aki fekete ruhát visel, s különös dallamot játszik szaxofonon, akitől félnek, s akit majd agyonvernek, de hogy ezt miért teszik, nem egészen világos. Ha a Kalapos a pusztulás, a halál, akkor nem lehet kétséges, miért

H-csoport. – Zalán Tibor: *Azután megdöglünk*. Rendező: Hernyák György. Jelmez és díszlet: Annamária Mihajlović. Színészek: Bicskei István, Törköly Levente, Vicei Natália és Bakos Árpád.

félnek tőle, s hogy miért ölik meg. Ugyanakkor viszont, amikor a Kalapos megjelenik, az ajtó nyílásán a zárt térbe vakító fehér fény tör be, ami éppen úgy az élet jelképe, mint a fénnel szintén kívülről jövő madárcsicsergés. Vagy az *Azután megdőglünk* három szereplője éppen az élettől irtózik, menekül? (Attól az élettől, amelyben napsugár és madárcsicsergés keveredik a halállal, amely kiismerhetetlen, hazug, kétarcú?) Ez a magyarázata, hogy az előadás végén Al (Törköly Levente) megöli a terhes, az élet csíráját magában hordozó Ilát (Vicei Natália)? Ha így értelmezzük a látottakat, akkor – ismét – felmerül a Kalapos alakjának, szerepének s a hozzá való viszonynak a kérdése. Ha a három szereplő a halált, a pusztulást akarja, miért kell a Kalapot megölni?

A külvilágra utaló harmadik mozzanat a mennyezetről csöpögő víz – csakis kívülről szivároghat –, amely tócsává gyűlik össze, és fontos dramaturgiai szerepet kap az előadásban. Az a szereplő, aki fejét belemártja a pocsolyába, vagy – ha már ilyen volt – még kegyetlenebb lesz, mint Il (Bicskei István), vagy – ha puhány, gyáva – megváltozik, mint Al, aki azzal, hogy besározza az arcát, a lelkét is bemocskolja. Ilyen vonatkozásban lehet világos a külvilág funkciója, bár az eldöntetlen, hogy a beszivárgó víz eleve piszkos vagy csak a porral, a sárral keveredve lesz ilyen, utóbb piszkolódik be.

Hogy a piszkos víznek meghatározó, kis túlzással azt mondhatnánk, hogy jellemformáló szerepe van az előadásban, azt legegyszerűbben Al változása bizonyítja. A víz csodát művel Allal, következőképpen változnak a szereplők közötti erőviszonyok. A megalázott, gyáva, megalkuvó harmadikból a kapcsolatok irányítója lesz, teljes mértékben visszafizet a másikkal, aki eddig vele szemben zsarnokként viselkedett, és a nő is, akiért eddig Al csak sóvárgott, az övé lesz. Sőt, az az irigyelt, csodaszernek tartott ezüstdominó is Al birtokába kerül. Igaz, erről kiderül, hogy nem ezüst, hanem értéktelen alumínium. Ami utalhat arra, hogy Il, látva Al sóvárgását, csak eszközül használta fel a fémlapocskát, ha jutalmazni volt kedve, kegyesen megengedte Alnak, hogy hűséges kutya módjára csorgó szenvedéllyel nyaldossa, ha kínozni akarta, csak megmutatta a dominót, de hozzáérni sem engedte Alt; a manipulálás eszközeként használta. De utalhat arra is, hogy a legnagyobb érték is, vagy amit annak vélünk, devalválódhat, ha mások ellen, embertelen szándékkal használjuk fel.

Al váltása más szempontból is szükséges, sőt áldásos: megmenti az előadást a lassan eluralkodó érdektelenségtől, unalomtól, a fenyegető álmodernséget üres emberi tartalommal szorítja háttérbe, győzi le. Új dimenziót kap ez a több vonatkozásban, drámaként is, előadásként is fölöttébb ismerős világkatasztrófa utáni írói-rendezői posztbeckett-i vízió. Sőt nyugodtan mondhatjuk, egyszerre egy másik dráma kezdődik, játszódik le. Egy szerelmi háromszögdráma, amelyben menet közben átrendeződnek az erőviszonyok. És ezt az olvasatot, értelmezést semmiképpen sem kell korszerűtlenség miatt szégyellniük az előadás készítőinek. Ellenkezőleg, olyan megoldásnak kell felfogni, amely előadásképpessé tette az általános közhelyekbe vesző szöveget, ahogy ezt az első, kissé vontatott fele is példázza. Mert ne feledjük, semmivel sem jelentéktlenebb, alávalóbb művészi tett annak megmutatása, hogy mindig az van felül, az irányít, aki kegyetlen a másikkal, a többiekkel szemben, kíméletlen, önző, eszközökben nem válogat, még ha ez nem a társadalom egészében, hanem csupán egy szerelmi háromszögben jut is kifejezésre, mint megjeleníteni holmi általánossá maszatolt világpusztulási víziót, enyészetet, amely inkább tekinthető utánérzésnek, mint eredeti alkotói megnyilatkozásnak.

Az előadás sikeréhez kétségtelenül hozzájárult, hogy nem hagyományos színpadon, hanem egy elhanyagolt raktárban került rá sor. Itt a kacatokból, limlomból, rongykupacokból kialakított színpadkép (Annamária Mihajlović munkája) is funkcionálisabb, mint a világot jelentő deszkákon lenne. És a néző számára is hitelesebb élménnyé válik a H-csoport bemutatkozó próbálkozása, amelyet az első rész terjengőssége ellenére is átgondolt rendezés jellemez. Hernyák György rendezésének nagy előnye, hogy sikerült úgy felvázol(tat)nia a főbb vonalakat, hogy a néző képzeletét, értelmezési igényét aktivizálja, s hogy színészei jelentős, figyelmet érdemlő teljesítményt nyújtsanak. Mindekelőtt Törköly Leventét kell említeni, aki kiváló érzékkel, csodálatosan játssza el Al kettős szerepét, megalázottként is, zsarnokként is olyan eredendő, belülről sugárzó emberi tulajdonságokat mutat, amelyekre csak az igazán tehetséges színészek képesek. Bicskei Istvánnak fordított „fejlődési” utat kell végigjárnia, s ez a hálátlanabb, mert a zsarnok magatartás ábrázolása több sztereotip megoldás gyanútlan alkalmazásával, felhasználásával fenyeget, mint a kiszolgáltatott ember lelkiállapotának a megjelenítése, s ezzel magyarázható, hogy Bicskei játékában is észrevehetőbbek az ábrázolás közhelyei, kivált az első részben. Ettől függetlenül, ha játéka kissé rutinosnak is látszik, Bicskei István – bár hullámozó színvonalon – jelentős szerepei és alakításai között tudhatja majd Il szerepét, nélküle az előadás sikere sem lenne valószínű. A háromszög harmadik csúcsát jelentő nőt Vicei Natália játssza, nem deríthető ki mindig biztonsággal, hogy a szerepjátszából eredő hiteltelenség szándékos-e, Ila vagy általában a nő jellemzésének tudatosan vállalt eszköze-e, vagy a színészi bizonytalanság következménye. Neki is vannak azonban társaihoz magasodó pillanatai, amikor a kritikusknak eszébe sem jut méricskél-ni, azt keresni, vajon az adott jelenetben hiteles-e a színészi teljesítmény, vagy nem.

A H-csoport vállalkozása fontos, ígéretes színfoltja színjátásunk nem éppen biztató összképének.

GEROLD László

ANDORRA

Rendszerint nem írunk vizsgaelőadásról, most azonban kivételt kell tenni: Pintér Gábor másodéves rendezőhallgató munkája szép, kivételes színházi élmény. Színház: a választott térben (a Művészeti Akadémia belső udvarán) az előadott drámából pontos, következetes drámai vonalvezetéssel és színészi irányítással készült, határozott mondani-ával rendelkező előadás született.

Max Frisch *Andorrája* afféle zsidó drámának is felfogható, amelyen a második világháború táján s azt követően sok készült, valójában azonban az egyén és a közösség drámai szembenállásának izgalmas, leleplező változata. Andri, a zsidónak hitt fiú – apja, hogy eltitkolja a kapcsolatot, amelynek Andri a gyümölcse, megmentett zsidó fiúként

Művészeti Akadémia, Újvidék. – Max Frisch: *Andorra*. Rendező: Pintér Gábor f. h. Szereplők: Tóth Loon, Szántó Valéria, Modri Györgyi, Szél Olivér, Brücker István, Szőke Zoltán főiskolai hallgatók, valamint László Sándor m. v. és Simon Mihály m. v.

fogadja családjába tulajdon gyereket – belekényszerül egy szerepbe, amelyről nem hajlandó lemondani akkor sem, amikor erre lehetőség és életveszélyt elkerülendő szükség kínálkozik. Nem akar más lenni, mint aki eddig volt. Vállalja a zsidóságot, vállal egy helyzetet. Vállalja önmagát. S ezzel saját tragédiáját idézi elő, váltja ki. Ugyanis az andorraiaknak is szükségük van áldozatra, akin bizonyíthatják zsidóellenességüket, akit feláldozva leplezhetik akár saját zsidóságukat is. A megrázó történet átvitt jellege tanulságos, és ismerős is, meg valahogy – a növekvő különféle színű tömegőrület napjaiban, mint amilyeneket mostanság élünk – egyre idősezerűbbnek is mondható. Egykori modellértéke nem avult el.

A rendezés jó érzékkel ismerte fel, hogy a társadalmi körkép azáltal teljeseedik ki igazán, ha az előadás egyetlen fókusz köré formálódik, ha minden szál Andrihoz kapcsolódik. Ezt szolgálja a terjedős szöveg racionális „húzása”, de talán még inkább a rendező készsége, hogy feszültséggel teli drámai epizódokat szerkesszen a játéktér minden adottságát (ajtók, emeleti ablakok, féltetők) ügyesen kihasználva, s nemkülönben néhány kivételes színészi teljesítmény. Mindenekelőtt a főszerepet alakító Tóth Loont kell dicsérni minden részletében kidolgozott, elemi erejű, őszinte s ilyenformán hiteles játékáért; tehetséget mutató, szép teljesítmény. Tud szenvedni, örülni és tiltakozni, s közben egy pillanatra sem jut eszünkbe, hogy ez egy színész ügyeskedése. Jó segítőtársa az Andriba szerelmes féltestvért alakító Szántó Valéria, akinek rajongása és fájdalma egyaránt emberien hiteles. Modri Györgyi a koránál jóval idősebb anya-feleség szerepében elsősorban visszafogottságával nyújtott hiteles drámai színfoltot, míg Szőke Zoltán, Szél Olivér és Brücker István már kevésbé tudott megbirkózni azzal a feladattal, hogy valós koruknál idősebb szerepet kaptak. A vendégként fellépő két végzett színész közül az apát játszó László Sándor teljesítménye kiváló, úgy játssza a részegét, hogy érezzük, nem az ital, hanem belső vívódása teszi bizonytalanná, nem a teste, hanem a lelke részeg. Simon Mihály ezzel szemben a részeg katonát túlságosan is külső, sablonos eszközökkel formálja meg.

Pintér Gábor rendezése ígéretesnél is több bemutatkozás.

G. L.

F I L M

HATÁR

„Ahol nagy hadak vonulnak, ilyesmi mindenhol megtörténhet” – vonja le az egyik szereplő a végső konklúziót, önkéntelenül is arra utalva, hogy a színhely egyszerre konkrét és elvonatkoztatott: bár egyértelmű, hogy ezúttal a második világháború után a jugoszláv–magyar határon vagyunk, az általánosítható események folytán a film mégis többről szól. A mindenkori határ által képviselt problémákat fogalmazza meg, a mindenkori határ emberi sorsokat meghatározó voltát ábrázolja, s teszi ezt a film nyelvén, mesébe ágyazva, amely túlmutat önmagán, képekkel, a kép és a hang keltette effektu-

sokkal. A film legelején Dani gyerek egy töltényhüvelyt talál, belefúj, és ez a füttyülő hang „átúszik” egy visszhangosított szintetizátorhangba, amely később visszatérő motívuma lesz a filmnek, mint ahogy egy-egy föl villantott esemény is arra készíti a nézőt, hogy képzeletében továbbgondolja, a be nem fejezettel önmaga igyekezzen lezárni. Milyen sors is vár itt Etelre meg gyermekére, akit leányfejfel szül, miután a bevonuló orosz katonák – mintegy első „hőstettükként” – megerőszkolják? S mi vár a bosnyák fiúra, aki betelepülésükkor szerelmes lesz ebbe a leányanyába?

A németeket deportálják, a bosnyák családokat telepítik, a magyarok meg voltak és maradnak. Ez a nehéz sorsú család áll a film középpontjában, s az, ami velük történik, párhuzamba állítható mások sorsával: a rajtuk kívülálló körülmények hatására az ismétlődő gyász és fájdalom válik összekötő kapoccsá. Az emberek torkát zokogás és pálnika marja, a sorozatos tragédiák után csak a beletörődés keserősége marad a friss hantok fölött. Népdalok és imádságok szakadnak föl, mint utolsó, kétségbeesett kapaszkodók. Meghatóan igaznak tűnő jelenetek sorakoznak egymás után, anélkül hogy szentimentálisak lennének; nem lázítanak, nem rágalmaznak, de valahol mégis számon kérenek. Ez a film tehát ilyen értelemben a politizálástól sem mentes, mert értelmezésre kényszerít. Olyan alkotás, amely téma marad akkor is, ha a néző kilépett a moziból.

A *Határ*, melyet az idej pulai filmfesztiválon Nagy Bronzarénával jutalmaztak, méltó társa több szempontból is Krsto Papić *Élet a nagybácsival* című filmjének. Mindkettő a szocializmus hajnalának kegyetlenségeit veszi számba tájainkon, egy kis közösség életét és megpróbáltatásait bemutatva. Davor Janjić a telepes fiú szerepében mintha előző alakításának folytatását nyújtaná. Ugyanazt a figurát hozza, talán még érettebben és hitelesebben. Ugyanúgy történnek az értelmetlen balesetek itt is, ugyanúgy veszik el a gyermekkor, éppúgy hurcolják el a családtagokat.

A film visszafogottan emlékezik, autentikus elemekből formál mesét, melyből a kényes kérdések sem hiányzanak. Az igazi konfliktusok sohasem oldódnak meg ezen a határon, a kimondatlant a képekben érezzük: a búzatáblát szögesdróttal kettészelt földek felett, a romok között, melyeknek a nézőtérre lát az ablaka, közénk, akik a filmet nézzük, a nézőre mosolyog Dani hamiskásan, ahogyan Emir Kusturica gyerekhőse tette az *Apa szolgálati útonban*, éppúgy keret adva valami kimondhatatlannak, s a gyermeki tekintet vezet bennünket az érzelmek birodalmába: hozza az ifjú piros alma képében a megbékélést, és a lány cserébe megtanítja biciklizni, mert ilyen apróságokon múlik a békeség. A film a megfelelően szelektált apróságok művészeté. A sérült szomszédnak falábat kell faragni. Az élősvény a kertben pedig éppúgy vágásra szorul, ha a házat Hurberték vagy Topicék lakják. Valakit itt mindig szolgálni kell.

Felvonul tehát a kor miliójét hitelesítő teljes ikonográfia, kitűnően beépítve a film pergő jeleneteibe: a kukoricaszemekből készített rózsafüzér, a dobozba gyűjtött töltények, a németek elrejtett kincsei és a vörös csillag a kamionra szerelve. Ez utóbbihoz kapcsolódik a film egyik legemlékezetesebb jelenete: a gazda, akitől „elrekvirálták” a malacokat, ezzel az ötágú csillaggal öli meg az állatokat. Kétségbeesett mészárlása szimbolikus értékű. Soltis Lajosnak a jelenetben nyújtott alakítása igazi telitalálat, végig az ő játéka mutatja a legtöbb árnyalatot a büntől a megbocsátásig, a gyűlöletől a félelemig. Markáns jellemformálást láttunk tőle ebbe a szinte rá írt szerepben. Itt kell elmondanunk, hogy a film sikeréhez nagymértékben hozzájárult Soltis Lajos hiteles játéka, aho-

gyan elénk tárja a családjáért, a puszta létéért küzdő ember belső világát. Alakításában felfedezhető az, ami a határ emberét determinálja: a sorsába soha bele nem törődő és a dolgokkal valahogy mindig megbékélő Torma Miklós kettősségét.

Ugyancsak erőteljes Lazar Risztovszki bosnyák jövevénye. A hegyvidéki ember nyersesége buzog belőle elemi erővel, az ő alakítása hozza a legtöbb önriróniát. S mint-ha két világ csapna össze kettejük találkozásában, mígnem közös sorsuk – a telepes családot is ugyanúgy érintő tragédiák: az ő negyvennyolcas meghurcoltatásuk, oda-vissza költöztetésük, a beteg láb amputálása és végül a kisebbik fiú szerencsétlensége – egybefonódása, mintegy logikus következménye, hogy végül kezét nyújtanak egymásnak. Talán azzal a bánatot és örömet egyszerre megjelenítő epizóddal, a halotti tor és a mennyegző egybekapcsolódásának drámai képsorával kellett volna befejezni a filmet. Mert itt az a pont, ahol valami végérvényesen lezárult a két család életében, és valami elindult, aminek továbbgondolása már a néző feladata.

A határon az emberi-egzisztenciális kiszolgáltatottságot már aligha lehetne jobban fokozni, mint ahogyan azt Zoran Maširević teszi: megerőszkolják a gyerek lányt, aminek látványa örök nyomot hagy öccse pszichikai fejlődésén, a másik fiú fél karral és elborult elmével tér vissza a frontról, az emberek ide-oda szöknek a határon, attól függően, hogy hol és hogyan fúj a politika szele, közben állandóak a zaklatások, kihallgatások és fenyegetőzések. És a megaláztatás mellett ott van a beszolgáltatás nyomorúsága, amely a lovaktól az utolsó sonkáig mindenre jogot formál. A létezés peremére szorult emberek fölött fú a förtelmes történelem. A kulcsjelenetre akkor kerül sor, amikor a főhős apja tiltakozása ellenére a bosnyák telepes fiához adja a lányát, így szentesítve a beolvadást, mint a túlélés követendő alternatíváját. Mondván, hogy ez a nép olyan magának való volt eddig, okulhat belőle, de most ily módon lehetősége nyílik az újjászületésre... Kár, hogy a film nem marad meg végig a véres szelek metaforájánál, mert kétségtelesen el adja meg a film esztétikai értékét, s nem az olyanfajta moralizálás, hogy „nekünk el kell tűnnünk innen”, és túlélésünk záloga az asszimiláció, mert ez egyoldalúvá teszi a határvidék nagyon is összetett kérdését.

Nem a dialógusok, nem a tömegjelenetek, hanem a jól megkomponált képek erejével hat a film. Az emberi gesztusok kinagyítása gyakran valóban többet mond a szavaknál. Az alkotók szemlátomást keveset időztek a nyelvi különbözőség problematikájánál. A tanyán élő magyarok „természetesen” simán értekeznek a kiköltöző németekkel éppúgy, mint a beköltöző bosnyákokkal. De a szereplők feltűnően keveset beszélnek. Olyannyira keveset, hogy Dani szerepe ezáltal definiálatlan marad. Van utalás arra, hogy baj van a fülével. Hallása valóban szelektív, van, amit megért, van, amit nem. A nővére kisgyerekéhez szerbhorvátul szól, a család többi tagjához összesen ha van öt magyar szava. Színészi játéka egyébként megfelelő, esetleg szinkronizálni kellett volna, mert így időnként nemcsak süketnek, hanem némának is tűnik. Érezhető a kommunikációzavar a magyar családban a magyarul nem tudó színészek között.

A leányanyát alakítja Mirjana Joković, akit az idei pulai filmfesztivál bírálóbizottsága színésznői Aranyarénnával jutalmazott. Jól formálta meg Etelt, de lényének szerepe szerint is csak egy dimenziója van. Kétségkívül a negatív figuráknak volt nehezebb dolguk. Köztük Korica Miklós komisszárjából hiányzik az a keménység és az a magatartás, ami-

től igazi negatív hős lehetett volna. Viszont megtaláltuk ezt a vonást a hasonló szerepkört tolmácsolóknál.

És amiről még nem szóltunk, az a film költőisége, amely elsősorban abból adódik, hogy a rendező, Zoran Maširević személyesen nem lehetett részese az ábrázolt kornak, tehát nem az egykori valóságot próbálta újrafényképezni, hanem egy költői képekkel tűzdelt világot teremtett a filmben, ahol minden tárgynak és mozdulatnak funkciója van. A történelmi távlat pedig rálátást biztosított egy sokat vitatott korra, amelyben mai szemmel nehéz erkölcsi egyensúlyt találni. Deák Ferenc forgatókönyve, amely Aranyarénát kapott, ehhez az ábrázolt korhoz jellegzetes figurákat társított, nemcsak szerepeket, hanem sorsokat tárva elénk.

Végül ne hagyjuk említés nélkül a film másik erősségét, Ivan Vrhunc munkáját, aki a zenét komponálta, a klasszikusoktól éppúgy merítve, mint a magyar folklórból. Ahogy írásunk elején a töltényhüvely „megszóltatásakor” utaltunk rá, a zenének fontos szerep jutott. Nemcsak a hangulati aláfestés a feladata, hanem a kiemelés is, amely fokozza a jelenetek drámátságát, teljessé teszi azt a teret, amelyben a cselekmény sodródik. És a háborús töltényhüvely általa tovább rezonál, a nézőtérén kívül is.

KONTRA Ferenc

K É P Z Ő M Ű V É S Z E T

A METAFORA MESTERE

Baráth Ferenc kiállítása Budapestén

A hatvanas években korosztályom fiataljainak Lengyelország volt „a” külföld. Ott nyílt ki a szemünk a másságra, ott tanultuk az új színházi nyelveket, s ott csodálkoztunk rá arra, hogy létezik színházi plakát. Ugyanis Magyarországon nem volt s ma sincs számottevő színházi plakátművészet. A színházak nem igényelték s most sem igénylik a propaganda e művészi formáját.

Emlékszem, hogy Varsóban vagy Krakkóban gyakran nem is ismertem azokat a darabokat, amelyek előadására jegyet vettem vagy belőtgam, de a plakátjának nem lehetett ellenállni. Csinos plakátgyűjteményre is szert tettem az évek során, s a hasonszórú értelmiségiek nemcsak az azonos könyvekről fedezték fel egymásban a rokon lelket, hanem többek között a szobákat, a lakást kitapétázó plakátokról is, amelyek között jócskán volt lengyel is. Talán a leghosszabb ideig egy cirkuszszorozat lapjait őriztettem, mindegyikén tigris volt.

Később egyre többet jártam a világban, és sokfelé tapasztaltam: a plakátművészet egy jelentős ága a művészi produktumokat reklámozza. Így volt ez Jugoszláviában is. Az Újvidéki Színháznak viszonylag sok előadását láttam, s mindig megcsodáltam az előadások plakátjait. Gyakran jobbák voltak a plakátok, mint az előadások, amelyeket hirdettek. Irigység is volt a csodálkozásban: egy kisebbségi helyzetben lévő színház bezzeg tud áldozni a plakátjaira, mi pedig „otthon” nem.

Be kell vallanom, soha nem néztem utána, ki vagy kik jegyzik ezeket az alkotásokat, s arra végképp nem gondoltam, hogy húsz éve az Újvidéki Színház szinte minden előadásához ugyanaz a művész készítette a plakátokat, hisz oly sokfélék voltak, tematikailag és stílusosan olyan változatosak.

S most, amikor július 5-én délután beléptem a Dorottya utcai kiállítóterembe, meglepetésszerű volt a felismerés: az a sok kitűnő színházi hírverő, amely az évek során kedves lett számomra, mind Baráth Ferenc munkája. S az, hogy a művész több tucat képet együtt látható, nemcsak nekem okozott meglepetést, hanem mindazok számára is, akik most ismerkednek meg a vajdasági grafikus munkáival, de azoknak is, akik az egyes munkákat külön-külön már láthatták, mivel a plakátok összessége más minőséget hordoz.

Egy kiállítás mindig összegzés. Összegzése egy hosszabb-rövidebb alkotó periódusnak vagy summázata egy életműnek. A válogatás ugyan mindig azt is minősíti, aki szelektál a bemutatható művek között, de végső soron a jó kiállításnak a művész adott korszakáról belső arányaiban, főbb tendenciáiban hű képet kell adnia.

A budapesti tárlat feltárja Baráth Ferenc munkásságának minden lényeges rétegét. Jól nyomon lehet kísérni főbb motívumainak alakulását, különböző megjelenési formáját, variációinak változását.

Mi az, ami a Baráth-plakátokat jellemzi? Mindenekelőtt az, hogy nem illusztrációk. Aki színházi plakátkészítésre adja a fejét, szinte lehetetlen feladatra vállalkozik. Olyan „árut” kell reklámoznia, amelyet nem vagy csak részben ismer. Az előadás ugyanis akkor még nincs készen, amikor a plakátjának már az utcán kell lennie. Mire támaszkodhat a művész? Elolvassa a darabot, beszélhet a rendezővel, bejárhat néhány próbára. Azaz ismeri az alpanyagot és benyomásokat szerezhet egy alkotó folyamatról, de a végső stádiumot nem látja.

Ezért a színházi plakátok általában nem az előadásokról, hanem a drámákról szólnak. Elvontak, általánosak vagy épp ellenkezőleg: az előadás szereplőit mint áruvédjegyet felhasználó propagandanyagok, s így lényegében nem különböznek mondjuk egy mosópor reklámjától.

Baráth Ferenc tervei elkerülik e két szélsőséges út buktatóit, az ő plakátjai – mint minden igazán jelentős mű – asszociációs hatásokra épülnek. Természetesen bennük van az a határozott véleménye, amit a darabokról, a készülő előadásokról kialakított, de a látvány, amelyben ez a vélemény megfogalmazódik, többé-kevésbé széles értelmezési tartományt kínáló képben jelenik meg, s ezt az értelmezési tartományt kinek-kinek, a nézőknek kell szűkíteniük, nekik kell pontos értelmezéssel konkretizálniuk.

Talán az egyik legutóbbi plakátja, amely Büchner *Woyzeck*jéhez készült, fejezi ki leghívebben ezt az alkotói hozzáállást: a képmezőben átlósan fekvő fekete férfi sziluettje, a hasán egy összegubózó zöld macska. Az átlós szerkezet önmagában is ropant erős, a fehér-fekete kontraszt szintén, s ebben a „színtelen” mezőben megjelenő, szinte világító zöld folt odarántja a tekintetet. Ha mindenáron le akarnám fordítani a szavak nyelvére a kép nyelvét, akkor végtelenül leegyszerűsítve azt mondhatnám, hogy a féltékenység kis tigrise (lám, itt is van tigris!) leterítette a főszereplőt. De ennél a primitív szentenciánál sokkal komplexebb a kép: a férfialak nemcsak kiterült, de valami fenyegető is van benne, az összetekerődző állatból pedig

valami fenséges nyugalom árad. S máris az asszociációk igen széles mezőjét jelölhetjük ki.

Baráth Ferenc előszeretettel használ néhány igen jellegzetes képi motívumot. Ilyen például a kéz. Mrožek *Ház a határon* című művéhez készült plakátján két kezet rázó, de puskatásban folytatódó kéz látható; a *Komámasszony, hol a stukker?*-hez két kígyótestből kinövő kezet rajzol, a kígyótestek összetekeredőnek, s a kezek a másik kígyó fejét fogják át.

Jellegzetes motívuma a tigris. A *Tóték* plakátján egy ház ablakán bemászó tigris hátsó fele látszik, a *Hedda Gabler* uralkodó figurája is egy tigris. Igen karakterisztikus motívum a madárszárny. Az *Édes Anna* főszereplőjének karjai egy hatalmas ragadozómadár kiterjesztett szárnyaiban végződnek, e szárnyak egyszerre fejezik ki a repülés vágyát s tartják fogságban a lányt. A *Hárman a padon* plakátján egyetlen kiterjesztett madárszárny van, amelynek töve véres. A *Júlia kisasszony* plakátján sötét háttér előtt egy oldalnézetből ábrázolt kiterjesztett szárnyú madár látható, amelyet szárnytő magasságban egy vékony, vízszintes vörös vonal vág ketté.

S itt kell szólnom a Baráth-plakátok egyik legfontosabb motívumáról, a függőlegesek és vízszintesek hatásos és erőteljes képosztó funkciójáról. A művész képein a vízszintesek a hangsúlyosabb irányok. A már említett Mrožek- vagy Görgey Gábor-darabok vagy a *Júlia kisasszony* esetében a kép egyértelműen vízszintes elrendezésű. De a *Buszmegálló* plakátján is a buszra várók egy hangsúlyosan vízszintes korlátot markolnak meg. A *Galóczához* készített plakáton viszont a zöldes térben sok-sok különböző méretű Humprey Bogart áll, s a függőlegesek szabdalják szét a teret. (A mű és a plakátfigura „összemontírozása” az asszociatív hatás gyönyörű példája különben.)

A vízszintes-függőleges komponálás legszebb megjelenése – legalábbis számomra – a *Cseresznyéskert* plakátja. A képmező közepén áll a feketébe öltözött Ranyevszkaja (ezúttal a szerepet játszó színésznőt ábrázolja a művész), a világos háttérből kerek lombú zöld fák válnak ki. E fák Ranyevszkaja fejének magasságában húzódnak, s a fej és a fák koronája egyetlen sort képez. A nő lábainál egy ütött-kopott kaucsukbaba fekszik, mint a Ranyevszkaja-felkiáltójel félrecsúszott pontja.

A játékosság, az ironia számos Baráth-plakátot jellemez. Telitalálat egy zsilippenge és egy egydolláros összemontírozása *Mindent a kertbe* plakátján; a rendezői felfogás lényegét fejezi ki a női Napóleont ábrázoló kép a Csizmadia Tibor által Szabadkán színpadra vitt *Übü király* esetében, és játékosság, erotika s valami fenyegetettség sugárzik a Ladi Katalin monodrámá-előadásához, Tolnai Ottó *Bayer aszpirinjához* tervezett plakátról: a sötét háttér előtt női profil sziluettje, kinyújtott rózsaszín nyelve hegyén egy élére állított tablettá táncol.

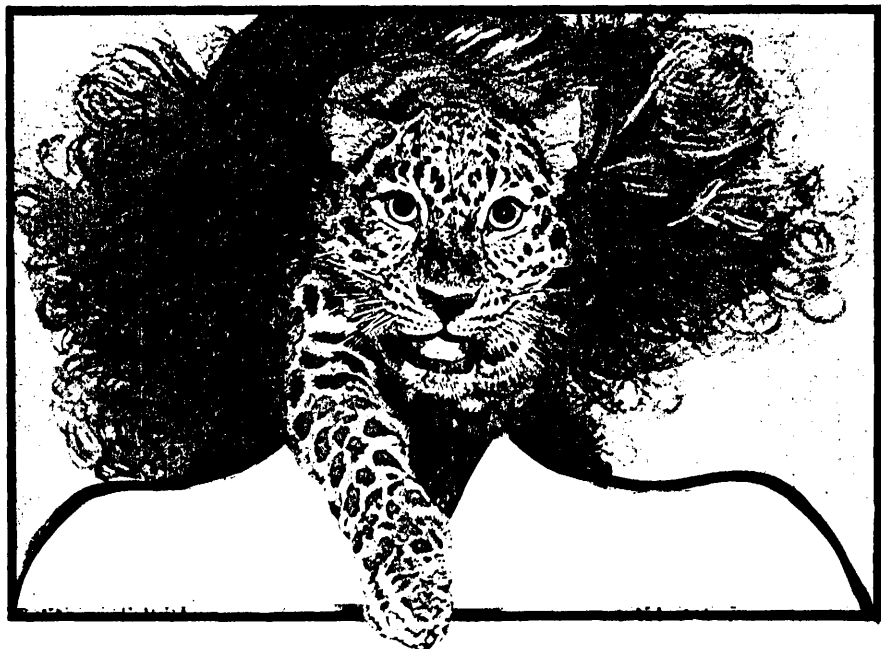
Végül, de nem utolsósorban egy olyan jellegzetességről kell szólnom, amely Baráth Ferenc plakátain minduntalan visszatér, s amely több, mint egyszerű képi elem. Mélyebb, súlyosabb értelmet nyer általa a plakát: miközben pontosan szól a színházi produkcióról, az alkotó világlátásáról minden más képi jelnél jobban tudósít. Ez a jelkép az ötágú csillag. Többnyire a vörös csillag. A spanyol forradalom évfordulójára írt *Eroica* című montázsműsor plakátján egy zöld lombú fa van, a gyümölcsök helyén megannyi vörös csillag. A *Mészárszék* című Mrožek-darabhoz olyan terv készült, amelyen egy fej nélküli frakkos úr hóna alatt egy-egy malac, a malacok testén mint pöttyök ötágú csilla-

gok. A *Himnusz* című Schwajda-darab Atelje 212-es bemutatójának plakátját egy ember bőrébe – amelynek a pórusai is láthatók – beleszúrt vörös csillag uralja. Olyan ez a csillag, mintha jelvény lenne, de letörölhetetlen jel is. Büszkeség ezt viselni, de megbélyegzettséget is kifejez.

Baráth Ferenc legtöbb művére ez a fajta kettős érvényűség, komplexitás, Grotowski-tól kölcsönözve a kifejezést, „a gúny és apoteózis dialektikája” jellemző. A Jančar *Godot-ra lesve* című parafrazisdráma plakátján a produkció szereplői közé beülteti Sztálint, így a kép tragikusan groteszk hangulatot áraszt. Hasonlóképpen összetett az a plakát, amelyen a sarló és kalapács internacionalista jelképét a művész sarló és toll-metáforára módosítja, ráadásul a sarló fordítva áll a képen. Kizökkent világról tudósít a mű, s ki tudja, ki tudja majd helyretolni azt.

Baráth Ferenc „csak” színházi plakátokat készít, de ahogy a színház feladata, hogy „tükröt tartson mintegy a természetnek”, a plakátművész is ezt teszi: egyszerre szól a színházról és a valóságról.

NÁNAY István

KRÓNIKA

PULAI FILMDÍJAK – A 37. alkalommal megrendezett pulai játékfilmszövival bírálóbizottsága Bata Cengić *Süket puszkapor* című filmjét nyilvánította a tavalyi év legjobb filmjévé, és Nagy Aranyaránával tüntette ki. Az ezústarénát Brano Gamulin *Emlékezetes nyár* című filmje, a bronzot pedig Zoran Maširević *Határ* című alkotása kapta. A legjobb rendezésért Filip Robar Dorint, a *Szél a hálóban* alkotóját, a legjobb forgatókönyvért pedig Deak Ferencet, a *Határ* íróját tüntették ki. Díjat kaptott még: Mirjana Joković (*Határ*; női főszerep), Branislav Lečić (férfi főszerep), Anja Popović (*Kezdő rúgás*; női epizód szerep), Zaim Muzaferića (*Személyvonatok állomása*; férfi epizód szerep). A nemzetközi filmkritika díjával Bata Cengić *Süket puszkapor* című filmjét, valamint Davor Janjićot tüntették ki a *Határ* című filmben nyújtott alakításáért. Az újvidéki Terra és az Újvidéki Televízió koprodukciójában készült *Határ* című filmről kritikai rovatunkban közlünk bírálatot.

A MAGYAR LÍRA FESZTIVÁLJA – Július 7-én a Gyulai Várszínházban megrendezték a magyar líra fesztiválját. Az irodalmi esten magyarországi, erdélyi, felvidéki, vajdasági, kárpátaljai és nyugati magyar költők és színművészek vettek részt, tolmácsolták a verseket. A jugoszláviai magyar költészetet Ács Károly, Jung Károly, Pap József és Tolnai Ottó képviselte, színészeink közül pedig Árok Ferenc, Medve Sándor és Törköly Levente lépett fel a fesztiválon.

IRODALMI DÍJAK – A Miroslav Krleža Irodalmi Díjat odaítélő bírálóbizottság az elmúlt négy év legjobb könyvévé Nedeljko Fab-

rio *Jadranska duologija* (Adriai duológia) című kötetét nyilvánította, amely két regényt, a *Vježbanje života* (Az élet gyakorlása) és a *Berenikina kosa* (Bereniké haja) címűt tartalmazza. Az elmúlt négy év legjobb horvát prózakötete a zsűri megítélése szerint Dubravko Horvatić *Olovna dolina* (Ólomvölgy) című novelláskötete, a legjobb Krležával foglalkozó tanulmánykötet Viktor Žmegačé, a *Krležini evropski izvori* (Krleža európai látkörei). Krleža-díjat kapott még Georgij Paro rendező, valamint Silvio Ferrari, Miroslav Krleža műveinek olasz fordítója.

A Vjesnik Kiadóház Goran Irodalmi Díjat Borislav Pekićnek ítélte oda a bírálóbizottság *Atlantida* (Atlantisz) című regényéért. A regény a tudományos-fantasztikus irodalom, a negatív utópia és a krimi határára áll, mentes mindenfajta irodalomból ismert sztereotípiától, és a művészetek mágikus erejével vonzza az olvasót – indokolta meg döntését a zsűri.

A HAJNALI HÁZTETŐK SZERBHORVÁTUL – A napokban hagyta el a Matica srpska kiadóvállalat nyomdáját Ottlik Géza *Hajnali háztetők* című kisregénye. A könyvet Aleksandar Tišma ismert újvidéki író fordította le szerbhorvátra. A kiadványhoz Bányai János írt előszót. Az itteni közönség Ottlik Géza *Iskola a határon* című regényével már korábban megismerkedhetett szerbhorvát fordításban.

ZSIDÓK A VAJIDASÁGBAN – ezzel a címmel tartott előadást június végén az újvidéki Forradalmi Múzeumban Pavle Šosberger történelész. Beszélt a zsidók eredetéről, valamint azokról a régészeti leletekről, amelyek alapján

biztosra vehető, hogy a mai Jugoszlávia területén már kétezer évvel ezelőtt is éltek zsidók, a törökidulások utáni betelepítések során Újvidék volt az első város, amely felvette őket polgárainak sorába. Pavle Šosberger történész előadásában részletesen foglalkozott a zsidók kultúrájával, vallásukkal, szokásaikkal és mai helyzetükkel is.

NYÁRI ALKOTÓTÁBOROK – Hét film készült az ideai topolyai amatőr film- és videótáborban. Az előző években elfogadott munkák közül Mladen Pečulija és Saša Karišik *Vannak napok, amikor nem kell felkelnem* című kisjátékfilmjét, valamint Silvana Jejak *Hollywood* című animációs filmjét forgatták, és véglegesítették Vicei Károly *Sétakocsikázás* című kisjátékfilmjét. Hegedűs László és Balázs István Dobó Tihamér nemrégiben elhunyt kanizsai festőről készített filmet, Dormán László *Bezdán, 1944. november 3.*, Cservénák Pál *In memoriam*, Siflis Zoltán Komáromi Ákossal *Kastély*, Csorba Bélával pedig az *Akikért nem szól a harang* címmel forgatott dokumentumfilmet. Az utóbbiról nyilatkozta Siflis Zoltán a *Magyar Szónak*: „1944 őszén a kivonuló német és magyar csapatok után és a bevonuló szovjet csapatok árnyékában máig tisztázatlan körülmények között eddig nem azonosított személyek könyörtelen és véres hajszába kezdtek az itt élő és itt maradt német lakosság ellen. Ezekről az eseményekről évtizedekig nem volt szabad hangosan szólni. (...) Visszaemlékezések, feljegyzések, naplók stb. őrzik az egykori események nyomát, a tényeket, melyek szerint Bácskában több mint 20 000 magyar vesztette életét a különféle módon lefolytatott tisztogatások során. (...) Az eddig birtokunkban levő adatok és anyagok alapján Zomborban és környékén, elsősorban Bezdánban, Újvidéken, Temerinben, Szabadkán, Adorjánon, Bajmokon, Moholon, Csúrogon, Zsablyán, Törökkaniásán, Kanizsán és másutt forgatunk.”

Tizenötödik alkalommal rendezték meg július folyamán a Temerini Amatőr Képzőművészek Találkozóját. A TAKT-alkotótáborban az idén huszonegy fiatal képzőművész vett részt, nemcsak a Vajdaságból, hanem Valjevóából, Magyarországról és Csehszlovákiából is érkeztek vendégek. Az ifjú tehetségekkel Penovác Endre grafikus és Nagy László szobrász foglalkozott. A TAKT rendezvénysorozatát az idén is kiállítás zárta, amelyen értékelték a résztvevők munkáit. A Bíró Miklós-díjat Rácz László, a TAKT-díjat Utasi Anikó, Fürsztner Etelka

és Lipcsey György kapta. A TAKT-alkotótábor munkáját az idén a Soros Alapítvány is támogatta.

Július 16-a és 23-a között negyedik alkalommal rendezték meg a Gyermekrádió és az Újvidéki Rádió népzenei osztályának közös népzenei tábort. A nyári táborszónán azok a kisdíjak vettek részt, akik a legjobbaknak bizonyultak a Gyermekrádió népzenei vetélkedőjén. Az ötven tehetséges fiatal zenekedvelő az idén az ének- és citeratanulás mellett furulya- és tamburaórákon is részt vehettek, népi vonós hangszereken játszhattak. Fontos kiemelni, hogy a népzenei tábor olyan tudást nyújt a gyerekeknek, amelyet ma már sem az iskolában, sem a művelődési egyesületekben nem szerezhetnek meg. A tábort Dudás Anikó és Borsi Ferenc vezette.

A tavankúti iskolában megrendezett néprajzi táborban mintegy százhuszan vettek részt, főként kisdíjakok és középiskolások, de voltak közöttük felnőttek is. A résztvevők kosárfonással, fafaragással, nemezeléssel, népihangszerkészítéssel és -tanulással, néptánc tanulással foglalkoztak. A vajdasági diákokon kívül a pécsi Miroslav Krleža Gimnázium két tanulója is vendégül látták a szervezők a néprajzi táborban. A résztvevőkkel neves szakemberek foglalkoztak.

YU FEST '90 – A Ristić-korszak ötödik nyári szezonjában a Shakespeare-, Molière- és két Yu Fest című műsorösszeállítás után ugyancsak Yu Fest címmel zömmel ókori görög művek kerültek bemutatásra – július 20-a és augusztus 10-e között – néhány szabadkai és Szabadka környéki színhelyen. A két magyar nyelvű előadás, Aiszkhülosz *Leláncolt Prométheusza* és Szophoklész *Philoktéttéze* (rendező Lality István, illetve Vladimir Lazić) mellett közönség elé került Aiszkhülosz az *Emeniszkeje* (rendező és koreográfus Nada Kokotović), Szophoklész *Oidipusz királya* (rendező Ljubiša Ristić), az *Antigoné* (rendező Alekszandar Tovsztonogov) és az *Aiasz* (rendező Sašo Milenkovszki), Euripidész *Alkésztisze* (rendező Zlatko Sviben), valamint Arisztophanész *Békeje* (rendező Lazar Stojanović). Tervezték továbbá a *Kuzman vitéz* című Gligor Prlicsev-művet Sašo Milenkovszki rendezésében és Nenad Fišer *Szébróza* című bibliai tárgyú történetét Haris Pašović rendezői irányításával. Néhány előadást Újvidék és Belgrád színházi közönsége is láthatott. (G)

TANYASZÍNHÁZ '90 – Hagyományosan július 7-én a kavillói előadással hivatalosan kezdetét vette a Tanyaszínház idei előadássorozata. Ekkor került – minden eddigi érdeklődést felülmúlva, mintegy 1300 néző előtt – bemutatásra a *Szemfényvesztők* című musical Soltis Lajos rendezésében. Az előadás, amely eredetileg némileg más szereposztásban főiskolai vizsgaként jött létre, annyiban jelent újdonságot nyári színházunk munkájában, hogy – talán először – egy modern zenés játékkal ismerteti meg a fiatalokat szeretettel váró kistelepülések önzetlenül lelkes közönségét. Ugyanakkor nem valószínű, hogy a zárt térbe tervezett, lényegében kamaraelőadás a legalkalmasabb faluvégi, tanyasori megjelenítésre. Ebből, s hogy a produkció nem minden színészének érénye az éneklés, következnek, hogy a *Szemfényvesztők* felemás részben mondható sikeresnek. A musicalek hagyománya szerint a *Szemfényvesztők* – zene: Harvey Schmidt, próza és dalszöveg: Tom Jones – is ismert irodalmi alapanyagra épít, nevezetesen Rostand *A romantikusok* című drámájára, amely a szerző szándéka szerint a romantikus szerelmi dráma, sőt egész pontosan a *Rómeó és Júlia* paródiája kíván lenni. Következésképpen a mű zenés változata is megőrizi a csipkelődő, enyhén parodisztikus vonásokat, s illetően meghatározza az előadás stílusát is. A Tanyaszínház tagjai legjobb igyekezetük szerint követték is ezt a stílust, több-kevesebb sikerrel. Remek részleteket követően felesle-

sen elnyújtott epizódok következtek, s lassították az előadás tempóját. A rendező is és színészei is, úgy tűnik, inkább mindenekelőtt a gagek sorozatára ügyeltek, gondoltak, s kevésbé arra, hogy a bonyolult mese töretlenül, teljes mértékben érthetően jusson el a közönséghez. Az idei vállalkozás, melyben a kiváló Modri Györgyi, az ügyes Tóth Loon, a parodizálást túlzásba vivő Szántó Valéria, a hálátlan szerepben vergődő Szőke Zoltán, valamint a vendégül fellépő hol mulattatóan komikus, hol feleslegesen harsánykodó Simon Mihály, az ügyes Giricz Attila és Pócik József, valamint Káló Béla és Magyar Attila kapott szerepet, inkább műfaji szempontból, mint minden tekintetben sikeres színházi vállalkozásként marad meg emlékezetünkben és a nagy fontosságú, küldetést teljesítő Tanyaszínház történetében. – Kavillón a főműsor mellett még néhány előadást láthatott a közönség. Két ízben is előadták a szabadkai Gyermekszínház *Lúdas Matyiját*, melynek Kopeczky László által átigazított változatát Kovács Frigyes rendezte. De látható volt Max Frisch *Andorájá* is, Pintér Gábor vizsgarendezése s az Újvidéki Színház műsoráról ismert Villon-összeállítás. A délutántól hajnalig tartó előadássorozatban felléptek a vajdasági népzenei és néptáncsoportok, s megrendezésre került a Tanyaszínház vására, melyen kisiparosok, kézművesek, festők mutatták be, árulták portékáikat. – A Tanyaszínház az évente felkeresett bácskai és bánáti kistelepülések mellett Szlovéniába is ellátogat. (G)

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

- Sebők Zoltán*: In memoriam Keith Haring (esszé) 942
Tolnai Ottó: Két esszé (Nyári esszé; A Szíverinek szentelt fekete füzet) 947

KRITIKAI SZEMLE

K ö n y v e k

- Herceg János*: Tűnődések (Jung Károly: *Hiedelemmondák és hiedelmek*) 954
Sárvári V. Zsuzsa: Gombos hiedelemmonográfiája (Jung Károly: *Hiedelemmondák és hiedelmek*) 957
Bela Duranci: Hasznos adatfeltáró aprómunka (Kalapis Zoltán: *Festők nyomában*) 958
G. L.: Ember a természetben (Földi László: *Az orgonák völgyében*) 960
Csapó Julianna: Egy novellaíró jó pillanataiból (Hogya György: *Metszéspont*) 961

S z í n h á z

- Gerold László*: Azután megdöglünk; Andorra 964

F i l m

- Kontra Ferenc*: Határ 967

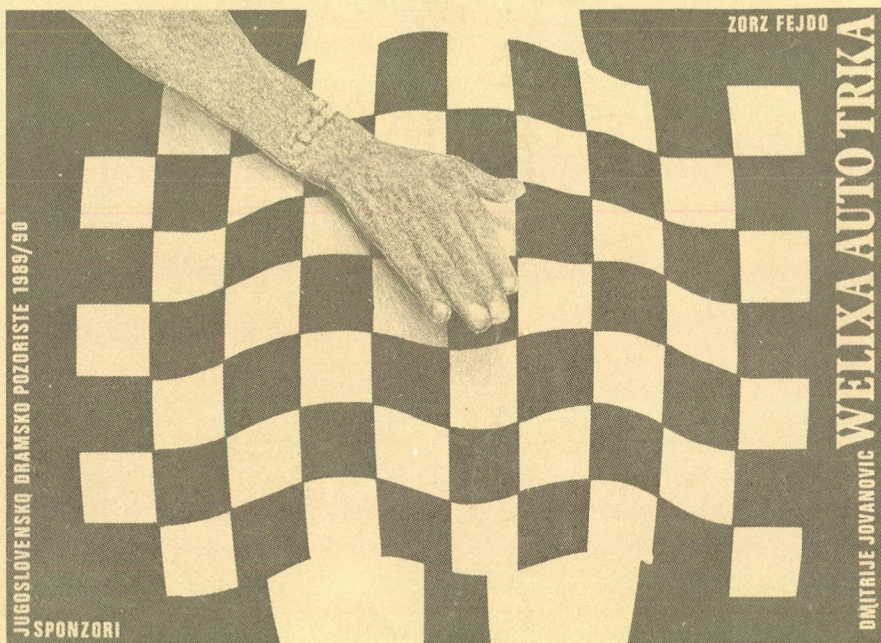
K é p z ő m ű v é s z e t

- Nánay István*: A metafora mestere (*Baráth Ferenc kiállítása Budapesten*) 970

KRÓNIKA

- Pulai filmdíjak; A magyar líra fesztiválja; Irodalmi díjak; A Hajnali háztetők szerbhorvátul; Zsidók a Vajdaságban; Nyári alkotótáborok; YU FEST '90; Tanyaszínház '90 974

Számunkat Baráth Ferenc plakátterveivel illusztráltuk

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. 1990. szeptember Kiadja a Forum Lap- és Könyvkiadó és Nyomdaipari Munkaszervezet. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1., telefon: 021/611-300, 602-es mellék. – Szerkesztőségi fogadóóra csütörtökön 10-től 12 óráig. – Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Előfizethető a 65700-601-14861-es folyószámlára; előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. – Előfizetési díj belföldön egy évre 100,00 dinár, fél évre 50,00 dinár. Egyes szám ára 10,00, kettős szám ára 20,00 dinár; külföldre egy évre 200,00 dinár, fél évre 100,00 dinár. Külföldön egy évre 12, fél évre 6 dollár. – Készült a Forum Nyomdájában, Újvidéken. YU ISSN 0350-9079.